

PROF. MIRKO GOLUBIĆ rođen je 25. listopada 1913. u mjestu Radovec, 18 km udaljenom od Varaždina. Pohađao je realnu gimnaziju u Varaždinu u kojoj je 1934. maturirao. Studirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu gdje je 1939. diplomirao na odsjeku za južnoslavensku književnost i jezik. Teologiju je studirao u Zagrebu i u Francuskoj. Već za vrijeme studija u Zagrebu surađuje na uređivanju časopisa *Preporod* i *Život i zdravlje*, a počinje se baviti i prevodilačkim radom. Nakon završenih studija intenzivno se bavi istraživanjem i proučavanjem biblijskih istina i crkvene povijesti. Rezultat tog rada je niz objavljenih djela: *Historija kršćanske crkve*, *Kršćanin i njegova vječna budućnost*, *Božji dan odmora kroz vjekove*, *Osnovne biblijske istine*, *Slavna budućnost naše planete*, *Biblija i proročki dar*, *Riječi Velikog Učitelja* i *Poruka trojice anđela iz Apokalipse*. Osim toga preveo je i veći broj djela poznatog duhovnog pisca gđe Ellen G. White. Od godine 1955. do 1970. uređivao je *Glasnik Kršćanske adventističke crkve* u Beogradu, i u isto vrijeme predavao je crkvenu povijest na Adventističkoj višoj teološkoj školi u Rakovici kraj Beograda. Posljednjih dvanaest godina, od 1970—1982, bio je direktor Srednje vjerske škole »Dvorac Maruševec« i redovni profesor crkvene povijesti na Adventističkom teološkom fakultetu u Maruševcu.

M. Golubić SUBOTA i NEDJELJA u Bibliji i povijesti

SUBOTA i NEDJELJA

u Bibliji
i povijesti

Mirko Golubić

PREDGOVOR

Ciklus od sedam dana, šest radnih i jedan za odmor, iako je u početku bio karakteristika hebrejske povijesti i njihovog duhovnog nasljedja, prihvaćen je kasnije i od drugih naroda. Istina, svi narodi ne svetkuju isti dan. Židovi i manji dio kršćana svetkuju subotu, većina kršćana svetkuje nedjelju, a pripadnici islama petak.

Za većinu kršćana je nedjelja dan odmora i razonode. Pobožniji toga dana posjećuju bogoslužje, a ostalo vrijeme koriste kako im se sviđa: za hitne poslove, odmor i razonodu. U ovom sekulariziranom svijetu nedjelja je prvenstveno antropocentrični blagdan.

Dan odmora koji je Bog uspostavio u Edenu i kasnije svečano objavio sa gore Sinaja, kako nas o tome izvještava Biblija, u prvom je redu teocentrična ustanova, to jest dan dat čovjeku, ali posvećen Bogu. To je dan u kome Bog poziva čovjeka da napusti svoje svjetovne poslove da bi iskusio blagoslov Božje prisutnosti razmišljanjem o Božjem veličanstvenom djelu stvaranja i otkupljenja, prisustvovanjem bogoslužju i humanitarnim aktivnostima.

Biblijski pojam o danu odmora kao teocentričnom danu većina je kršćana tokom stoljeća izgubila iz vida. Glavni je uzrok tome što su kršćanske vođe krajem drugog stoljeća počele uvoditi novi dan kao kršćanski tjedni blagdan. Mjesto subote počela se uvoditi nedjelja, i za njeno svetkovanje propisivane su ljudske norme.

Mnogi kršćanski teolozi nastoje dokazati da je sam Isus ukinuo subotu kao dan odmora i bogoslužja. Oni nastoje dokazati da je Isus svojim pojavljivanjima nakon uskrsnuća uspostavio

nedjelju i da su taj dan svetkovali već i prvi kršćani, te u prilog tome navode tri novozavjetna teksta, i to Djela apostolska 20,7–11, zatim 1. poslanica Korinćanima 16,1,2 i Otkrivenje Ivanovo 1,10. Neki čak tvrde da su apostoli na Jeruzalemskom saboru, održanom oko 49. poslije Krista, ukinuli i subotu kao i obrezanje.

U ovoj knjizi nastojao sam nepristrano, na osnovi jasnih Kristovih riječi i njegovog tumačenja subote, pokazati i dokazati kakav je bio Kristov stav prema suboti, kao i stav njegovih učenika. Objašnjen je i smisao i svrha Kristovih pojavljivanja nakon uskrsnuća, razmotreni su zaključci Jeruzalemskog sabora i dato logično objašnjenje kontroverznih stihova iz Djela 20,7–11;1. Korinćanima 16,1,2; Otkrivenje 1,10, kao i ostalih tekstova koje spomenuti teolozi navode da bi dokazali da je subota kao blagdan ukinuta već u apostolsko vrijeme. Posebna pažnja posvećena je pitanju porijekla nedjelje kao kršćanskog praznika, a prikazana je i povijest subote i nedjelje u toku stoljeća do naših dana.

Pripremajući ovu knjigu koristio sam rezultate najistaknutijih znanstvenika iz područja povijesti ranog kršćanstva. Posebno ističem dva kapitalna djela dr Samuela Bacchiocchia: *From Sabbath to Sunday (Od subote ka nedjelji)* u izdanju Gregorijanskog univerziteta u Rimu 1977. i *Divine Rest for human Restlessness (Božanski počinak mjesto ljudskog nespokojstva)*, isto izdanje, Rim 1980.

Vjerujem da će ova knjiga pomoći svakom iskrenom istraživaču biblijske istine da bolje shvati pravo značenje Bogom datog dana odmora, njegovu svrhu i njegovu trajnu važnost, te da u počinku koji Bog pruža čovjeku nađe spokojstvo i radost usred ovog našeg nespokojnog i nemirnog svijeta.

Autor

I

SUBOTA U STAROM ZAVJETU

PORIJEKLO DANA ODMORA

»I sedmog dana Bog dovrši djelo svoje koje učini. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti ga, jer u taj dan počinu od svega djela svojega koje učini.« (1. knjiga Mojsijeva 2,2.3; Biblija u izdanju kuće »Stvarnost«, Zagreb, 1968)

»Sjeti se da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i obavljaš sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Jahvi, Bogu tvojemu. Tada nemoj raditi nikakva posla ... Ta i Jahve je šest dana stvarao nebo, zemlju i more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinuo. Stoga je Jahve blagoslovio i posvetio dan subotni. (2. Mojsijeva 20,8–11; četvrta Božja zapovijed; Biblija u izdanju kuće »Stvarnost«)

U naše vrijeme sedmični dan odmora je ustaljen običaj kod svih civiliziranih naroda. U suvremenom sekulariziranom društvu to je u prvom redu antropocentrična ustanova: dan namijenjen čovjeku za odmor i rekreaciju. Međutim, za one koji vjeruju u Boga i koji nastoje živjeti u skladu s njegovom voljom to je i teocentrična ustanova: dan dat čovjeku za odmor, za bogoslužje, za dobra djela, za duhovnu radost i zadovoljstvo.

Jedan sedmični dan odvojen za odmor i bogoslužje je značajan dio židovske, kršćanske i islamske religiozne prakse od starine. U Svetom pismu ili Bibliji taj se dan na hebrejskom jeziku naziva »šabat«, a to je isti dan koji mi nazivamo subota. To je najstariji sedmični religiozni blagdan. Povijesni izvještaji otkrivaju da se već u toku drugog i trećeg stoljeća poslije Krista pojavljuje i jedan drugi dan, nedjelja (*dies Solis ili Sunčev dan*), koji će poprimiti sve veću važnost u kršćanskom bogoslužju potiskujući subotu.

Odakle potječe najstariji sedmični dan odmora? U toku posljednjih sto godina mnogi su se znanstvenici bavili pitanjem porijekla subote koju su prije Krista svetkovali Izraelci, a i danas je svetkuju, i koju su svetkovali još u četvrtom stoljeću poslije Krista mnogi kršćani, kako to svjedoče Apostolske konstitucije, jedan kršćanski dokumenat iz tog stoljeća.¹ Istraživanja znanstvenika o porijeklu subote imala su jedan cilj: dokazati da su biblijski pisci preuzeli ustanovu sedmičnog odmora – subotu, od drugih naroda. U vezi s ovim pitanjem pojavljivale su se različite hipoteze. Tako, na primjer, prema jednoj hipotezi subota kao dan odmora potječe od mezopotamijskog mjesečevog ciklusa u kome su sedmi, četrnaesti, devetnaesti, dvadeset i prvi i dvades-

et i osmi dan u mjesecu bili smatrani nesretnim danima (*ûmê lemnuti ili dies nefasti*). Istaknuti arheolog S. H. Horn primjećuje u vezi s tom hipotezom: »Izvještaji u klinastom pismu ne kažu da se bilo tko mora odmarati za vrijeme ovih pet spomenutih dana u mjesecu ili uzdržavati od posla, ili da ih mora posvetiti bogoslužju svojim bogovima. Ti izvještaji jedino savjetuju nekim osobama: kraljevima, liječnicima i svećenicima da u ovim nepogodnim ili nesretnim danima ne poduzimaju neke specifične pothvate.«² Subota nema nikakve veze s ovim »nepogodnim« danima, jer je ona periodičan dan odmora posvećen Bogu.

Neki znanstvenici su nastojali dokazati da subota potječe od mezopotamijskog »šabattu«. Ovaj izraz je označavao petnaesti dan u mjesecu, pun mjesec. Taj dan, dan punog mjeseca, bio je posvećen bogu mjeseca – Sin, koji je zauzimao značajno mjesto u babilonskom panteonu. Sličnost između akadске riječi »šabattu« i hebrejske riječi »šabat« (*subota*) navela je neke znanstvenike da su zaključili da je biblijska subota bila u početku mjesečni praznik, a ne sedmični, praznik posvećen punom mjesecu. Međutim, za tu pretpostavku oni nisu mogli navesti nikakav biblijski dokaz. Jednostavno tvrditi da se dan punog mjeseca, koji se slavio svakog petnaestog dana u mjesecu, pretvorio postepeno u sedmičnu subotu, jest besmislica, koju su mnogi uvidjeli, zato je ta teorija danas odbačena. Ni mezopotamijski »nepogodni« dani niti njihov »šabattu«, tj. dan punog mjeseca, nemaju veze s porijeklom biblijske subote. Jedino što se može kazati jest da su Babilonci bili jezično i kulturno povezani s Hebrejima i da su oba naroda mogla crpsti znanje iz istog nasljeđa, iz istog izvora, samo što se kod Babilonaca dan odmora izopačio, to jest od svetog dana pretvorio u »nepogodne« dane ili u dan posvećen mjesecu, dok su Izraelci sačuvali prvobitnu subotu, osnovanu pri stvaranju i posvećenu Bogu kao Stvoritelju. »U stvari, u babilonskom »šabattu« i u »nepogodnim« danima mjesečeva ciklusa ne može se naći ništa što bi nas podsjećalo na uzvišenu namjeru i na velike humane vrijednosti izražene biblijskom subotom.«³

Nastojanja da se porijeklo subote objasni kao pozajmica koju su Izraelci preuzeli od Babilonaca pokazala su se bezuspješna. Nijedna hipoteza, niti skup hipoteza nisu do danas mogle dokazati izvanbiblijsko porijeklo subote. S gledišta historijskog istraživanja subota je ustanova karakteristična za biblijsku religiju.⁴

Odakle sedmica i sedmični odmor? Odgovor na to pitanje nalazimo u Prvoj knjizi Mojsijevoj ili u knjizi Postanka: »Tako bi dovršeno nebo i zemlja sa svom svojom vojskom. I dovrši Bog sedmog dana djelo koje učini. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti ga, jer u taj dan počinu od svega djela svojega koje učini.« (1. Mojsijeva 2,1–3)

U ovom izvještaju sedmica i sedmični odmor povezani su s Božjim djelom stvaranja u šest dana i s njegovim počinkom u sedmi dan. Ovaj izvještaj je jednostavan i neposredan. Upravo ova neposrednost i jednostavnost svjedoče u prilog njegove vjerodostojnosti.

Sedmica i dan odmora ne ovise ni o kakvoj prirodnoj pojavi. Francuski astronom Laplace piše: »Sedmica je mali vremenski odsjek nezavisan od mjeseci i godine. Od najdavnijih vremena u kojima se gubi njeno porijeklo, ona kruži bez prekida kroz vijekove, ulazeći u kalendare svih naroda.« Tako ni dan odmora ne ovisi ni o kakvoj prirodnoj pojavi. Priroda ne razlikuje dane. Dan odmora dat je čovjeku od Boga, i mi ga primamo kao božansku ustanovu.

Dan odmora je u vezi s Božjim djelom stvaranja. On je, zapravo, uspomena na to djelo.

Proučavanje izvještaja o stvaranju, koji nam je dan u Prvoj knjizi Mojsijevoj poglavlje 1,1–31; i 2,1–3., pokazuje da *sedmi dan* predstavlja veličanstvenu kulminaciju i dovršenje Božjeg djela. Prema biblijskom izvještaju, Bog je za šest dana stvorio najprije prostore (*nebo, zemlju i more*), zatim stanovnike za te prostore (*ribe, ptice, životinje i čovjeka*); a zatim je sedmog dana dovršio svoje djelo stavivši na njega pečat – time što je *sam toga dana počinuo* ili *prestao stvarati* i što je taj dan *blagoslovio i posvetio*.

Dan odmora dan je čovjeku od Boga. On je božanska ustanova, osnovana zato da podsjeća čovjeka na Stvoritelja i na njegovo veličanstveno djelo stvaranja, i da pruža čovjeku mir, radost i zadovoljstvo u zajednici s Bogom.

U izvještaju o stvaranju sedmi dan, dan Božjeg počinka, tijesno je povezan sa stvaranjem čovjeka, s porijeklom čovjeka. Sedmi dan, »dan počinka«, slijedi nakon što je Bog stvorio čovjeka

po svome obličju šestog dana i blagoslovio ga kao krunu stvaranja. Zapravo, izvještaj o stvaranju čovjeka i izvještaj o uspostavljanju dana počinaka se nadovezuju, i njima je u biblijskom izvještaju posvećeno najviše prostora. To pokazuje njihovu međuzavisnost i važnost.

Adamov prvi pun dan života bio je sedmi dan koji je on, nema sumnje, proveo ne na poslu, već u slavlju sa svojim Stvoriteljem, u slavljenju savršenog i dovršenog stvaranja. Ovo tvrđenje počiva na činjenici da je čovjek stvoren da živi u skladu sa »slikom« ili primjerom svoga Stvoritelja. U četvrtoj Božjoj zapovijedi naredba da se šest dana radi a sedmi počiva temelji se na čovjekovoj odgovornosti da oponaša Model ili Uzor, koji je Bog ustanovio pri stvaranju kada je sam počinuo sedmog dana.⁵

Sedmi dan, u kome je Bog počinuo i koji je on blagoslovio i posvetio, kao što to izričito stoji u četvrtoj zapovijedi, jest subota. »Držite, dakle, subotu, jer je ona za vas sveta... šest dana neka se radi; a sedmi je dan subota, odmor svet Gospodu.«

Subota kao ustanova koja datira od stvaranja svijeta ne spominje se samo u prve dvije Mojsijeve knjige (1. Mojsijeva 2,1–3; 2. Mojsijeva 20,8–11; 31,15–17); njeno edensko porijeklo spominje se i u Novome zavjetu.

Isus je rekao: »Subota je načinjena čovjeka radi, a ne čovjek subote radi«. (Evangelje po Marku 2,27) Glagol »načiniti« aludira na njeno iskonsko ustanovljenje, a riječ »čovjek« (hebrejski »adam« — opća imenica i vlastito ime) ističe njenu univerzalnost i njenu fundamentalnu, humanu funkciju. Ona je uspostavljena za čovjekovo fizičko i duhovno blagostanje.

Edensko porijeklo subote spominje se i u 4. poglavlju poslanice Hebrejima: »Bog počinu sedmi dan od svih djela svojih.« (Hebrejima 4,4) Citirajući Psalam 95,11., pisac poslanice Hebrejima objašnjava da božanski počinak obuhvaća ne samo subotu već i blagoslov spasenja, koji primamo osobnim ulaženjem u »božanski odmor«, odmor duše od grijeha i od pokušaja da sami svojim naporom postignemo spasenje.

Izraelski narod zbog svoga nevjerstva i neposlušnosti ni u vrijeme Jozuino, kada je ušao u Kanaansku zemlju, ni u vrijeme Davidovo, ni u vrijeme Krista nije ušao u »božanski počinak« jer nije vjerom i poslušnošću prihvatio ponuđeno spasenje.

Obračajući se svojim sunarodnjacima, kršćanima, pisac Poslanice Hebrejima zaključuje i ujedno upućuje poziv: »Prema tome, preostaje narodu Božjem subotni počinak. Jer tko je ušao u počinak njegov, i sam je počinuo od djela svojih, kao i Bog od svojih. Žurimo se dakle ući u onaj počinak, da tko ne pogine pružajući isti primjer neposlušnosti.« (Hebrejima 4,9.11)

U 4. poglavlju poslanice Hebrejima spominje se edensko porijeklo subote kao »Božji počinak« da bi se objasnila Božja krajnja namjera s njegovim narodom — vječno spasenje.

Neki smatraju subotu isključivo židovskim praznikom koji je važio u Starome zavjetu, ali Biblija izjavljuje da je dan odmora bio uspostavljen još u raj, oko dvije tisuće godina prije nego što se rodio prvi Hebrejin ili Izraelac. Sam Isus izjavljuje da je subota načinjena čovjeka radi (Marko 2,27), što jasno pokazuje da ova ustanova nije bila namijenjena samo izraelskom narodu već da je dana cijelom ljudskom rodu. I pisac poslanice Hebrejima spominje edensko porijeklo subote kad kaže da je »Bog počinuo od djela svojih u sedmi dan« (Hebrejima 4,4).

Bog je u samom početku ljudskog roda, prije čovjekova pada u grijeh, uspostavio sedmi dan kao dan odmora. On je blagoslovio i posvetio taj dan. Dao ga je čovjeku s namjerom da ga uvijek podsjeća na njegovog Stvoritelja i na veličanstveno djelo stvaranja, na Božju stvaralačku moć, mudrost i ljubav.

¹ Apostolske konstitucije, 7.36 (ANG 7:747)

² Dr Siegfried Horn, The Sabbath Sentinel, XII 1979.

³ Dr Samuele Bacchiocchi, Divine Rest for human Restlessness, p. 22; Rome 1980.

⁴ Dr Gerhard F. Hasel, The Sabbath in the Pentateuch (K. A. Strand: Sabbath in Scripture and History, p. 22; Review and Herald, Washington D. C. 1982.)

⁵ Dr Samuele Bacchiocchi, op. cit. p. 20.

DAN KOJI JE BOG BLAGOSLOVIO I POSVETIO

Biblija izvještava da je Bog Otac preko Krista sve stvorio. »U početku bješe Riječ, i Riječ bijaše kod Boga. Ona u početku bijaše kod Boga. Sve je po njoj postalo i ništa što postoji nije bez nje postalo.« (Evangelje po Ivanu 1,1–3) Ta vječna Riječ je vječni Bog Sin, preko koga je sve stvoreno. Apostol Pavao piše: »Jer je u njemu sve stvoreno — sve na nebu i na zemlji; vidljivo i nevidljivo, bilo prijestolja, bilo gospodstva, bilo poglavarstva, bilo vlasti; sve je stvoreno po njemu i za njega. On je prije svega, i sve se u njemu drži u redu.« (Poslanica Kološanima 1,16.17) Ovi izvještaji Svetoga pisma svjedoče da je Krist Stvoritelj kao što je On i Otkupitelj i osnivač kršćanstva. Po Njemu je sve stvoreno; On je načinio ili uspostavio dan odmora na kraju sedmice stvaranja. Zato Krist naziva sebe »Gospodarem subote« (Evangelje po Marku 2,28). Subota je, dakle, Kristov dan — Gospodnji dan.

Nadahnuti izvještaj Svetoga pisma kaže o danu odmora: »I počinu (Bog) u sedmi dan od svih djela svojih koja učini; i blagoslovi Bog sedmi dan, i posveti ga, jer u taj dan počinu od svih djela svojih koja učini.« (1. Mojsijeva 2,2.3.) Ovdje se ističe da je Krist, pošto je za šest dana svršio svoje stvaralačko djelo, počينو u sedmi dan. On je također blagoslovio sedmi dan i posvetio ga.

Bog je počينو u sedmi dan. Riječ »počiniti« (hebrejski — *šabat*) znači doslovno prekinuti rad. Kao što majstor promatra svoje djelo kad ga je po svojoj zamisli dovršio, te prestaje dalje raditi na njemu, tako, u mnogo višem smislu, Bog je promatrao svoje djelo, prestavši stvarati nešto novo — On je počivao. On nije počivao zato što bi mu bio potreban odmor, jer »vječni Go-

spod, koji je stvorio krajeve zemaljske, ne sustaje niti se utruduje.« (Izaija 40,28) Bog se nije »odmarao« zato što bi bio osjetio umor ili iscrpljenost, već je njegovo odmaranje bilo prekid ranijeg rada i promatranje dovršenog stvaralačkog djela. Taj odmor bio je osjećanje zadovoljstva i radosti u srcu onoga koji je sve stvorio »veoma dobro«.

Sedmi dan ima to časnó obilježje što je u njemu sam Stvoritelj počينو. Po tom primjeru i čovjek treba sedmi dan u tjednu da otpočine i da ga čuva kao sveti dan Gospodnji.

U tri se teksta naglašava da je Bog počينو u sedmi dan (*vidi: 1. Mojsijeva 2,1–3; 2. Mojsijeva 20,11; 31,17*). Božje prekidanje rada, njegovo počivanje u sedmi dan, kao što smo već spomenuli, nije uzrokovano Njegovim umorom ili iscrpljenošću (*Izaija 40,28*); On je želio dati primjer čovjeku. Čovjek je »slika Božja« (1. Mojsijeva 1,26–28); on se mora učiti od svog Uzora kako da upotrebljava vrijeme. Bog je ušao u naše vrijeme, kao što je kasnije ušao među nas, postao čovjek, da bi se poistovjetio s čovjekom. Bog je počينو sedmog dana stvaranja da bi se sastao sa krunom Stvaranja, sa čovjekom, kojega je stvorio po svojoj slici. Božji počinak u sedmom danu znači da je Bog završio stvaranje svijeta i da se stavlja na raspolaganje čovjeku, a čovjekovo počivanje u sedmi dan, u subotu, znači da čovjek želi sudjelovati u Božjem počinku, da se želi staviti na raspolaganje svome Stvoritelju.

Sedmični počinak — subota, ima svoje porijeklo u Božjem počinku sedmog dana stvaranja. (2. Mojsijeva 20,11; 31,17; 1. Mojsijeva 2,3.)¹

Bog je blagoslovio sedmi dan. Sveto pismo dalje ističe da je Bog blagoslovio i posvetio sedmi dan (1. Mojsijeva 2,1–3). Time se ističe Božja osobita briga i ljubav prema čovjeku. Ta briga i ljubav očituje se u tome što nas Bog uvjerava da će biti s nama ako prihvatimo dan koji je On blagoslovio i posvetio.

Što znači »blagosloviti« kad je riječ o suboti? Kako božanski blagoslov izražava Božju brigu i ljubav prema čovjeku? Znači li to samo osobnu želju? U Svetom pismu Božji blagoslovi ne znače samo osobnu želju, već jamstvo plodnosti, napretka i sreće — jednom riječju, pun i obilan život.²

Na primjer, Bog je *blagoslovio prvi bračni par plodnošću i vlašću*. On je rekao: »Radajte se i množite se i napunite zemlju, i vladajte njom!« (1. Mojsijeva 1,28.)

Slično je Bog rekao Abrahamu u pogledu njegove žene Sare: »I ja ću je blagosloviti, i dat ću ti sina od nje; blagoslovit ću je, i bit će mati mnogim narodima i carevi narodima izaći će od nje.« (1. Mojsijeva 17,16.) Ovaj tekst objašnjava što se ima razumjeti pod izrazom »blagoslov«. (Vidi također 1. Mojsijeva 9,1; 17; 20)

Izveštaj o stvaranju kaže da je Bog blagoslovio i ribe i ptice; »I blagoslovi ih Bog govoreći: radajte se i množite se i napunite vodu po morima i ptice neka se množe na zemlji.« (1. Mojsijeva 1,22.) I ovdje blagoslov znači radanje, množenje, obilan život.

Prizivajući ime Božje nad nekadašnjim Božjim narodom Izraelom, svećenici su izgovarali svečane riječi: »Da te blagoslovi Gospod i da te čuva!; da te obasja Gospod licem svojim i bude ti milostiv!; da Gospod obrati lice svoje k tebi i dade ti mir!« (4. Mojsijeva 6,24–26). Ovdje blagoslov znači *Božju zaštitu od svakog gubitka i grijeha, dug život, sreću i mir*. Jednom riječi: duhovno i fizičko blagostanje, obilan i pun život. Ovo značenje blagoslova ističe i psalmist kad kaže: »Jer je ondje utvrdio Gospod blagoslov — život dovijeka.« (Psalam 133,3)

Kad je riječ o blagoslovu kojim je Bog blagoslovio subotu, ništa se ne kaže što taj blagoslov sadrži. No primjenjujući upravo navedeno značenje blagoslova na subotu možemo reći da blagosiljajući dan Bog nije samo izrazio dobru želju, već je time dao ljudima *trajno jamstvo o punom i obilnom životu*.

Događaj u vezi s padanjem mane u pustinji pomaže nam da bolje shvatimo u čemu se tada sastojao blagoslov subote. Bog je učinio da mana, nebeski kruh, pada s neba svaki dan, osim subote. Svaki dan svatko je trebao za sebe sakupiti jedan gomor mane po osobi, a u petak dva gomora. Onaj gomor mane što se čuvao od petka za subotu nije se usmrdio niti je bilo crva u njemu, dok bi se drugih dana pokvarilo ono što su htjeli sačuvati za drugi dan. (2. Mojsijeva 16,21–26–31.)

Ovim čudom očuvanja mane od kvarenja u subotu istaknut je *Božji blagoslov, naime, jamstvo da će nam Bog dati fizičku hranu i sačuvati život ako poštujemo Njega i Njegove zapovijedi*.³

Zašto je Bog uskratio da mana pada u subotu? Sigurno je to učinio zato da bi narod podigao svoj pogled gore k Bogu i primio veći blagoslov.

Bog je sedmi dan posvetio. Izraz »posvetiti« znači *odvojiti za Boga i za svetu svrhu*. Šest dana su radni dani, a sedmi dan ili dan odmora odvojen je za Boga i za svetu službu. Bog nas poziva da tog dana prekinemo običan tjelesni posao i da srce i um posvetimo Njemu. U staro vrijeme je Božji narod upotrebljavao taj dan za svete sabore ili bogoslužje. Gospod je kazao svome narodu: »Šest dana radi, a sedmi dan koji je subota za počivanje, neka bude *sveti sabor, ne radite nijednoga posla; subota je Gospodnja po svim stanovima vašim*.« (3. Mojsijeva 23,3) Spisi Novoga zavjeta također pokazuju da su Krist i apostoli upotrebljavali subotu kao dan određen za svetu službu Bogu (*Luka 4,16; Djela 17,2; 18,4. itd*). *Subota je dakle posvećena ili odvojena za odmor i za svetu službu Bogu*.

Hebrejski izraz »posvetiti« znači »odvojiti«. U 1. Mojsijeva 2,3. i u 2. Mojsijeva 20,11. ističe se da je sedmi dan — subota — taj dan koji je *sam Bog* odvojio od ostalih dana. To odvajanje sedmog dana od ostalih šest radnih dana je Stvoriteljev dar za cijelo čovječanstvo. Treba naglasiti da je Bog, a ne čovjek, odvojio sedmi dan od ostalih šest dana. Sedmi dan je Božji dan odmora za cijelo čovječanstvo, a ne samo za izraelski narod.

Što je ono što *čini* subotu svetom?

I u ovom slučaju, kao i u slučaju pojma blagoslov, značenje ovog izraza otkriveno nam je potpunije u 2. Knjizi Mojsijevoj, u vezi s otkrivanjem plana spasenja. *Svetost subote u vezi je s Božjom slavnom prisutnošću u tome danu*.

Svetost subotnog dana nije neko magično svojstvo kojim bi Bog prožeo taj dan, već svetost subote je Božja tajanstvena i veličanstvena prisutnost koja se očituje u subotu i preko subote u životu njegovog naroda.³

Kad je Mojsije po Božjoj uredbi i po Božjem planu dovršio gradnju zemaljskog svetišta, onda je »oblak pokrio šator sastanka i slava Gospodnja ispunila je Prebivalište.« Božja prisutnost učinila je ovu *građevinu svetim mjestom*.

Nakon dovršenja Svetišta, svetost subote je ponovo istaknuta Božjom zapovijedi izraelskom narodu: »Subote moje svetkujte

jer je subota znak između mene i vas od naraštaja do naraštaja, da budete svjesni, da vas ja *Gospod posvećujem*. 2. Mojsijeva 31,13. Svetost ili posvećenje subote je ovdje izjednačeno sa posvećujućom prisutnošću samog Gospoda sa njegovim narodom u subotnom danu.

Tajna posvećenja subote upostavljene u raju je ovdje jasno otkrivena: Bog je obradovao naše praroditelje sedmog dana svojom prisutnošću. Božja prisutnost je izvor blagoslova i sreće vezanih za sedmi dan. David je bio svjestan ove istine kad je pod teretom grijeha za koji se kajao uputio Bogu molitvu: »Nemoj me odvrnuti od lica svojega i Svetog Duha svojega nemoj uzeti od mene! Psalam 51, 11. Bez Božje prisutnosti, odvojen od Boga, čovjekov život je samo prazna sjena. Samo u Kristu i s Kristom imamo obilan život, pun život, vječni život. *Subota je simbol odmora duše, ali i sredstvo koje nam pomaže da ovaj odmor iskusimo.*

Božja svetost ne može se izvući iz predmeta niti iz vremena, ali se može iskusiti u vremenu.

Subotni odmor, vrijeme od 24 sata, od petka uveče do subote uveče, pruža okvir u kome možemo iskusiti Božju svetu prisutnost. Subota poziva vjernika da počiva u svetoj prisutnosti svoga Stvoritelja da bi razumio značenje svih njegovih postupaka; da bi unio red u život koji je često u neskladu s Bogom; da bi primio Božje milostive savjete i silu da ih sprovede u život. Počivanje jednog dana, i to u subotu, ne znači slavljenje Boga samo u jednom danu; Božja prisutnost koju smo iskusili u sedmom danu ima svoj utjecaj i odraz na sve radne dane tjedna čineći ih »malim subotama«, tj. danima koje posvećujemo Bogu u želji da naš život bude na slavu Bogu i na blagoslov bližnjima.⁴

¹ Gerhard F. Hasel, *The Sabbath in the Pentateuch* (Vidi: *The Sabbath in Scripture and History*, pp. 24.25. *Review and Herald*, 1982)

² Samuele Bacchiocchi, *op. cit.* p. 80.

³ Samuele Bacchiocchi, *op. cit.* p. 82.

⁴ Samuele Bacchiocchi, *op. cit.* p. 88. 89.

3. POGLAVLJE

SUBOTA UTEMELJENA PRI STVARANJU

Iz prethodnih dvaju poglavlja, na temelju jasnih biblijskih izvještaja, mogli smo konstatirati slijedeće činjenice: 1. Bog je dovršio svoje stvaralačko djelo u toku šest dana; 2. Počinuo je od stvaralačkog djela u sedmi dan; 3. Blagoslovio je taj dan; 4. Posvetio je taj dan. Taj sedmi dan nazvan je subota. (2. Mojsijeva 16,29; 20,8–11; 31,15)

Čudno je što neki teolozi poriču ove jasne biblijske istine. Oni tvrde da subota ne potječe iz raja, već da potječe od Mojsija; tvrde da Adam nije svetkovao subotu, jer mu to Bog nije zapovjedio; tvrde također da ni patrijarsi prije Mojsija nisu svetkovali subote, jer o tome nema izvještaja u 1. knjizi Mojsijevoj; napokon, alegoriziraju Božji počinak, kao i sedmicu stvaranja tvrdeći da dani stvaranja nisu bili pravi dani već nepoznati vremenski periodi.¹

Teolozi koji poriču da je subota ustanova koja potječe iz raja temelje svoj prigovor na isticanju da se u 1. Mojsijevoj 2, 2–3. ne spominje subota već se tripot spominje »sedmi dan«. Istina je da se u spomenutom tekstu ne spominje riječ subota već »sedmi dan«, ali *isti pisac Mojsije* koji je božanskim nadahnućem primio saznanje da je Bog sedmog dana dovršio svoje djelo i da je sedmi dan blagoslovio i posvetio, *izričito ističe da je sedmi dan subota*. (2. Mojsijeva 20,8–11; 2. Mojsijeva 31,17)

Prigovor koji neki teolozi čine da bi opovrgli edensko porijeklo subote i dokazali da je subota mojsijevska ustanova, namijenjena samo Hebrejima, jest što u 1. Mojsijevoj 2,2.3. nema *izričite zapovijedi* da se svetkuje subota, pa prema tome ona nije edenska ustanova, nije obavezna za sve ljude, već je vremenska ustanova, koju je Mojsije uveo i namijenio Izraelcima, i da bi

opravdao njeno postojanje, povezao ju je sa stvaranjem i sedmi-
com stvaranja. *Takva tvrdnja čini Mojsija krivim za izvrtanje isti-
ne.* Po tom shvaćanju Mojsije bi povezao subotu sa stvaranjem, a
u stvari, ona bi bila *njegov vlastiti produkt, njegovo djelo.* Ako bi
takav prigovor bio istinit, onda bi to poništilo i pokopalo povje-
renje u sve što je Mojsije ili tko drugi napisao u Bibliji. Zastupati
gledište da je Bog dao subotu *samo* Hebrejima znači činiti Boga
odgovornim za diskriminaciju i favoriziranje.

Teolozi koji poriču edensko porijeklo subote ističu da je Bog
počinuo ili prestao stvarati u sedmi dan ali da nije zapovjedio da
i čovjek počine u sedmi dan i da prema tome subotni počinak ni-
je obavezan za sve ljude. Naš je odgovor: što čini neki božanski
propis *moralnim i univerzalno obaveznim?* Zar mi ne smatramo
neki zakon moralnim kad on odražava Božju prirodu? Zar je
Bog mogao jače naglasiti moralnu prirodu subote negoli time
što je *sam* počinuo u subotu? Zar je načelo koje se temelji na
božanskom primjeru manje obavezno od onoga koje je objavlje-
no božanskom zapovijedi? Činjenica što je subota iznijeta u
izvještaju o stvaranju kao »božanski primjer«, a ne kao zapovi-
jed, odražava božansku namjeru o tome što je Bog želio da subo-
ta bude u jednom bezgrešnom svijetu: naime, ne neko nameta-
nje, već dragovoljni odziv milostivom Stvoritelju. Slobodnim iz-
borom i odzivom da se potpuno stavi na raspolaganje svom Stvo-
ritelju u sedmi dan, čovjek je trebao iskusiti fizičku, duševnu i
duhovnu obnovu i obogaćenje. Budući da se ove potrebe nisu
smanjile nakon čovjekova pada već povećale, moralna sveopća i
trajna funkcija subote je ponovljena kasnije u obliku zapovijedi.³
(2. Mojsijeva 20,8–11)

Najstariji i najčešći prigovor protiv edenskog porijekla subo-
te je činjenica što se subota ne spominje nakon 1. Mojsijeve 2,2,3.
sve do 2. Mojsijeve 16. poglavlje. Iz toga se izvodi zaključak da se
subota nije svetkovala u doba patrijaraha, tj. od Adama do
Mojsija. Kako možemo objasniti tu šutnju? Zar bi bilo moguće
da se zbog nekog neobjašnjenog razloga subota, iako utemeljena
u raju, nije svetkovala sve do Mojsija; ili možda običaj svetkova-
nja subota nije spomenut jer se ovo svetkovanje samo po sebi
podrazumijevalo? Ovo posljednje objašnjenje izgleda najvjerojat-
nije.

Sličan primjer šutnje u pogledu subote možemo ustanoviti iz-
među 5. Mojsijeve knjige i 2. Kraljevima 4,23. Od Mojsija sve do

pojave proroka Elizeja ne spominje se u Bibliji subota. Ova šut-
nja ne može se tumačiti kao dokaz da se za to vrijeme subota ni-
je svetkovala.

Prva knjiga Mojsijeva ne sadrži zakone kao što to sadrži 2.
knjiga Mojsijeva, već se u njoj iznosi kratka historija naroda, nji-
hovo porijeklo i neki važni događaji. Budući da se u njoj ne spo-
minje ni jedna druga zapovijed Dekaloga, onda nas ne treba iz-
nenaditi ni šutnja u pogledu subote – četvrte zapovijedi Dekalo-
ga.

U Prvoj knjizi Mojsijevoj izričito se spominje tjedan od sedam
dana, što po sebi uključuje i subotu, kao sedmi dan. Period od
sedam dana spominje se četiri puta u vezi s potopom. (1. Mojsije-
va 7,4,10; 8,10,12) Tjedan se takođe spominje u vezi s trajanjem
Jakovljeve svadbe kao i s trajanjem žalosti u vezi s njegovom
smrću. (1. Mojsijeva 29,27; 50,10) Vjerojatno je da su se sve ove
svečanosti završavale subotom.

Napokon, subota se spominje u 2. Mojsijevoj 16. poglavlje kao
ustanova koja već postoji, a ne kao ustanova koja bi se tek osni-
vala. Gospod je kazao: »A šestog dana kad sprema što su nakupi-
li, bit će dvaput onoliko koliko su skupljali za svaki dan.« (2.
Mojsijeva 16,5) Spominjanje da se šestog dana ima *sakupiti* dvo-
struka količina mane bilo bi neshvatljivo kad Izraelci ne bi već
ranije znali za *subotu*. Gospod je tom prilikom subotu obilježio
trostrukim čudom: za petak im je bilo određeno da nakupe dvo-
struku količinu mane; ono što su čuvali od petka za subotu nije
se pokvarilo, dok bi se drugih dana kvarilo; i, treće, u subotu ma-
na nije padala. Mojsijev izvještaj o čudu s manom završava se
napomenom: »Pogledajte! Zato što vam je Gospod dao subotu,
daje vam hrane šestog dana za dva dana. Neka svatko stoji gdje
jest; neka nitko sedmi dan ne izlazi iz svog stana. Tako se sed-
mog dana narod odmarao! (2. Mojsijeva 16,29,30) Ovo čudo s
manom ponavljalo se četrdeset godina; sve dok Izraelci nisu ušli
u Kanaansku zemlju.

Isto tako prilikom objavljivanja Božjeg zakona sa Sinaja, za-
povijed o suboti ne počinje riječima: »Znaj da ti Gospod daje su-
botu da je svetkuješ!« već: »Spomeni se da svetkuješ dan subo-
ni. Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana
subota, počinak posvećen Gospodu, Bogu tvojemu. Tada nemoj
raditi nikakova posla: ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj.

ni sluškinja tvoja, ni živinče tvoje, ni stranac koji se nađe unutar vrata tvojih. Ta i Gospod je šest dana stvarao nebo, zemlju, more i sve što je u njima, a sedmoga dana počinio. Stoga je Gospod blagoslovio i posvetio dan subotni.« (2. Mojsijeva 20,8–11.) Dvije su stvari u ovoj zapovijedi podvučene da bi istakle edensko porijeklo subote: 1) izraz »spomeni se« pretpostavlja da je subota bila ranije poznata i, 2) pisac dovodi subotu u vezu sa sedmicom stvaranja i s Božjim počinkom u sedmi dan. Subota je uspomena na stvaranje i na Stvoritelja, i subotni počinak je odvajanje tog dana za Gospoda, za odmor i osvježenje, fizičko i duhovno, i za djela milosrđa. Upravo to što četvrta zapovijed spominje subotu kao ustanovu ukorijenjenu u stvaranju (2. Mojsijeva 20,11) ne dopušta da se pretpostavlja kasnije uvođenje tog blagdana.

Kako su patrijarsi svetkovali subotu? O tome nemamo u Bibliji dovoljno informacija. Međutim, dobro je da podučemo da suština subotnog svetkovanja nije *mjesto* u koje treba da idemo zbog obavljanja obreda, već *vrijeme* koje treba da provedemo u zajednici s Bogom, sa sobom i s bližnjima. Vjerojatno je da su patrijarsi provodili svete subotne sate sa svojom obitelji angažirani u nekim aktivnostima bogoslužja opisanim u 1. Mojsijevoj knjizi, kao što su molitva (1. Mojsijeva 12,8; 26,25), prinošenje žrtava (1. Mojsijeva 12,8; 13,18; 26,25; 33,20) i poučavanje (1. Mojsijeva 18,19).

Neki teolozi odbacuju biblijski izvještaj o stvaranju svijeta i o suboti kao uspomeni na stvaranje jer ne mogu pomiriti taj izvještaj s modernim znanstvenim teorijama o stvaranju ili porijeklu naše planete i života na njoj. Suvremene teorije o stvaranju naše planete i života na njoj pretpostavljaju da je trebalo milijune godina dok se nisu stvorili površinski zemljini slojevi i da je život počeo »spontano« razvivši se iz jednostaničnog »pretka«. Da bi pomirili ovu teoriju s izvještajem o stvaranju, neki »dobronamjerni« teolozi počeli su tumačiti da tjedan stvaranja ne znači šest doslovnih dana, već šest geoloških perioda. Drugi više vole govoriti o sedmici stvaranja kao o *vremenu* u toku kojega je Bog otkrio svoju stvaralačku silu, mudrost i dobrotu. Očito je da ova tumačenja odbacuju edensko porijeklo subote, jer ne priznaju da je Bog stvarno »počinuo« ili *prestao stvarati u sedmi dan*, i da je *taj dan blagoslovio i posvetio*.

Problem znanstvene logike je u tome što ona »odbija dopustiti teologiji« da je informira. Kad netko inzistira na vjerovanju sa-

mo u ono što se može dokazati u laboratoriju, takav odlučuje da svoje porijeklo izvodi odozdo, iz bioloških vrsta, a ne odozgo, od Boga, po Božjoj slici (1. Mojsijeva 1,26.27). Konačno, to ovakvu osobu vodi da ne vjeruje ni u što drugo nego samo u sebe. Tragična posljedica ove filozofije jest da ona lišava čovjeka i ljudsku historiju svakog višeg smisla, tj. bez božanskog početka i bez više sudbine. Život je sveden na biološki ciklus koji je slučajem počeo i slučajem se završava.

Po toj filozofiji najviša realnost nije Bog, već materija, koja je vječna. Biblijska historija o stvaranju, sa subotom kao uspomenom na stvaranje, izazov je ovom nihilizmu, potičući svaki naraštaj, bio on natovaren naučnim faktorima ili mitološkim fantazijama, da prizna da je ovaj svijet rezultat Božjeg stvaranja, dar Božji povjeren čovjeku, čiji život ima smisla jer je ukorijenjen u Bogu.

Znanost može promatrati i mjeriti samo tekuće procese. U stvari, pod pretpostavkom da su ovi procesi uvijek funkcionirali kao što danas funkcioniraju, znanost isključuje mogućnost božanskog fiat — tj. reče i postade. Prema tome, glavni problem nije kako da se uskladi biblijska sedmica stvaranja s modernim teorijama o porijeklu svijeta i života, već kako da se uskladi i pomiri biblijsko učenje o božanskom stvaranju sa suvremenim znanstvenim teorijama o spontanom stvaranju. Je li moguće ova dva gledišta pomiriti? *Očito to nije moguće*, jer oni počivaju na suprotnim *premisama*. Teorija o spontanom stvaranju prihvaća samo prirodni uzrok svega nastanka, a biblijsko učenje priznaje Boga kao prvi i vrhovni uzrok. »Vjerom doznajemo da je svijet stvoren Božjom riječju, tako da je vidljivo proizvedeno iz nevidjivosti.« (Hebrejima 11,3)

Ako vjerom prihvatimo da je Bog stvorio ovaj svijet, zašto ne bismo vjerom prihvatili i *vrijeme* u toku kojega je to učinio?

Neki teolozi prigovaraju da je pojam o Božjem stvaranju u toku šest doslovnih dana i počivanje u sedmi dan u suprotnosti s njegovom vječnom i svemogućom prirodom. Očito je da Svemogućemu nisu potrebne geološke periode niti doslovni dani da stvori naš svijet, već samo akt volje kojim poziva nešto da postane. »Gospodnjom su riječi nebesa sazdana i dahom usta njegovih sva vojska njihova... Jer on reče — i sve postade; naredi, i sve se stvori.« (Psalam 33,6.9) Ali, u svojoj Riječi Bog nam kaže da je iz-

abrao *ljudski, a ne božanski red vremena* da bi stvorio ovaj svijet, čime nam otkriva još jednu važnu kvalitetu svoje prirode — ljubav. Zar nije Božja spremnost da uđe u ljudsku vremensku granicu pri stvaranju odraz njegove brige da pruži božanski primjer ili perspektivu za rad i odmor svojim stvorenjima: šest dana rad i sedmi dan počinak, prema Božjem stvaranju svijeta za šest dana i njegovu počinu u sedmi dan? Zar nije ovo i predlika Božje spremnosti da jednog dana uđe, ako to bude potrebno, u ljudsko tijelo da bi postao »Emanuel«, »Bog s nama«?

Stavljati u pitanje edensko porijeklo subote da bi se uskladila sedmica stvaranja s modernim teorijama o porijeklu svijeta i života znači odbaciti ne samo biblijski izvještaj dat u 1. Mojsijevoj 2,1–2, već i njegov komentar dat u četvrtoj Božjoj zapovijedi (2. Mojsijeva 20,8–11), koji govori o šest *doslovnih* dana stvaranja i o jednom *doslovnom* danu odmora, blagoslovenom i posvećenom od Boga kad je svijet bio stvoren.

U svome govoru zabilježenom u 5. Mojsijevoj 5,1–21. Mojsije podsjeća Izraelce na Dekalog i na važnost držanja Božjih zapovijedi. Tom prilikom on je kazao: »Dan subotni obdržavaj i svetkuj kako ti je naredio Gospod, Bog tvoj!« Ovim riječima on upućuje Izraelce na četvrtu zapovijed Dekaloga u kojoj se izričito spominje prvi i najvažniji razlog uspostavljanja subote: sjećanje na Stvoritelja — na njegovu silu, mudrost i ljubav, i na njegovo savršeno djelo stvaranja u toku šest dana. Završetak četvrte zapovijedi glasi: »Gospod je šest dana stvarao nebo, zemlju i more, i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinio. Stoga je Gospod blagoslovio i posvetio dan subotni.« (2. Mojsijeva 20,11)

Mojsije u svom govoru, u 5. poglavlju 5. knjige Mojsijeve spominje dobrotu i ljubav Božju koja se manifestirala u oslobađanju Izraela iz ropstva kao *još jedan razlog* za svetkovanje subote, *dodatni razlog*. Ovaj razlog koji je bio naročito važan za Izraelce, nipošto ne isključuje razlog istaknut u 2. Mojsijevoj 20,11. i 31,17. Izvještaj iz 5. knjige Mojsijeve samo dopunjuje važnost i značenje subote kao prilike za sjećanje na oslobodjenje iz ropstva, a ne isključuje njeno primarno i najvažnije značenje — *sjećanje na šestodnevno stvaranje kao temelj i razlog za svetkovanje subote*. Međutim, neki teolozi šutke prelaze preko četvrte Božje zapovijedi, koju je sam Bog objavio i napisao svojim prstom, kao i ostalih devet, te iz Mojsijeva govora ističu samo dodatni razlog za

svetkovanje subote — oslobađanje Izraelaca iz ropstva, i na osnovu toga tvrde da je subota uspostavljena nakon oslobodjenja Izraelaca iz ropstva i s jedinom svrhom da ih podsjeća na to oslobodjenje.⁴ *Takvo tumačenje znači iskrivljavanje jedne važne biblijske istine.*

Nepobitna je dakle istina: 1) subota je utemeljena u raju; 2) sam Stvoritelj je svojim primjerom utemeljio subotni počinak; 3) Adam, ugledajući se na Boga kao Sliku po kojoj je stvoren, svetkovao je sedmi dan — subotu; 4) preko Adama, kao predstavnika ljudskog roda, subotni počinak bio je namijenjen svim ljudima za sva vremena, jer Bog ne gleda tko je tko, i On se ne mijenja; 5) subota je kasnije, nakon oslobodjenja Izraelaca iz ropstva, obnovljena, jer je u toku dugog ropstva potomaka Abrahamovih u Egiptu bila pala u zaborav; 6) subota je dana za unapređivanje njihove zajednice s Bogom.

O edenskom porijeklu subote i o svrsi njenog uspostavljanja piše E. G. White slijedeće: »Nakon počinaka u sedmi dan, Bog je taj dan posvetio, tj. odvojio kao dan počinaka za čovjeka. Ugledajući se na primjer svog Stvoritelja, čovjek se trebao odmarati u taj sveti dan da bi, promatrajući nebasa i zemlju, mogao razmišljati o Božjem velikom djelu stvaranja; da bi se, kada bude promatrao dokaze Božje mudrosti i dobrote, njegovo srce sve više ispunjavalo ljubavlju i poštovanjem prema svome Tvorcu.«⁵

¹ Ovo tvrdi dr L. Milin u svojoj brošuri Starozavetni i novozavetni moralni zakon — Subota ili nedelja u Svetom pismu, str. 14–19; izdanje »Pravoslavlje«, Beograd.

² Samuele Bacchiocchi, Ibid, p. 33.

³ Ibid, p. 35.

⁴ L. Milin, Ibid, p. 19.

⁵ E. G. White, Patriarchs and Prophets, Pacific Press, Calif. 1943.

ZNAČENJE SUBOTE USPOSTAVLJENE U EDENU

U prethodnom poglavlju smo ustanovili da je subota povezana sa stvaranjem i da označava dovršetak stvaranja i početak ljudske historije. Ali, što nam subota svjedoči o karakteru Stvoritelja, o djelu stvaranja i o odnosu između Stvoritelja i njegovih stvorenja?

Podsjetimo se još jednom da je subota povezana sa stvaranjem. Ovu činjenicu naročito ističu četiri biblijska teksta: 1. Mojsijeva 2,2,3; 2. Mojsijeva 20,11; 2. Mojsijeva 31,17. i Hebrejima 4,4.

Što svaki od ova četiri teksta govori o suboti i o njenoj funkciji?

Uzmimo prvi tekst koji glasi: »I sedmog dana Bog dovrši svoje djelo koje učini. I počinu u sedmi dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog sedmi dan i posveti ga, jer u taj dan počinu od svega djela svojega koje učini.« 1. Mojsijeva 2,2,3.

U ovom tekstu je sedmi dan istaknut kao veličanstveni *zaključak stvaranja*. Božje djelo i stvaranje bili su dovršeni u trenutku kada je Bog počينو. Iako su nebo i zemlja bili dovršeni šestog dana, Božje djelo nije bilo dovršeno sve do trenutka kada je Bog počينو sedmog dana učinivši tako subotu sastavnim dijelom stvaranja.¹ Još se ističu tri važne pojedinosti: Bog je tog dana počينو, blagoslovio je taj dan i posvetio ga.

Drugi tekst je četvrta Božja zapovijed koja glasi: »Sjeti se da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i svrši sav svoj posao, a sedmoga je dana subota, počinak posvećen Gospodu, Bogu tvojemu. Tada ne smiješ raditi nikakva posla: ni ti, ni sin tvoj, ni keć tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni stoka tvoja, ni stranac koji je unutar vrata tvojih, jer je za šest dana Gospod stvorio nebo i zemlju, more i sve što je u njima, a sedmog je dana počينو.

Zato je Gospod blagoslovio i posvetio dan subotni.« 2. Mojsijeva 20,8 – 11.

Ovdje je dan odgovor na pitanje zašto svetkujemo subotu? Iz kog razloga je Bog uspostavio subotu kao praznik? Odgovor glasi: »Jer je za šest dana Gospod stvorio nebo i zemlju, more i sve što je u njima, a sedmog je dana počينو.« (2. Mojsijeva 20,11) *Subota je uspostavljena zato da nas podsjeća na Stvoritelja i na njegovo veliko djelo stvaranja. Subota uspostavljena u Edenu je ovdje predstavljena kao teološki temelj četvrte zapovijedi.*³ *Svetkovanjem subote priznajemo da je Bog Stvoritelj svijeta i naš Stvoritelj. On je također Gospodar svijeta i naš Gospodar, a mi smo samo njegovi upravitelji ili pristavi. Sposobnost da pravimo razliku između Stvoritelja i onoga što je On stvorio sprečava nas da imamo druge bogove, da Boga zamijenimo kipovima ili slikama smrtnog čovjeka ili kojeg drugog stvorenja (Rimljanima 1,23.)*

Treći tekst naglašava da je subota dana »kao vječni savez« i kao vječna obaveza: »Stoga neka sinovi Izraelovi drže subotu svetkujući je od naraštaja do naraštaja kao vječni savez. Neka je ona znak zauvijek između mene i sinova Izraelovih. Ta Gospod je za šest dana sazdao nebo i zemlju, a sedmog je dana prestao raditi i odahnuo.« (2. Mojsijeva 31, 16.17)

Nije subota namijenjena kao praznik samo Izraelcima. Gospod preko proroka Izaije ističe da je ona namijenjena svakom »sinu čovječjem«, i tuđincima, tj. onima koji nisu Izraelci po tijelu. »Blago čovjeku koji čini tako i sinu čovječjem što se toga pridržava, koji poštuje subotu da je ne oskvrni i koji ruke svoje čuva od svakog zla djela. Neka sin tuđinčev ne govori: 'Jamačno će me Gospod odvojiti od svog naroda.'... A sinove tuđinske koji pristadoše uz Gospoda da mu služe i da ljube ime Gospodnje i da mu budu službenici, koji poštuju subotu i ne oskvrnjuju je i postojani su u savezu mome, njih ću dovesti na svoju svetu Goru i razveseliti u svojem domu molitve.« (Izaija 56,2,3.6)

Četvrti tekst u kome je riječ o suboti uspostavljenoj pri stvaranju nalazimo u Hebrejima 4,4. »Bog počinu sedmi dan od djela svojih.« »U počinak«, naime, ulazimo mi vjernici.. Prema tome, preostaje narodu Božjem subotni počinak. Jer tko je ušao »u počinak njegov« i sam je počينو od djela svojih, kao i Bog od svojih. Žurimo se dakle ući u onaj počinak, da tko ne pogine pružajući isti primjer neposlušnosti.« (Hebrejima 4,9)

Ovdje je subota uzdignuta na jedan viši stupanj: ona ne znači samo prestanak naših aktivnosti kojima osiguravamo svoju egzistenciju. Ona je simbol »počinka duše«, koji Krist daje onima koji ga vjerom prihvate kao svog Spasitelja; ona je također simbol budućeg »počinka u Bogu«, tj. vječnog mira, sreće i blaženstva na obnovljenoj zemlji.

Prema tome, subota uspostavljena u raju istaknuta je u 4. poglavlju poslanice Hebrejima kao poziv upućen svima da prihvate spasenje, počinak duše, koji nam je Krist omogućio svojom žrtvom i koji nam danas nudi kao naš Poglavar svećenički na nebeskom prijestolju. Mi u taj počinak ulazimo vjerom i pokajanjem, te darom Svetoga Duha, koji nas obnavlja i osposobljava za nov život u Isusu Kristu.

Subota uspostavljena u raju ima, dakle, višestruko značenje i važnost: ona je *zaključak* ili *završetak* stvaranja; ona je *temelj četvrte Božje zapovijedi*, koja zapovijeda da po uzoru na našeg Stvoritelja i mi šest dana radimo, a sedmog da počinem i da toga dana gajimo užu zajednicu s Bogom; subota uspostavljena na kraju stvaranja je data kao »*vječni savez*« između Boga i njegove djece, kao vječna *obaveza*, kao znak ili *pečat* po kome se poznaju oni koji Boga poštuju kao svog Stvoritelja i Posvetitelja; subota je data i kao univerzalni poziv, poziv upućen svima, da prihvate Krista u kome duša nalazi pravi počinak, oprostjenje grijeha i obnovu karaktera, a to je uistinu pravi počinak, kojega je subota trostruki simbol: za prošlost, sadašnjost i budućnost.

Za kršćanina koji ljubi Krista i koji subotu svetkuje onako kako nas uči Božja riječ, puna 24 sata, od večera u petak do večera u subotu, subota je dan radosti i miline. To je dan kad kršćanin slavi Božja divna djela kakva mu se otkrivaju u prirodi, kao i ono što Bog čini u njegovom osobnom životu³. Kad dođe petak uveče, on zahvalno kaže: »Hvala ti, Bože, za još jednu subotu!« On se raduje što je opet došla subota, dan u kome može iznova iskusiti da je Bog dobar; dan u kome može Bogu zahvaliti za obavljene posao u prošlom tjednu; dan u kome može obnoviti svoju vjeru i predanje savršenom Stvoritelju i divnom Otkupitelju; dan u kome može slaviti Gospoda sa subotnim psalmom: »Kako su silna djela tvoja, o Gospode! Obradovao si me djelima svojim, Gospode; kličem zbog djela ruku Tvojih.« Psalam 92,4.5.

¹ N. L. Andreason, *the Sabbath*, pp. 43–45; Washington, D. C., 1942.

² Samuele Bacchiocchi, *op. cit.* p. 62.

³ *Ibid.* p. 76.

ČETVRTA ZAPOVIJED — SVETKOVANJE SUBOTE

Četvrta Božja zapovijed izražava veliko Božje staranje za čovjekovo sadašnje i buduće blagostanje. Ona glasi: »Sjeti se da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i obavljaj sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Gospodu, Bogu tvojemu. Tada nikakvog posla nemoj raditi: ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni živinče tvoje, ni stranac koji se nade unutar vrata tvojih. Jer je Gospod za šest dana stvorio nebo i zemlju, i more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinio. Stoga je Gospod blagoslovio i posvetio dan subotni« (2. Mojsijeva 20, 8–11)

Na koji način vjerni treba da svetkuju subotu? Odgovor nalazimo u samoj zapovijedi: (1) sjećanjem na dan subotni i (2) obavljanjem svojih poslova u toku šest dana i počinkom u sedmi dan, u subotu.

Što znači zapovijed: »Sjećaj se dana subotnog da ga svetkuješ?« Da li to znači da je četvrta zapovijed važnija od drugih zapovijedi? Ne! Sve su zapovijedi jednako važne.

Što onda znači izraz »sjećaj se dana subotnog?«

Mi znamo da datumi igraju važnu ulogu u osobnom i nacionalnom životu. Mi slavimo svoj rođendan, Dan žena ili Majčin dan; slavimo nacionalne i državne praznike. Značenje svakog datuma je u vezi s događajem povezanim za taj datum.

Pozivajući nas da se sjetimo dana subotnog da ga svetkujemo — četvrta zapovijed nas podsjeća da mislimo i da se sjetimo početka historije naše planete i našeg života na njoj.

Subota nas vraća u onaj dan kada je rođena naša planeta; kada je Bog nakon šest dana stvaranja počnuo u sedmi dan, i taj dan blagoslovio i posvetio.

Tada je Bog svojim primjerom uspostavio subotu i predao ju je kao poklon Adamu, predstavniku cijelog budućeg ljudskog roda.

Subota kao dan počinka nije prvi put osnovana kada je sa gore Sinaja proglašena zajedno s ostalim zapovijedima. Ona je tom prilikom samo *obnovljena*. Ona je osnovana u raj. Adam ju je svetkovao prije pada u grijeh kao i poslije svog pada u grijeh. Nju su svetkovali i vjerni Božji ljudi koje nazivamo patrijarsima. Međutim, za vrijeme teškog višestoljetnog ropstva izraelskog naroda u Egiptu subota je u velikoj mjeri pala u zaborav zbog teških prilika u kojima je tada živio Izrael, kao i zbog jakog utjecaja idolopokloničke sredine. E. G. White piše: »Prije pada u grijeh naši praroditelji su svetkovali subotu, koja je osnovana u Edenu, i nakon što su bili izgnani iz raja nastavili su da je svetkuju... Subotu su poštovala djeca Adamova koja su ostala vjerna Bogu. Ali Kain i njegovi potomci nisu poštovali dan u kome je Bog počnuo. Oni su izabrali svoje vlastito vrijeme za rad i odmor, bez obzira na Božju izričitu zapovijed.«¹

»Subota kao ustanova potječe iz Edena, i ona je stara koliko i sam svijet. Nju su svetkovali svi patrijarsi, počevši od stvaranja i poslije. Za vrijeme egipatskog ropstva egipatski nastojnici su primoravali Izraelce da krše subotu, i u velikoj mjeri su ovi izgubili svijest o njenoj svetosti. Kad je zakon bio proglašen kod Sinaja, prve riječi četvrte zapovijedi su glasile: »Sjećaj se dana subotnog da ga svetkuješ!« Ove riječi pokazuju da subota nije osnovana toga časa, već da je ona osnovana pri stvaranju. Da bi izbrisao Boga iz svijesti ljudi, Sotona je nastojao da poruši ovu veliku uspomenu. Ako bi bilo moguće navesti ljude da zaborave na svog Stvoritelja, onda se oni ne bi više odupirali zlu i bili bi siguran Sotonin plijen.«²

Sjećati se dana subotnog da ga svetkujemo znači imati na umu da je subota uspostavljena u raj. sa ciljem da nas uvijek podsjeća na Boga Stvoritelja i na veliko njegovo djelo stvaranja.

Subotni dan je vrijeme kada se sjećamo ne samo »rodendana« naše planete, već i Božjeg staranja za ovaj svijet i za sva ljudska stvorenja.

Pomoću subote i u subotni dan Gospod nas poziva da se sjećamo da je On u početku stvorio čovjeka savršena; da se On stalno brine za nas; da nas je u Kristu otkupio i da će nas na kraju potpuno obnoviti ako vjerom i poslušnošću prihvatimo dar spasenja.

Sjećati se dana subotnog da ga svetkujemo znači zaboraviti u subotnom danu na svoje interese, na svoje obične poslove da bismo se potpuno stavili na raspolaganje Bogu kao osobitom gostu, kao što se On svojom svetom prisutnošću stavlja nama na raspolaganje.

Rad i odmor. — Četvrta Božja zapovijed ne govori samo o počinku već i o radu. »Šest dana radi i svršuj sve poslove svoje! 2. Mojsijeva 20.9. Rad i odmor — to je Božji program za čovjeka. Subotna zapovijed obuhvaća cijelu sedmicu — šest dana treba da radimo, a sedmi je dan odmor posvećen Gospodu.

Šest dana rada su prirodni uvjet i uvod u iskustvo subotnog počinka.³ Kao što rad u toku šest dana priprema i uvjetuje da uđemo radosnije u subotni počinak, tako i iskustvo božanske prisutnosti u subotnom danu osposobljava kršćanina da sačuva svijest o Božjoj prisutnosti za vrijeme cijelog tjedna.

»U taj dan ne radi nijednoga posla.« (2. Mojsijeva 20, 10b) Subotna zapovijed nalaže počinak za sve: za gospodare, za njihove sluge i za stoku. Ona nalaže obustavljanje svakog svjetovnog posla u sedmi dan. »Šest dana radi, a sedmoga od poslova odustani, sve ako je u doba oranja ili u vrijeme žetve.« 2. Mojsijeva 34, 21.

Zašto Bog čini počinak tako kategoričkim imperativom da bismo dostojno svetkovali subotu i primili šubotno posvećenje?

Subotni počinak je *sveto vrijeme* koje odvaja sedmi dan od običnih radnih dana. Kao što je Stvoritelj svojim prestankom stvaranja u sedmi dan odvojio ovaj dan od prethodnih šest dana stvaranja, načinivši ga danom svoje svete prisutnosti za čovjeka, tako i kršćanin odustajanjem od posla u sedmi dan povlači jasnu granicu između tog dana i ostalih radnih dana. Poslušnost Božjoj zapovijedi koja nas poziva da jasno povučemo granicu između šest radnih dana i počinka u sedmi dan je temelj pravog bogoslužja i uvjet primanja subotnog posvećenja. Subotni odmor pruža nam vrijeme u kojem možemo iskusiti Božju svetu prisutnost i posvećenje tom prisutnošću. Subota je dan kada nam Bog

u većoj mjeri otkriva svoju volju preko svoje riječi osobnim proučavanjem ili slušanjem Božje riječi za vrijeme bogoslužja. Pravo svetkovanja subote ne znači samo slavljenje Gospoda u jednom danu, već pravo svetkovanje subote prenosi Božju prisutnost na ostale radne dane, čineći svaki dan odsjajem subote.

Naročito napominjemo da se zapovijed: »Ne radi nijednoga posla u sedmi dan,« ne odnosi na djela dobročinstva, koja nisu djelo čovječje već djelo Božje, djelo za Boga. Svakom je grijeh dan od odmora je načinjen za čovjeka, i djela milosrđa su u potpunom skladu s njegovom svrhom. Bog ne želi da njegova stvorenja pate i jedan trenutak ako im se može pomoći u subotu ili koji drugi dan. Tjelesno odmaranje je samo jedna strana te zapovijedi. Subota treba da je sveti odmor. Ona nam je data da u njoj uzdignemo svoje misli i srce Stvoritelju, da promatramo prirodu i da javnim i obiteljskim bogoslužjem proslavljamo Boga. Ona je znak posvećenja, zalog prijateljstva i zajednice s Bogom.

Četvrta zapovijed spominje i uzrok uspostavljanja subote kao dana odmora.

»Jer je za šest dana stvorio Gospod nebo i zemlju i more i sve što je u njima, a u sedmi je dan počinuo. Zato je blagoslovio Gospod dan subotni i posvetio ga.« (2. Mojsijeva 20,11.) Glavni razlog zašto je Bog uspostavio subotu kao dan odmora nije u tome što bi nam bio potreban samo tjelesni odmor, iako je istina da nam je taj odmor poslije pada u grijeh veoma potreban. Glavni razlog uspostavljanja subote jest da nas podsjeća na četiri osobito važne činjenice: 1) da je Gospod za šest dana stvorio nebo i zemlju, 2) da je On sedmog dana počivao, 3) da je sedmi dan blagoslovio i 4) da je taj dan posvetio. Subota nam je data ne samo kao zapovijed već i kao primjer: *pokazuje nam šta je Bog činio i poziva nas da i mi tako činimo. On je šest dana stvarao, a sedmog se odmarao, tako i mi treba da šest dana radimo, a sedmi dan da njemu posvetimo.*

Subota ima za cilj da nas podsjeća na to da je Bog Stvoritelj svega. On je također Otac i Dobrotvor čovječanstva. Dan odmora je dakle spomenik koji nas podsjeća na silu, milost i ljubav Božju.

»Subota je luk na svodu historije«, kaže propovjednik Kulen, »kojega se jedan kraj naslanja na početak vremena — na tle iz-

gubljenog raja, a drugi, na drugi kraj vremena, gubeći se u svjetlosti i slavi obnovljenog raja.«

Subotna zapovijed, obnovljena na Sinaju, nije dana kao dio privremenog obrednog zakona, već kao jedna vječna istina moralnog zakona.

Nepromjenljivost i vječnost Božjeg moralnog zakona, kojega je subota dio, očigledna je kad uzmemo u razmatranje prirodu i karakter tog zakona.

Evo što kaže Božji sluga Nehemija o Božjem zakonu: »I sišao si na goru Sinajsku i govorio s njima s neba, i dao im sudove prave i zakone *istinite, uredbe i zapovijedi dobre.*« Nehemija 9, 13. Božji zakon je pravedan, istinit i dobar.

To što smo kazali za zakon kao cjelinu, vrijedi i za subotu kao četvrtu zapovijed tog zakona. Božji zakon je nepromjenljiv, tako je i subota, kao dio tog zakona, nepromjenjiva.

Božji zakon je izražaj Božjeg karaktera. Bog je vječan i nepromjenjiv. Psalmista kaže o Božjim zapovijedima: »Djela su ruku njegovih istina i pravda; vjerne su sve zapovijedi njegove; tvrde su za vavijek vijeka, osnovane na istini i pravdi.« Psalam 111, 7. 8. To što važi za sve zapovijedi, važi i za svaku pojedinu zapovijed moralnog zakona. Nijedna od njih se ne može ni ukinuti ni promijeniti.

Subotna zapovijed obnovljena i svečano proglašena na Sinaju dana je ljudskom rodu kao dio moralnog zakona koji važi za sve ljude i za sva vremena, a ne kao dio privremenih ceremonijalnih ili obrednih uredaba. Njen značaj usred moralnog zakona ne zaostaje za značenjem ostalih devet zapovijedi tog zakona. Kao i ostale zapovijedi, i ona je bila napisana prstom Božjim i stavljena u kovčeg zavjeta, što pokazuje njen svet karakter i njenu trajnu važnost.

Subota je uspostavljena u Edenu za čovjeka (*Marko 2,27*) da bi zadovoljavala čovjekovu potrebu, koja je u početku bila duhovne prirode, ali koja je s pojavom grijeha na ovome svijetu postala i fizička. Jedan od glavnih razloga zašto je Bog nekad svoj narod izveo iz egipatskog ropstva bio je da bi mogao držati njegove zapovijedi, a posebno od Boga određeni dan odmora, što mu je u Egiptu teškim tlačenjem bilo veoma otežano. (*5. Mojsijeva 5,12–15; Psalam 105, 44. 45*)

I danas Bog izvodi jedan narod iz duhovnog Egipta, iz ropstva grijeha, zato da bi držao njegove zapovijedi, uključivši i subotu, jer je poslušnost Bogu temelj pravog bogoslužja i uvjet spasenja. To je sam Gospod Isus naglasio rekavši: »Neće svaki koji mi govori: Gospode, Gospode, ući u kraljevstvo nebesko, nego onaj koji vrši volju moga Oca koji je na nebesima.« Matej 7, 21.

6. POGLAVLJE

SUBOTA U VRIJEME STAROZAVJETNIH PROROKA

Proroci Staroga zavjeta naglašavaju u svojim spisima da budućnost Božjeg naroda ovisi o njegovoj poslušnosti božanskom zakonu i osobito o pravom poštivanju subote. Proroci Amos i Ozej, koji su djelovali u Izraelskom kraljevstvu u 8. stoljeću prije Krista, osuđuju zloupotrebu ili zanemarivanje subote.

Amos je poznat kao propovjednik socijalne pravde, zaštitnik siromašnih i potlačenih. On ističe subotu kao dan oslobođenja od svakog posla i kao zaštitu prava radnika. Prorok spominje one koji gaze prava siromaha i dovode ih na prosjački štap: »Kažete: kad li će mladak proći da prodajemo žito? i subota, da ponudimo na prodaju pšenicu. Smanjujući efu, povećavajući šekel, da varamo krivim mjerama, da kupujemo siromahe za novac i ubogoga za jedne sandale.« (*Amos 8, 5*) Amos ovdje osuđuje formalističko držanje svetih ustanova. Izrabljivači siromaha su u svojoj škrtosti i sebičnosti jedva čekali da prođe subota, da bi dali maha svojoj lakomosti beskrupoloznim varanjem. Takvo bogoslužje postalo je prokletstvo umjesto blagoslov.

Prorok Ozej u slici nevjerne žene optužuje Izrael zbog idolopoklonstva i najavljuje kaznu — propast Izraela kao nacije, odvođenjem u asirsko ropstvo. U svom govoru Gospod objavljuje: »Učinit ću kraj svim njenim veseljima, svetkovinama, mladacima, subotama, i svim blagdanima njezinim... Kaznit ću je za dane Baalove kojima je kâd palila.« (*Ozej 2,11.13*)

Neki teolozi uzimaju ovaj tekst kao dokaz da subota treba biti ukinuta.¹ Ali ako pažljivo razmotrimo kontekst, uvjerit ćemo se u lažnost takvog rezoniranja. Prorok ovdje izjavljuje da će svi praznici i dani radosti sjevernog ili Izraelovog kraljevstva presta-

¹ E. G. White, *Patriarchs and Prophets*, pp. 80.81.

² *Ibid.* p. 336.

³ Samuele Bacchiocchi, *Ibid.* p. 99.

ti zbog odvođenja naroda u ropstvo. Nije ovdje prorečeno ukidanje subote ili Pashe, ili kojeg drugog blagdana koji je Bog ustanovio, već ukidanje buntovnog naroda, njegove nacionalne slobode. Svi kršćani se slažu u tome da Bog nije želio da subota ili Pasha, ili koji drugi godišnji blagdan koji je Bog ustanovio u Starom zavjetu budu ukinuti u ono vrijeme, tj. u 8. stoljeću prije Krista. Što se tiče subote, prorok ovdje ne proriče njeno ukidanje ni u ono vrijeme ni kasnije.²

Evandeoski prorok Izaija svjedoči o svetkovanju subote u južnom ili Judinom kraljevstvu u 8. stoljeću prije Krista. Prorok Izaija ističe da samo svetkovanje subote nije ugodno Bogu ako je narod svojom nevjernošću i neposlušnošću prekinuo zavjetni odnos s Bogom i ako je prazni ritual zamijenio religiju srca.

Nizom određenih pitanja, postavljenih narodu i svećenstvu, prorok želi u njima probuditi svijest da je religija koja se sastoji samo iz vanjskih formi Bogu odvratna:

»Što će mi mnoštvo žrtava vaših? veli Gospod... Kad dolazite da se pokažete preda mnom, tko ište od vas da gazite po mom trijemu?... Na kâd gadim se; o mladinama i o subotama i o sazivanju skupština ne mogu podnositi bezakonja i svetkovine.« (Izaija 1, 11–13.

Temelj pravog bogoslužja je poslušnost. Ritual i ceremonije su bez važnosti kad nedostaje pravednost i milosrđe.

Nekoliko poglavlja u posljednjem dijelu knjige proroka Izaije (poglavlje 56, 1–8; 58, 13. 14; 66, 23.) sadrže vrlo važne napomene u vezi sa subotom.

U Izaiji 56, 1–8. ističe se *univerzalnost* subote. Subota nije data samo Izraelcima, već svim narodima: »A sinove *tuđinačke* koji pristadoše uz Gospoda da mu služe i da ljube ime Gospodnje i da mu budu službenici, koji poštuju subotu i ne oskvrnjuju je i postojani su u Savezu mome, njih ću dovesti na svoju svetu goru i razveseliti u svojem Domu molitve.« (Izaija 56, 6. 7) Blagoslov je izgovoren nad onima koji »poštuju subotu da je ne oskvrne«. (Izaija 56, 2). Pravilno držanje subote se poistovjećuje s držanjem Saveza s Bogom, a skvrnjenje subote znači prekidanje Saveza. Subota je zavjetni znak između Boga i njegovog naroda. (2 Mojsijeva 31, 17; Ezekijel 20, 12. 20)

U Izaiji 58, 13. 14. ističe se *idealno* svetkovanje subote kao i nagrada onima koji su vjerni Bogu u poštivanju njegovog dana:

»Ako odvratiš nogu svoju od subote da ne činiš što je tebi drago na moj sveti dan, i ako prozoveš subotu milinom, sveti dan Gospodnji slavnim, i budeš ga slavio ne idući svojim putovima i ne čineći što je tebi drago, ni govoreći riječi, tada ćeš se veseliti u Gospodu, i izvest ću te na visine zemaljske, i dat ću ti da jedeš nasljedstvo Jakova oca svojega, jer usta Gospodnja rekoše.« (Izaija 58, 13.14)

»Odvratiti nogu od subote« znači napustiti svaki svjetovni posao ili trgovinu u sveti Gospodnji dan.

Tri zabrane se ovdje ističu u vezi s pravilnim svetkovanjem subote:

1) »*Ne čini što je tebi drago na moj sveti dan!*« Pod pojmom »DRAGO« misli se na nešto što nam pribavlja zadovoljstvo i čemu čovjek posvećuje vrijeme da bi to zadovoljstvo stekao. Originalni tekst sugerira da bi se ovaj izraz mogao najbolje prevesti sa riječju »posao, trgovina«. U sveti dan Gospodnji napuštamo svjetovne aktivnosti da bismo razmišljali o putovima Gospodnjim.

2) »*Ne idi svojim putovima!*« Pod izrazom »svoji putovi« razumijevaju se osobni *pothvati*, ljudski *pothvati*, koji nas mogu odvratiti od razmišljanja o Božjim djelima i njegovim putovima.

3) »*Ne govori riječi!*« Ovaj savjet nema cilj da nam preporuči potpunu šutnju u subotu. Savjet nam je dat da subotom ne govorimo prazne riječi, tj. da se uzdržavamo od svakog razgovora i pregovaranja o svjetovnim problemima i pothvatima.

Nasuprot ovim trima zabranama u citiranom tekstu imamo i nekoliko pozitivnih savjeta:

1. Subotu treba da prozovemo milinom i radošću. Subota nije dan žalosti, već dan radosti ili miline.

2. Onaj kome je subota milina i radost, nalazit će i u Bogu milinu i radost. Tko nalazi u Bogu milinu i radost? Onaj koji lice svoje podiže k Bogu, koji ga priziva u molitvi i koji mu zahvaljuje za primljena dobročinstva (O Jobu 22, 26; 27, 10; Psalam 37, 4. 11).

Prema tome, prozvati subotu milinom i nalaziti u Bogu milinu znači biti u zajednici s Bogom u subotni dan; oslobadajući se od svih svjetovnih poslova, subota nam pruža vrijeme da produbimo svoje prijateljstvo s Bogom, koji je pravom kršćaninu najveća radost i milina.

Onome koji subotu svetkuje na pravilan način dato je obećanje: 1) da će u Gospodu naći svoju milinu; 2) da će ga Gospod provesti po zemaljskim visinama i 3) dat će mu da uživa u nasljedstvu svoga oca Jakova.

Pravi svetkovatelj subote će naći radost i milinu u Gospodu, jer je subota znak veze s Gospodarom od subote, koji je *izvor mira i radosti*. Gospodar subote će vjerne svetkovatelje subote provesti po zemaljskim visinama. Ovaj slikovit izraz odnosi se na trijumf i pobjedu koju će Gospod dati onima koji poštuju Njega i Njegov sveti dan. Gospod će im dati da uživaju baštinu svoga oca Jakova, tj. zemaljske blagoslove. (5. Mojsijeva 32, 13).

Konačno, u posljednjem poglavlju svoje knjige Izaija govori o suboti na novoj zemlji i novom nebu: »Jer kao što će nova nebesa i zemlja nova, koju ću stvoriti, stajati preda mnoštvom, govori Gospod — tako će stajati ime vaše i potomstvo vaše. Od mladaka do mladaka, od subote do subote, dolazit će svako tijelo da se poklone pred licem mojim... govori Gospod.« (Izaija 66, 22. 23)

U svijetu novog stvaranja nastat će potpuna obnova svega što je grijeh upropastio. »Svako tijelo«, tj. svi otkupljeni, otkupljeni iz svih vremena dolazit će da se poklone pred Gospodom, od subote do subote. Kao što je subota bila *vrhunac prvog stvaranja i namijenjena svim ljudima* (1. Mojsijeva 2, 1–3), tako će subota opet biti *vrhunac novog stvaranja i opet namijenjena svim ljudima* na novom nebu i na novoj zemlji. Subota će biti jedina ustanova koju je Gospod uspostavio, koja će povezivati prvo nebo ili prvu zemlju s novim nebom i novom zemljom.³

Prorok Jeremija najavljuje propast Jeruzalema, svetog grada, zbog pristupa četvrte Božje zapovijedi. On također objavljuje najdivnija obećanja onima koji budu poštivali dan odmora. On piše: »Čuvajte se da ne nosite bremena u subotu i ne unosite na vrata jeruzalemska. I ne iznosite bremena iz kuća svojih u subotu, i nikakvoga posla ne radite, nego svetite subotu kao što sam zapovjedio ocima vašim... Ako li me ne poslušate da svetite subotu i ne nosite bremena ulazeći na vrata jeruzalemska u subotu, onda ću raspaliti oganj na vratima njegovim, koji će upaliti dvorove jeruzalemske i ne će se ugasiti.« (Jeremija 17, 21–27)

Nažalost, Izrael nije poslušao ovu ozbiljnu opomenu: »Ali ne poslušate, niti prignuše uha svojega, nego otvrdnuše vratom svojim da ne poslušaju i ne prime nauke.« (Jeremija 17, 23) Narod je

uskoro žeo posljedice svoje neposlušnosti. Došao je babilonski car Nabukadnezar koji je zauzeo grad Jeruzalem i narod odveo u babilonsko ropstvo. (2. Carevima 25, 1–4. 9; 2. Dnevnika 36, 14–16)

Poslije povratka iz babilonskog ropstva Nehemija je odlučio da sprovede kod Izraelaca reformu koja je zaista urodila sretnim plodom. Narod je »obećao« i »zavjetovao se« da će hoditi po zakonu Božjemu koji je dan preko Mojsija, sluga Božjega, i da će držati i izvršavati sve zapovijedi Gospoda, Boga svojega, zakone njegove i naredbe njegove. (Nehemija 10, 29) Zatim je obećao da neće ništa kupovati u subotu od ljudi koji bi u taj dan donijeli robu ili kakvu god hranu na prodaju (Nehemija 13, 31).

Kad se Nehemija dvadeset godina kasnije vratio u Jeruzalem, s bolom u srcu konstatirao je da su mnogi odstupili od svog ranijeg obećanja (Nehemija 13, 15-18). »Zatim zapovjedih«, piše dalje Nehemija, »da se zatvore vrata jeruzalemska uoči subote, čim na njih sjenka padne, i da se ne otvore dok ne prođe subota. I postavih nekoliko svojih momaka na vrata da spriječe unošenje bilo kakvog tovara u subotu.« (Nehemija 13, 19.)

Kao što vidimo, Nehemija je bio veliki reformator u izraelskom narodu. Njegov je cilj bio da vrati narod na put poslušnosti Božjem zakonu. On je dobro znao da će poslušnost Božjem zakonu donijeti njegovom narodu sreću i blagostanje.

Nakon smrti Nehemije i posljednjeg starozavjetnog proroka Malahije pa sve do pojavljivanja Ivana Krstitelja i Isusa, u razmaku od četiri stotine godina, nisu se u krilu izraelskog naroda pojavljivali proroci. Za to vrijeme zbivala se u izraelskom narodu jedna čudnovata promjena: s jedne strane, pod utjecajem grčke civilizacije, u hebrejstvo se počeo uvlačiti grčki duh, a s druge strane, pod utjecajem nekih hebrejskih učitelja, počelo se pojavljivati novo učenje, do tada nepoznato, to je bila *tradicija*. Tradicija, kao biljka parazit, počela se uvijati oko Božjeg moralnog zakona i ugušivati ga. Niz hebrejskih učitelja, od kojih su najčuveniji bili Šamaja, Abtalion i Hilel pronašli su nov sistem tumačenja zakona ili, bolje reći, izopačivanja zakona. U ovom učenju slovo zakona zamijenilo je duh zakona; na mjesto morala, stavljen je obred; uloga savjesti zamijenjena je mehaničkim djelima, a pojam grijeha iskrivljen beskonačnim propisima. Jednom riječi: važnost se pripisivala beskonačnim vanjskim djeli-

ma, a ne unutarnjim pobudama. Nije se više smatralo grijehom predati se gnjevu, zavisti, mržnji, sebičnosti, tjelesnim željama već zanemariti ili prestupiti jedan od mnogobrojnih propisa koje su izmislili hebrejski učitelji.

Naročito u pogledu svetkovanja subote stvoreni su u to vrijeme čudnovati propisi koji nisu imali ništa zajedničko sa svetkovanjem subote koje Bog traži. Da bismo pokazali kako su čudnovati ti propisi, koji su od subote načinili teško breme, navest ćemo nekoliko primjera. Prema učenju tadašnjih rabina, u subotu je bilo zabranjeno napisati makar samo dva slova, osim na pijesak. Zabranjeno je bilo u subotu nositi svaki »teret«, makar se radilo o jednoj smokvi! Zabranjeno je bilo pružiti hitnu pomoć: namjestiti prelomljenu kost ili polit i vodom onesvještenoga! Samo bolesniku koji je bolovao od gušobolje bilo je dopušteno da subotom ispira grlo!

Prema domaćim životinjama bili su farizeji milostiviji nego prema ljudima: dopušteno je bilo crpsti vodu za stoku i voditi stoku na vodu, ali je bilo zabranjeno nositi vodu pred stoku! Neki farizeji, naročito sljedbenici Šamaje, išli su tako daleko da su zabranjivali u subotu poučavati djecu, njegovati bolesne, dijeliti milostinju i tješiti žalosne!

Ali približavao se čas Kristovog dolaska. Isus će osloboditi zakon od primjesa tradicije i pokazat će u čemu je duh zakona i što znači pravo svetkovanje subote.

II SUBOTA U NOVOM ZAVJETU

¹ Dr. Lazar Milin, op. cit. str. 74.75.

² SDA Bible Commentary, vol. IV, p. 893.

³ Dr. Gerhard F. Hasel and W. G. C. Murdoch, *The Sabbath in the Prophetic and Historical Literature of the Old Testament (Strand: The Sabbath in Scripture and History, p. 48)*

ISUS I SUBOTA — PRVI DIO

»Dode u Nazaret gdje je odrastao te po svom običaju u subotu uđe u sinagogu. Zatim ustade da čita.« (Evangelje po Luki 4,16)

»Molite se da vaš bijeg ne bude zimi ili u subotu.« (Evangelje po Mateju 24,20; Biblija u izdanju kuće »Stvarnost«, Zagreb 1968)

Izveštaj evanđeliste Luke najbolje pokazuje kakav je bio Isusov odnos prema suboti. Jedne subote, u Nazaretu gdje je odrastao, Isus je iznio program svog budućeg rada. Vrijedno je pažnje što Luka ističe da je Isusov običaj bio da subotom posjećuje bogoslužje u sinagogi: »I dode u Nazaret, gdje bješe odrastao, i uđe po običaju svome u dan subotni u zbornicu, i ustade da čita.« (Evangelje po Luki 4, 16) Iz ovoga zaključujemo da je Isus od malena pohađao bogoslužje u sinagogi, koje se većim dijelom sastojalo iz čitanja i tumačenja proročkih spisa. Luka ističe Krista kao uzor u svetkovanju subote.

Riječ »subota« spominje se u evanđelju po Luki 21 put i 8 puta u Djelima apostolskim. To pokazuje koliku je važnost evanđelist Luka pridavao ovom danu. Luka spominje ne samo da je Isus počeo svoju javnu službu na zemlji jedne subote već da ju je završio uoči subote i da je počivao u grobu u subotu. »To bijaše dan Priprave, i subota je već osvitala.« Luka 23, 54. (prijevod Biblije u izdanju »Stvarnosti«). »I dan bijaše petak, i subota osvitaše.« (po Vukovu prijevodu) »A žene koje bijahu došle s Isusom iz Galileje, idahu za Josipom, i vidješe grob i kako se tijelo metnu. Vrativši se pak pripraviše mirise i pomast; i u subotu dakle ostaše na miru po Zakonu.« (Luka 23, 55.56) Zašto Luka ističe ne samo Krista već i njegove sljedbenike kao vjerne svjetkovatelje subote? Sigurno je da ovo spominjanje subote nije slučajno i beznačajno. Mnogi primjeri i situacije svetkovanja subote koje Luka spominje u svom evanđelju i u Djelima apostolskim navode nas na zaključak da je Luka time želio staviti pred svoje čitatelje uzor kako treba poštivati subotu, dan Gospodnji (Djela 13, 14.27.42.44; 15,21; 16,13; 17,2; 18,4). Luka je napisao svoje evanđelje i Djela

apostolska oko 61–63. god. poslije Krista, a njegovo često spominjanje subote je dokaz koliko je važnost pridavao suboti.

Krist — veliki Osloboditelj

U svom programskom govoru u Nazaretu, kojim je otpočeo svoju javnu službu, Isus citira proroka Izaiju 61, 1–2. i 58, 6. gdje stoji napisano: »Duh je Gospoda Boga na meni, jer me Gospod pomaza da javljam dobre glase krotkima, posla me da zavijem ranjene u srcu, da oglasim zarobljenima slobodu i suznjima da će im se otvoriti tamnica, da oglasim godinu milosti Gospodnje.« (Izaija 61, 1–2. Luka 4, 18)

Rečenica: »Da oglasim godinu milosti Gospodnje« je podsjećanje na jubilarnu godinu kada su Izraelci *otpuštali robove, brisali dugove i vraćali zemlju prvobitnom vlasniku*. Zakon o tome je glasio: »I posvetite godinu pedesetu, i proglasite slobodu u zemlji svima koji žive u njoj; to neka vam je *oprosna* godina, i tada se vratite svaki na svoju baštinu, i svaki u rod svoj vratite se.« (3. Mojsijeva 25, 10) Ova je uredba dana da bi se izbjegle socijalne razlike. Subotna ili jubilarna godina služila je u Starom zavjetu ne samo da osigura osobni odmor i oslobođenje od socijalne nepravde već da održava *nadu* u buduću mesijansku obnovu, mir i napredak.¹

Isus je u svojoj inauguralnoj propovijedi najavio ispunjenje ove *nade*. Njegovim javnim radom počela je »godina milosti Gospodnje«, »subotna« ili »jubilarna godina«. Isus je završio svoj govor riječima: »Danase ovo pismo, koje ste čuli svojim ušima, ispunilo.« (Luka 4,21)

U citiranom Isusovom govoru ističu se dvije riječi »*otpuštiti*« zarobljene i »*osloboditi*« potlačene. U ovim riječima sadržana je cijela Isusova misija, Njegovo subotnje »otpuštanje« ili »oslobođenje« znači *fizičko* i duhovno *ozdravljenje* koje je Isus, kao veliki Liječnik i Osloboditelj, donosio svima koji su to ozdravljenje očekivali i tražili.

Očito je da Isusova *osloboditeljska* služba nije bila ograničena samo na subotu, već je trajala neprekidno, bez obzira na dan. Isus je rekao: »Meni valja raditi djela onoga koji me je poslao dok je dan; doći će noć kad nitko neće moći raditi.« (Ivan 9, 4)

Djelo oslobođenja ili spasenja je Očevo i Kristovo stalno djelo. »Otac moj dosad radi, zato i ja radim,« odgovorio je Isus farizejima koji su predbacivali Isusu da time što ozdravlja ljude subotom krši subotu (Ivan 5, 17). Židovi nisu mogli shvatiti, kao što danas mnogi teolozi ne mogu ili neće shvatiti da je Isus bio reformator u pogledu svetkovanja subote. On je subotu oslobođenja od židovskih ograničenja u odnosu na način njenog svetkovanja i pokazao je u čemu je pravo značenje subote i kako treba da se ona svetkuje. Očevo i Kristovo stalno djelo je djelo spasavanja i oslobađanja. Isus je liječnik tijela i duše. Oslobođenje žrtava od Sotonine tiranije mora se vršiti u sve dane tjedna — dok je dan, to jest dok traje vrijeme milosti. Fizičko i duhovno ozdravljenje koje je Isus vršio u subotu i u ostale dane bilo je Božje djelo, djelo spasavanja, dio njegove mesijanske misije.

Čudno je da neki teolozi to ne mogu razumjeti. Isusova ozdravljenja izvršena u subotu ubrajaju u *obični rad* i *time žele dokazati da je Isus ukinuo subotu*. U prilog svoje tvrdnje čak se usuđuju citirati Isusove riječi: »Otac moj do sad radi, i zato i ja radim,« kojima žele dokazati da Isus nije mario za subotu kao praznik, već da ju je kršio.²

Očev i Kristov stalni rad otkako je prvi čovjek pao u grijeh je traženje i spasavanje izgubljenih i oslobođenje onih koje Sotona drži u ropstvu.

Sigurno je da je za sve one koje je Isus u subotu izliječio ili oslobodio od grijeha i vlasti demona, subota bila dan osobite radosti i miline, dan koji ih je uvijek podsjećao na Krista kao velikog Liječnika i Osloboditelja.

Subota nas i danas podsjeća na Krista kao na velikog i divnog Stvoritelja i kao na moćnog i punog ljubavi Otkupitelja i Osloboditelja.

Isus i dan odmora

Za vrijeme cijelog svog života na zemlji, Isus je poštivao Božji dan odmora — subotu. Zapravo, on je taj dan uspostavio još u raju, zato se on naziva »Gospodarem subote«. (Marko 2, 28) On je uspostavio subotu »čovjeka radi«. (Marko 2, 27) Kao Sin Božji,

Isus nam je pokazao *primjer* pravog svetkovanja subote. *Subotom je prisustvovao bogoslužju, propovijedao i činio dobro.*

Isus je ne samo svetkovao subotu dok je bio na zemlji već se starao da je njegovi učenici svetkuju i kad on bude otišao na nebo. O tome imamo jedan zanimljiv izvještaj u Evanđelju. Nagovještavajući svojim učenicima propast Jeruzalema, četrdeset godina prije nego što se taj događaj zbio, Isus je rekao: »Nego se molite Bogu da ne bude bijeg vaš u zimu ni u subotu.« (Matej 24,20) Zašto su se učenici morali moliti Bogu da dan u kome budu primorani napustiti Jeruzalem ne bude subota? Da Isus nije mario za subotu, on ne bi govorio na ovaj način. Razlog zašto su se oni morali moliti da njihovo bježanje ne padne u subotu bio je: 1) da se ne bi iz straha da će prestupiti zakon dali uhvatiti u zamku i da ne bi stradali u razorenju grada i 2) da ne bi bježanjem u taj dan i nehotice izgubili mir subotnog dana i druge subotne blagoslove. Molitva učenika je bila uslišena. Euzebije izvještava da se cijela jeruzalemska ckrva, dobivši božansko otkrivenje, sklonila u pravi trenutak iz Jeruzalema i nastanila u malenom gradiću s onu stranu Jordana, zvanom Pela. To napuštanje Jeruzalema zbilo se jednog običnog dana u tjednu.

Isus — reformator subote

U Kristovo vrijeme subota je bila toliko izopačena da više nije odsjajavala *ljubav nebeskog Oca*. Na dva načina je Sotona pokušao odvojiti Izraelce od Boga: prije babilonskog ropstva naveo ih je te su zanemarili subotu, zbog čega ih je stigla kazna — babilonsko ropstvo; a poslije babilonskog ropstva učinio je da su svojim mnogobrojnim *ograničenjima i zabranama* izopačili *smisao i cilj pravog svetkovanja subote*, tako da je subota postala ljudima *teret* a ne *izvor duhovne radosti* i blagoslova. Izraelci su se držali jedne tradicije po kojoj im nije bilo dopušteno u subotu pružiti *pomoć bolesnicima*. Nije im bilo dopušteno da subotom *nalože vatru* ili zapale svijeću. Osim toga držali su i razne običaje, koji su često bili u suprotnosti s Božjim zapovijedima. Književnici i farizeji učinili su od svetkovanja subote nesnošljivo breme.

Kad je otpočeo svoj rad kao učitelj, Isus nije propustio nijednu priliku a da ne pokuša ispraviti lažno shvaćanje koje su Izra-

elci imali o načinu svetkovanja subote. Iskoristio je svaku priliku da oslobodi subotu njenog bremena, to jest od ljudskih ograničenja koja su je činila teretom. Iako su ga farizeji i književnici bez predaha gonili, on nije htio da se prilagodi njihovim zahtjevima, već je išao pravo svojim putem, svetkujući subotu po Božjem zakonu.

Krist je bio živi *predstavnik zakona*. On nije nikada prestupio nijednu svetu zapovijed Božjeg zakona. Gledajući na one koji su tražili priliku da bi ga optužili kao prijestupnika, on je odgovorio: »Koji me od vas može koriti za grijeh (*to jest za prijestup zakona*)?» (Ivan 8,46)

Krist je uspostavio subotu još u raj, i kao utjelovljeni Sin Božji on ju je svetkovao dok je bio u tijelu na Zemlji. *On je naš primjer u poslušnosti Božjem zakonu.*

Subota je *spomenik* koji nas podsjeća na Krista kao velikog i divnog Stvoritelja i moćnog i punog ljubavi *Otkupitelja*. Sjećati se Krista kao Stvoritelja znači priznati da njemu dugujemo svoje postojanje, da je on naš Gospodar i da samo njemu pripada čast i slava kao Stvoritelju; sjećati se njega kao Otkupitelja i Oslobođitelja znači sjećati se njegovih intervencija u povijesti spasenja (5. Mojsijeva 5, 15; Matej 1, 21.), kao i u našem osobnom životu — oslobođenja od Sotoninog ropstva i drugih nevolja.

Svi koji ruše *spomenik* na Boga kao Stvoritelja i Otkupitelja surađuju s Božjim neprijateljem iako toga možda nisu ni svjesni.

Krist i Zakon

Neki tvrde da je Krist ukinuo zakon, da je pogazio subotu i da je odobrio učenicima da čine isto. Da li je to istina? Šta kaže sam Isus o svom odnosu prema Božjem Zakonu?

Isus nije ukinuo zakon nego se sam ponizno podvrgao zahtjevima zakona koji je nekada sam proglasio *na gori Sinaju*. On je jednom prilikom kazao farizejima: »Ne mislite da sam došao da pokvarim zakon i proroke, nijesam došao da pokvarim nego da ispunim. Jer vam zaista kažem: »Dokle nebo i zemlja stoje neće nestati ni najmanjega slova ili jedne tittle iz zakona dok se sve ne izvrši.« (Matej 5, 17.18) *Ovim riječima Isus ističe da je Božji zakon vječan i nepromjenljiv.*

Izraz »zakon« u ovom tekstu odnosi se na deset Božjih zapovijedi, a ne na pet knjiga Mojsijevih (Toru) ili na obredni zakon. Da Isus misli baš na moralni zakon ili na deset zapovijedi, vidi se iz slijedećih stihova iste glave gdje izričito nabraja neke zapovijedi tog zakona, kao na primjer: »Ne ubij!« (*stih 21*). »Ne čini preljuba!« (*stih 27*). Krist je mislio na moralni zakon deset zapovijedi kad je kazao: »Lakše je pak nebu i zemlji proći negoli jednoj titli iz zakona propasti.« (*Luka 16, 17*)

Isus nije došao da promijeni ili ukine zakon Božji ili ma koji njegov dio. On je došao da *uzgidne zakon Božji i da ga proslavi*. On je ispunio proročanstvo proroka Izaije koje se odnosi na nje-ga i koje kaže da će On učiniti zakon »velikim i slavnim«. (*Izaija 42, 21*) Isus je bio živi predstavnik zakona. Jednom prilikom je izjavio: »Ja održav zapovijedi Oca svojega i ostajem u ljubavi njegovoj.« (*Ivan 15, 10*) Kad bi bio prestupio zakon samo u jednoj točki, onda On ne bi mogao reći farizejima: »Tko će me od vas prekoriti za grijeh?« (*Ivan 8, 46*)

»Sotona tvrdi da je milost ukinula pravdu i da je Kristova smrt imala za posljedicu ukidanje Očevog zakona. Ali ako bi se zakon mogao promijeniti ili ukinut, onda ne bi bila potrebna Kristova smrt. Ukinuti zakon značilo bi ovjekovječiti prijestup i staviti čovjeka pod Sotoninu vlast. Isus je bio razapet na križu baš zato što je zakon nepromjenljiv i što se čovjek ne može drukčije spasiti nego držanjem njegovih načela. Sotona pokušava dokazati da je zakon ukinut. Da zakon koji je Bog proglasio na Sinaju ima nedostataka, da se on mora u nekim svojim dijelovima izmijeniti — eto to je što Sotona i danas tvrdi... Nije potrebno da napada cijeli zakon: ako uspije navesti ljude da prezru jednu zapovijed Božjeg zakona, njegov je cilj postignut. Jer koji god sav zakon održi, a sagriješi u jednom, kriv je za sve.«³

Krist je naš primjer. On je bio poslušan svim Božjim zapovijedima. Božja je volja da i mi držimo njegov zakon. Kršćanin koji se Kristu potpuno predao, primit će od njega silu koja će ga osposobiti da drži sve Božje zapovijedi. »Ako ostanemo u Kristu, ako Božja ljubav ostane u nama, tada će i naši osjećaji, naše misli, naš način djelovanja biti u skladu s Božjom voljom koja je jasno izražena u Božjem zakonu.«

¹ Dr. Samuele Bacchiocchi, *Divine Rest for human Restlessness*, p. 145.

² To je mišljenje dr. Lazara Milina, *Starozavetni i novozavetni moralni zakon*, str. 28.

³ E. G. White, *Isusov život*, str. 289, Beograd 1963.

ISUS I SUBOTA — DRUGI DIO

Evangelisti nas izvještavaju o sedam epizoda ozdravljenja koja je Isus učinio u subotu. Važno je da skrenemo pažnju na *otkupiteljsko* značenje ovih Kristovih čina.

Prva dva ozdravljenja je učinio u Kafarnaumu. Prvo ozdravljenje je izvršio u zbornici za vrijeme subotnog bogoslužja. Izliječio je čovjeka opsjednutog od nečistog duha. To je bilo duhovno ozdravljenje. (*Luka 4, 31–37; Marko 1, 21–28*)

Drugo ozdravljenje je izvršio u Petrovoj kući nakon bogoslužja. Izliječio je Petrovu punicu od groznice. To je bilo fizičko ozdravljenje. Rezultat ovog ozdravljenja bila je radost cijele obitelji i spremnost za službu. »Žena je odmah ustala te ih je počela posluživati.« (*Luka 4, 38. 39.*) Oba ova ozdravljenja je Isus izvršio nakon svoje propovijedi u Nazaretu u kojoj je najavio svoj mesijanski program — godinu milosti Gospodnje, koja će donijeti oslobodenje zarobljenicima (*duhovno ozdravljenje*) i slobodu potlačenima (*fizičko ozdravljenje*). *Kristova subotna ozdravljenja moramo shvatiti kao dio njegove otkupiteljske misije, otkupiteljski posao koji je on obavljao svaki dan pa i u subotu.* »Dok je dan meni treba činiti djela onoga koji me posla. Dolazi noć kad nitko ne može raditi.« (*Ivan 9, 4*) Što je Očevo djelo? Isus to izričito kaže: »Ovo je Božje djelo — da vjerujete u onoga koga je On poslao.« (*Ivan 6, 29*) To znači da je u početku, šestog dana, Bog dovršio svoje stvaralačko djelo, ali zbog čovjekovog pada u grijeh, Bog je »do sada« angažiran u *otkupiteljskom djelu*. To je Očevo stalno djelo, a to je i Kristovo stalno djelo. *Na to djelo otkupljenja ili spasenja misli Isus kad kaže: »Otac moj do sada radi, zato i ja radim.«* Ivan 5, 17. *Isus je time odbacio optužbu farizeja, koji su ga okrivljavali da krši subotu.*

Oni nisu razumjeli, kao što i danas mnogi teolozi ne žele razumjeti, da su Isusova ozdravljenja, duhovna i fizička, učinjena subotom i u drugim danima *bila dio njegovog otkupiteljskog programa, a ne običan posao, kojim čovjek privređuje sredstva za svoj život.*

Promatrajmo začas treću epizodu Isusovog ozdravljenja izvršenog jedne subote u sinagogi. Isus je ovoga puta ozdravio ženu koja je osamnaest godina bila zgrčena. Evandelist Luka nas o tome izvještava vrlo realistično: »Kad je Isus opazi, pozva je k sebi te joj reče: 'Ženo, oslobođena si od svoje bolesti'. Tada na nju stavi ruke, a ona se odmah uspravi te poče slaviti Boga. Nadstojnik sinagoge, srdit što je Isus bijaše izliječio subotom, reče narodu: 'Ima šest dana za rad! U te dane dolazite i liječite se! A ne u subotu!' 'Licemjeri, odvrati mu Gospod. Ne driješi li svaki od vas u subotu svoga vola ili magarca od jasala da ga odvede i napoji? A ovu Abrahamovu kćerku, koju Sotona drži svezanu već osamnaest godina, nije li trebalo osloboditi od ovih lanaca u subotu?!' Kako on to reče, zasramiše se svi njegovi protivnici, a sav se narod radovao svim čudesima koja je Isus činio.« (Luka 13, 12–17)

Fizička i duhovna sloboda koju je Isus donio ovoj bolesnoj ženi u subotu predstavlja *znak ispunjenja objavljene milosne godine, koja je počela s Kristovim javnim radom* (Luka 4, 18–21). Kako je bilo primljeno ovo ozdravljenje? Luka izvještava da su se svi Kristovi protivnici zasramili; sav se narod radovao, a žena je slavila Boga (Luka 13, 17. 13). Bez sumnje, za ženu koja je ozdravila i za sav narod ova Kristova služba u subotu postala je uspomena na ozdravljenje njihovih tijela i njihovih duša, na oslobodjenje i izlazak iz Sotoninog ropstva u slobodu koju Spasitelj pruža.¹

Krist je ovom prilikom odlučno ustao protiv krivog shvaćanja farizeja u pogledu svetkovanja subote s ciljem da subotu oslobodi od židovskog ograničavanja i da joj vrati prvobitno značenje i svrhu. Treba naglasiti da u ovom slučaju, kao i u svim drugim primjerima subotnih ozdravljenja, *Krist ne dovodi u pitanje obaveznost svetkovanja subote, već se zalaže za njenu pravu vrijednost, koja je velikim dijelom bila pomračena nagomilanim tradicijama i bezbrojnim propisima.*

Ozdravljenje uzetoga i slijepog

Dva ozdravljenja — ozdravljenje dugogodišnjeg paraliziranog i ozdravljenje slijepog od rođenja — također svjedoče o odnosu između subote i Kristovog djela spasenja (Ivan 5, 1–18; 9, 1–41). Ove dvije epizode imaju sličnosti, te ih možemo zajedno razmotriti.

Oba izliječena bolesnika bili su kronični bolesnici: jedan je bio paraliziran 38 godina, a drugi slijep od rođenja. (Ivan 5, 5; 9, 2). Po propisu rabina, kroničnim bolesnicima se nije smjela u subotu pružiti liječnička pomoć.

Obojici ozdravljenika je Isus naredio da nešto urade. Paraliziranom je rekao: »Ustani, uzmi ležaj svoj i hodi!«, a slijepome: »Idi, umij se u ribnjaku Siloe.« (Ivan 5, 8; 9, 7!) Oba ova čina su rabini po svom zakonu smatrali prekršajem subote, te su optužili Isusa zbog toga što je to učinio u subotu. (Ivan 5, 16) »A bila je subota kad je Isus napravio blato i otvorio mu oči. I farizeji ga ponovo upitaju kako je progledao. On im odgovori: 'Stavio mi blato na oči, ja sam se umio i vidim! Nato neki farizeji rekoše: 'Ovaj čovjek ne dolazi od Boga, jer ne svetkuje subote.« (Ivan 9, 14–16.) Krist je odbacio ove optužbe istaknuvši da je njegovo djelo ozdravljenja u skladu sa subotom, a ne u suprotnosti s njome. Krist se opravdava riječima: »Otac moj dosad radi, i ja radim« (Ivan 5, 17. »Ako, dakle, čovjek prima obrezanje u subotu da se ne prekrši zakon Mojsijev, zašto se ljutite na mene što sam u subotu ozdravio svega čovjeka?« (Ivan 7, 23) »Meni valja raditi djela onoga koji me posla dok je dan: doći će noć, kad nitko ne može raditi.« (Ivan 9, 4)

Stalno Očevo djelo, kao i stalno Sinovljevo djelo, jeste djelo spasavanja (Ivan 6, 29; 10, 37. 38; 14, 11; 15, 24; 4, 34.) Subota je bila za Krista dan u kome je radio na ozdravljenju cijeloga čovjeka, na njegovom fizičkom i duhovnom ozdravljenju ili spasenju. Da je Isus mislio na duhovne potrebe ozdravljenika, na njihovo spasenje, zaključujemo iz činjenice što ih je istoga dana potražio i našavši ih govorio je njihovoj duši. Bivšem uzetome je rekao: »Eto si zdrav, više ne griješi, da ti ne bude gore!« (Ivan 5, 14. A bivšem slijepome je rekao: »Vjeruješ li u Sina Čovječjeg?« On odgovori: 'Tko je, dakle, Gospodine, da vjerujem u njega?' On odgovori: 'Već si ga vidio' reče mu Isus. — 'To je onaj koji s tobom

govori. 'Vjerujem Gospodine' — odgovori i pade pred njim ničice.« Ivan 9, 35. 38.

Kristovi protivnici nisu mogli uočiti u Kristovom radu koji je subotom obavljao, u djelu ozdravljenja cijelog čovjeka — otkupiteljsku prirodu toga djela, zbog kojega je Krist i došao na ovaj svijet. Oni su sudili po vanjštini: vidjeli su iscjeljenoga gdje *nosi svoj ležaj*, i to je za njih bilo važnije negoli bolesnikovo ozdravljenje i njegovo ponovno integriranje u društvenu zajednicu koje je ovaj predmet simbolizirao.²

Pravoslavni teolog L. M. u svojoj brošuri Starozavetni i novozavetni moralni zakon (*Izdanje Pravoslavlja*), u kojoj nastoji dokazati da je Isus ukinuo subotu, potpuno se stavlja na stranu onih koji vide u primjeru iscjeljenja uzetoga i u Isusovoj naredbi uzetome da ponese svoj ležaj dokaz da Isus nije mario za subotu i da ju je dokinuo.

Kao nekada farizeji, i on se mnogo zadržava na vanjštini, na sporednome. Navodi nošenje ležaja kao dokaz da je Isus ukinuo subotu, a ne kao simbol *društvene reintegracije* koju je taj predmet predstavljao. On piše:

»Šta je Spasitelj hteo da nam pokaže zapovešću datom bolesniku da ozdraviš nosi svoj odar na kome je dotle ležao? Očigledno zato, da bi i bolesniku i Jevrejima i svima generacijama koje budu čitale opis toga događaja, pokazao da je On, Sin Božji, pravi Bog koji ima vlast i nad subotom i svim propisima koji se tiču subote, te prema tome ima vlast u svome novom carstvu, novom zavetu, kad subota i svi starozavetni praznici budu dotrajali, izjednači je sa ostalim danima, i reći da se toga dana može i teret nositi, kao i sredom i svakim drugim sedmičnim danom.«³

Isus je ozdravio paraliziranoga koji je bio dugogodišnji kroničan bolesnik. Farizeji su taj Isusov čin smatrali povredom svojih propisa o svetkovanju subote. »Židovi staviše pred sud Isusa zbog toga što je to učinio u subotu.« (*Ivan 5, 16*) *Isus se opravdava riječima: »Otac moj dosad radi, zato i ja radim.« Ivan 5, 18. Spomenuli smo ranije da je Očev stalni posao, nakon čovjekova pada, otkupljenje ili spasavanje ljudskog roda. To je bio i Isusov posao, koji je on vršio svakog dana (Ivan 9, 4). Farizeji nisu u Isusovom ozdravljenju cijelog čovjeka u subotu vidjeli otkupiteljski karakter toga rada, već običan posao koji su smatrali kršenjem subote. Isto tako i mnogi današnji teolozi gledaju na Isusova*

ozdravljenja izvršena u subotu kao na običan posao, a ne kao na djelo spasavanja cijelog čovjeka, što je u skladu sa svrhom subote.

Spomenuti teolog komentirajući Isusove riječi: »Otac moj dosad čini, pa i ja činim« (*Ivan 5, 17*), kaže: »Poraznija reč za subotu nije se mogla pronaći!« On vidi u Isusovim riječima osudu subote, a ne obranu kojom je želio Hebrejima pokazati da je njegov posao identičan s Očevim — a to je *spasavanje cijeloga čovjeka, a taj je posao u skladu s namjenom subote*.

Trganje klasja u subotu

Promatrajmo epizodu trganja klasja u subotu, koja se često navodi kao dokaz, da je Isus ukinuo subotu. »Jedne subote prolazio je Isus kroz usjeve. Njegovi učenici počnu putem trgati klasje. Tada mu reknu farizeji: 'Pazi! Zašto u subotu čine što nije dopušteno?' On im odgovori: 'Zar niste nigda čitali što učini David kad bi u nevolji i skupa sa svojim pratiocima ogladnje? Kako uđe u kuću Božju za vrijeme velikog svećenika Abijataru te kako jede postavljene kruhove, koje je dopušteno jesti jedino svećenicima, i kako ih dade svojim pratiocima.' Tada im nastavi: 'Subota je načinjena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote. Stoga je Sin Čovječiji gospodar i od subote.« Marko 2, 23–28; (*vidi također: Matej 12, 1–8; Luka 6, 1–5*)

Isus i učenici prolazili su putem koji je vodio preko polja. Učenici su bili gladni i počeli su putem trgati klasje i jesti. Farizeji koji su se toga časa našli također u polju i vidjeli što učenici rade, smatrali su taj čin otvorenim kršenjem subote, te su Isusu predbacili: »Pazi! Zašto tvoji učenici u subotu čine što nije dopušteno?«

Da bi obranio učenike od optužbe da krše subotu, Isus navodi dva primjera.

Prvi je primjer Davidovo postupanje s posvećenim kruhom koji su smjeli jesti jedino svećenici (1. Samuelova 21, 1–7). David traži od svećenika Abimeleha kruh za svoje ogladnjele pratience. Budući da ovaj nije imao pri ruci običan kruh već samo sveti kruh, koji se početkom subote uklanjao ispred Gospoda da bi se

istog časa zamijenio svježim, dao im je da jedu ovaj sveti kruh, koji su smjeli jesti samo svećenici.

Isus smatra da Davidovo postupanje i postupanje njegovih pratioca sa svetim kruhom nije bio grijeh, jer su oni time utražili glad. Isto tako ne može biti grijeh učenicima što su za vrijeme svetog vremena trgali klasje da bi zadovoljili svoju potrebu. »Načelo koje Isus u ovom slučaju zastupa nije, kao što neki pogrešno misle, da ljudi od vlasti, kao što su bili David i Krist »nadilaze zakon« zbog specijalnog položaja koji zauzimaju. Zar Božji zakon veže samo obične ljude? Takvo shvaćanje učinilo bi Boga krivim da u svome upravljanju primjenjuje dva mjerila: jedno za obične ljude i drugo za privilegirane. Međutim, mi znamo da Bog ne gleda tko je tko. Jedan zakon važi za sve.«

Opravdanje koje Isus daje u vezi s Davidovim postupanjem u odnosu na sveti kruh nije isticanje Davidovog položaja, kao budućeg kralja, već činjenica da su se David i njegovi vojnici našli u nevolji i bili ogladnjeli (*Marko 2, 25*). Drugim riječima, ljudska velika nevolja ili potreba ističe se ovdje kao nešto što je iznad zakona. Običan građanin nije kažnjen ako prekorači brzinu u vožnji prilikom transportiranja teškog bolesnika u bolnicu. Nužda nadilazi zakon.

Isus je ovom prilikom istakao načelo: »Subota je načinjena radi čovjeka, a ne čovjek radi subote.« *Marko 2, 27*. Time je Isus naglasio da pravo svetkovanje subote ne ograničava čovjekovo blagostanje, fizičko i duhovno, već to blagostanje omogućuje i garantira. Subota je i načinjena zato da osigura čovjekovo blagostanje, fizičko i duhovno, to jest ozdravljenje cijelog čovjeka ili spasenje.

Osim Davidovog postupanja sa svetim kruhovima, Isus je naveo još jedan primjer da bi opravdao svoje učenike: »Ili, zar niste čitali u Zakonu da subotnim danima svećenici u hramu krše subotu, pa su ipak bez krivnje? A ja vam kažem da je ovdje onaj koji je veći od hrama! Da ste shvatili što znače riječi: 'Više volim milosrđe nego žrtvu, ne biste osudili ovih nedužnih. Sin je Čovječiji uistinu Gospodar subote.« *Matej 12, 5–8*. Ovdje Isus iznosi primjer iz 4. Knjige Mojsijeve 28, 9.10. »A u subotu (*prinesi*) dva janjeta od godine zdrava, i dvije desetine bijeloga bršana smiješana s uljem za dar s naljevom njegovim. To je subotna žrtva paljenica svake subote, osim svagdašnje žrtve paljenice i naljeva njezina.«

Zašto su svećenici bili bez krivnje, ako su u subotu obavljali mnoštvo poslova? Zašto su bili bez krivnje kada su subotom vršili obrezanje (*Ivan 7, 22. 23*) i prinosili duplo više žrtava?

I *prinošenje žrtava i obrezanje imalo je otkupiteljsko značenje — odnosilo se na čovjekovo spasenje. Zato obavljanje ovih čina nije bilo u suprotnosti sa svrhom subote.*

Krist nalazi u ovom otkupiteljskom radu koji su svećenici obavljali neosporan temelj za opravdanje svoga subotnog posla i posla svojih učenika. On s pravom smatra svoj posao kao »nešto veće od hrama.« (*Matej 12, 6*). Drugim riječima, otkupljenje ili oprostjenje grijeha koje se nudilo pokajnicima tipološki (*u slici*) putem hrama i službe starozavjetnih svećenika, sada se pruža stvarno ili realistično putem Kristove službe i službe njegovih učenika, kako u obične dane, tako još više u subotu.⁵ Isus ovdje ponovo ističe vezu između svoje spasonosne službe i subote.

Sve što je Isus činio u subotu imalo je *otkupiteljski* ili *osloboditeljski karakter* — služilo je čovjekovu fizičkom i duhovnom ozdravljenju, njegovu sadašnjem i vječnom spasenju. Zato se ta djela ne mogu smatrati kršenjem subote, kako su ih farizeji smatrali i kako ih smatraju neki današnji teolozi, katolički i pravoslavni.

Da li je Krist upotrijebio primjer Davida i svećenika da bi opravdao postupak svojih učenika tvrdeći da je njegov autoritet iznad zakona u smislu da ne mora voditi računa o tom zakonu, ili je želio time pokazati da su postupci Davida, svećenika, pa i njegovih učenika u skladu sa zakonom?

Očito je da je Isus želio dokazati farizejima da su navedeni postupci Davida i njegovih pratilaca, kao i svećenika koji subotom obavljaju mnoge poslove u hramu, isto tako kao i njegovi i njegovih učenika u skladu sa zakonom o svetkovanju subote, a ne kršenje subote. Ovo proizlazi i iz Isusovog pitanja: »Ili, zar niste čitali u Zakonu da subotnim danom svećenici u hramu krše subotu, pa su ipak bez krivnje?« Obratite pažnju kako Isus opravdava učenike pozivajući se na Zakon, a ne tvrdi da je Zakon ukinut ili da ga on ukida.

Što je Isus želio kazati kada je ustvrdio: »Sin je Čovječiji uistinu Gospodar subote?« *Matej 12,8*.

Isus je ovim riječima želio istaći da je On jedini *mjerodavni tumač Zakona*, jer ga je On i objavio na Sinaju. Svaki zakon izis-

kuje tumačenje. Slučaj svećenika koji je Isus naveo je tome primjer. Obredni zakon je tražio od svećenika da rade u subotu, da prinose žrtve (4. Mojsijeva 28,9.) čime su kršili drugi zakon — zakon o subotnom poćinku (2. Mojsijeva 20,8–10). Šta to znaći? To znaći da se slovo zakona ne mođe na sve slućajeve jednako primijeniti, već se u posebnim slućajevima mora naćiniti razlika; a da bi se to ućinilo mora se zakon tumaćiti. Vrhovni sud ili sud za zaštitu ustava je nadleđan za konaćno tumaćenje cilja zakona pojedine zemlje. Isus je ustvrdio da on ima tu vlast u odnosu na subotu kad je sebe nazvao »Gospodarem subote« (Marko 2, 28; Matej 12,8.). Isus nije prisvajao vlast da ukine ili zamijeni subotnu zapovijed već da otkrije njenu pravu bođansku namjeru.⁶

Isus je kao tumać pravog znaćenja subote iznio ovdje pet znaćajnih dokaza da bi opravdao postupak svojih ućenika.

Prvo, naveo je postupak Davida i njegovih pratilaca da bi pokazao da zakon dopušta iznimke (Matej 12, 3; Marko 2,25).

Drugo, naveo je primjer svećenika da bi dokazao da je djelo otkupljenja, djelo zadovoljavanja duhovnih potreba, u skladu sa zapovijedi o suboti (Matej 12, 5.).

Treće, Krist s pravom prisvaja sebi i ućenicima ista prava koja su imali svećenici, jer je on pravi, antitipski svećenik, koga su Hram i svećenstvo predstavljali.

Ćetvrto, citirajući izjavu proroka Miheja: »Više volim milosrde nego žrtve« (Matej 12, 7), Isus objašnjava da ukazivanje pomoći nevoljnima ima prioritet nad ispunjavanjem ritualnih propisa. Napokon peto, Isus istiće da je on gospodar subote i da je subota naćinjena radi ćovjeka, ćime, kao vrhovni Tumać zakona, podvlaći osnovni princip: da je subota uspostavljena da osigura ćovjekovo sadašnje i vjećno blagostanje, ozdravljenje cijelog ćovjeka, ćovjekovo spasenje.

Ćvandelja izvješćavaju o mnogoćemu što je Isus rekao i ućinio. Zašto to ona ćine? Odgovor je oćit: zato jer ono što je Isus rekao ili ućinio je normativno za kršćanina. Prema tome, ono što je on rekao veđe one koji kađu da su njegovi sljedbenici. I ono što je on uradio je normativno. On je naš uzor u vjerovanju i životu.

U svjetlosti ovoga, to što je Isus rekao i ućinio u vezi sa subotom ima veliko znaćenje. *On nije izgovorio ni jednu rijeć iz koje bi se moglo zakljućiti da je ućinuo subotu. Iako je izvršio ćudesa*

ozdravljenja u tom danu, to su bila Bođja djela, djela u skladu s otkupiteljskim programom njegove misije. On se takoder trudio da oslobodi subotu od farizejskih ogranićenja i da je ućini danom duhovne slobode i radosti.

¹ Dr Samuele Bacchiocchi, Divine Rest for Human Restlessness, p. 153.

² Dr Samuele Bacchiocchi, Ibid. 154–156.

³ L. Milin, Starozavetni i novozavetni moralni zakon, str. 26–28.

⁴ Dr Samuele Bacchiocchi, Ibid. p. 157.

⁵ Ibid. 159.

⁶ Dr Samuele Bacchiocchi, Ibid. 160.

KRISTOVA JAVLJANJA POSLIJE USKRSNUĆA I PORIJEKLO SVETKOVANJA NEDJELJE

U Novom zavjetu nemamo ni jednog izvještaja o tome da je Krist ukinuo sedmi dan odmora – subotu, i da je zapovjedio kršćanima da svetkuju prvi dan tjedna – nedjelju. Prvi dan tjedna spominje se u Novome zavjetu osam puta, ali nijedanput se tom danu ne pripisuje kakva svetost, niti se ističe kao uspomena na Kristovo uskrsnuće.

Cetiri evanđelista spominju prvi dan sedmice šest puta: Matej 28,1; Marko 16,2,9; Luka 24,1; Ivan 20,1,19; Što se dogodilo toga dana?

U zoru prvog dana tjedna je Isus uskrsnuo iz groba. »Po suboti, u svanuće prvog dana sedmice, dodoše Marija iz Magdale i druga Marija da pregledaju grob. A anđeo reče ženama: 'Ne bojte se! Znam da tražite razapetog Isusa. On nije ovdje! Uskrsnuo je kako je rekao!'« Iz evanđelja saznajemo da je Marija Magdale na sreću Isusa prije nego što se pokazao Ocu (*Ivan 20,17*). Kasnije, po svoj prilici istog dana, Isus se pokazao Petru (*1. Korinćanima 15,5*). Predveče istog dana javio se dvojici učenika koji su se vraćali iz Jeruzalema u svoje selo Emaus (*Luka 24,13–31*). Iste večeri javio se učenicima sakupljenim u Gornjoj sobi u Jeruzalemu. Izvještaj o tome glasi: »Dok su oni još o tome govorili, sam Isus stade među njih i reče: 'Mir vam!' Oni, zbunjeni i puni straha, povjeroše da gledaju duha. A on im reče: 'Zašto ste zbunjeni? Čemu se takve sumnje rađaju u vašim srcima? Pogledajte moje ruke i moje noge: ja sam, ja glavom! Opipajte me i ustanovite! Duh nema mesa ni kostiju kao što vidite da ih ja imam.' Kad to reče, pokaza im ruke i noge. Kako oni od radosti još nisu mogli vjerovati i kako su se samo čudili, upita ih: 'Imate li ovdje

što za jelo?' Pružiše mu komad pečene ribe. On je uze i pojede pred njima.« (*Luka 24,36–45*)

Ovaj sastanak u Gornjoj sobi u Jeruzalemu bio je u nedjelju uveče poslije zalaska sunca. Sastanak nije bio sazvan radi slavljenja dana uskrsnuća, jer učenici još nisu vjerovali da je Krist uskrsnuo, već su se sakupili iza zaključanih vrata »zbog straha od Židova« (*Ivan 20,19*). Isus im se javio da bi ih *osobno osvjedočio da je uskrsnuo*, da bi ih *poučio da svoju vjeru u njega temelje na pouzdanoj Božjoj riječi* i da bi im »*otvorio um da razumiju Pismo*« (*Luka 24,44–48*).

Ovoga puta kad se Isus prvi put javio učenicima, Toma nije bio prisutan. Zato on nije vjerovao da je Krist uskrsnuo. »Toma, nazvan blizanac, jedan od dvanaestorice, ne bješe ondje s njima kad dode Isus. Drugi mu učenici rekoše: 'Vidjeli smo Gospoda!' Ali im on reče: 'Dok ne vidim na rukama njegovim rana od klinova, i ne metnem prst svoj u rebra njegova, neću vjerovati!'« (*Ivan 20,24,25*). Drugi put Isus se javio učenicima *samo zbog Tome*. »Osam dana poslije, učenici Isusovi bjehu opet u kući, a i Toma bješe s njima. Isus dode kad vrata bjehu zaključana, pojavi se usred njih i reče: 'Mir vam!' Zatim reče Tomi: 'Pruži prst svoj amo, i vidi ruke moje, i pruži ruku svoju i metni je u rebra moja, i ne budi nevjeran, nego vjeruj!' Toma mu odgovori: 'Gospod moj i Bog moj!' Isus mu reče: 'Pošto si me vidio, vjerovao si, blago onima koji ne vide, a ipak vjeruju!'« (*Ivan 20,26–30*).

Da li je Isus ovim pojavljivanjem u prvi dan tjedna imao namjeru da posveti taj dan kao dan kršćanskog praznika i uspomenu na svoje uskrsnuće kao što to tvrde neki teolozi? To se iz spomenutih sihova ne može zaključiti. Iz proučavanja svih šest tekstova evanđelja u kojima se spominje nedjelja kao prvi dan sedmice zaključujemo slijedeće:

1. U tim tekstovima nedjelja se naziva jednostavno prvim danom sedmice. Njoj se ne pripisuje nikakva svetost.
2. Krist nije ničim pokazao da kršćani trebaju svetkovati nedjelju kao uspomenu na njegovo uskrsnuće, niti je posvetio taj dan. Kad im se javio prvi put, to nije učinio zato da bi uspostavio nedjelju kao praznik, već zato da bi im »otvorio um da razumiju Pismo da sve treba da se ispuni što je za njega pisano u Zakonu Mojsijevu, u prorocima i Psalmima« (*Luka 24,44–46*). Kad im se javio osam dana kasnije, ni tada im se nije javio zbog toga da bi

posvetio nedjelju kao praznik, već se javio zbog Tome, da bi mogao s njime razgovarati i da bi i njega uvjerio u svoje uskrsnuće. Napominjemo da se Isus javio učenicima i treći put, a tom prilikom im se nije javio u nedjelju, nego u jedan drugi dan za vrijeme dok su lovili ribu na Tiberijanskom jezeru (*Ivan 21,1–14*).

Kristova javljanja poslije uskrsnuća nisu se dešavala po nekom stalnom redu i uzoru. Gospod Isus javljao se pojedincima i grupama, i to ne samo prvog dana, u nedjelju, već i u druge dane, na različitim mjestima i pod različitim okolnostima. O činjenici Kristova uskrsnuća i o njegovim javljanjima poslije uskrsnuća svjedoči apostol Pavao slijedeće: »Predao sam vam najprije ono što sam i primio: da je Krist, suglasno Pismima, umro za naše grijehе, da je pokopan, da je treći dan, suglasno Pismima, uskrsnuo, da se ukazao Kefi (*Petru*), potom Dvanaestorici. Zatim se ukazao braći kojih je bilo zajedno više od pet stotina, od kojih većina još i sada žive, a neki su već pomrli. Potom se ukazao Jakovu, pa onda svim apostolima. A naposljetku ukazao se i meni kao kakovu nedonoščetu.« (*1. Korinćanima 15,3–8*)

Prilikom navješćivanja evanđelja kapetanu Korneliju i njegovim ukućanima, apostol Petar napominje činjenicu Isusova uskrsnuća i njegovo javljanje poslije uskrsnuća, te s time u vezi kaže: »Bog ga je uskrsnuo treći dan i dopustio mu da se pokaže. Ne svemu narodu, već unaprijed od Boga izbranim svjedocima – nama koji smo s njim jeli i s njim pili poslije njegova uskrsnuća od mrtvih.« (*Djela 10,40.41*) Petar je ovdje mislio na sastanak s Isusom na Tiberijanskom ili Galilejskom jezeru kad im je Isus pripremio kruh i pečenu ribu i pozvao ih da s njime doručkuju (*Ivan 21,9–14*). Kad se Isus javio prvi put u Gornjoj sobi, učenici nisu mogli odmah povjerovati da je on zaista uskrsnuo. Isus im je tada rekao: »Zašto ste zbunjeni?... Pogledajte moje ruke i moje noge: ja sam, ja glavom! Opipajte me i ustanovite! Duh nema mesa i kostiju kao što vidite da ja imam.« Kad to reče, pokaza im ruke i noge. Kako oni od radosti još nisu mogli vjerovati i kako su se samo čudili, upita ih: »Imate li što za jelo?« Pružiše mu komad pečene ribe. On je uze i pojedje pred njima (*Luka 24,38–43*).«

To što evanđelist Luka i apostol Petar spominju da je Isus jeo i pio s njima prilikom svog pojavljivanja poslije svoga uskrsnuća bio je nepobitan dokaz da Isus koji im se javio nije bio neki fantom njihove mašte, već stvarni, uskrsnuli Isus. Isusova javljanja

nakon uskrsnuća imala su cilj da *ohrabre obeshrabrene učenike i da ih uvjere u stvarnost njegovog uskrsnuća*. Ona nisu nikakvo svjedočanstvo u prilog tvrdnji da su učenici u to vrijeme slavili Kristovo uskrsnuće ili da im se Isus javio da bi time osnovao sedmičnu uspomenu na svoje uskrsnuće. Ova javljanja su se zbivala u različite dane, na različitim mjestima i u različitim prilikama, a u onim prilikama kad je jeo s učenicima, Isus je uzeo običnu hranu, kruh i ribu, ne zato da bi osnovao nedjeljno euharistično bogoslužje, već da bi dokazao realnost svog tjelesnog uskrsnuća.¹

Sasvim je proizvoljna tvrdnja da su Kristovi sljedbenici već u onim prvim danima, mjesecima i godinama poslije Isusova uskrsnuća održavali svoje molitvene sastanke u nedjelju. I Biblija i crkvena povijest svjedoče suprotno tome. Isto je tako proizvoljna tvrdnja da su ti sastanci bili prouzrokovani Kristovim uskrsnućem ili njegovim naređenjem.

To što su učenici u Gornjoj sobi u Jeruzalemu dočekali praznik Pedeseticu, kojom prilikom su primili osobiti dar Svetoga Duha, samo je dokaz njihove poslušnosti uskrsnulom Spasitelju koji im je uoči svog uzašašća na nebo dao važno obećanje: »Evo, ja ću poslati ono što je Otac moj obećao. A vi ostanite u gradu dok se ne obučete u silu odozgo.« (*Luka 24,49*)

Što su učenici uradili nakon što se Isus ispred njihovih očiju uznio na nebo? »Tada se vratiše u Jeruzalem s gore zvane Maslinska... Čim udoše u grad, uzidoše u Gornju sobu gdje su *redovito boravili*.« Djela apostolska 1,12.13. (*Prijevod Biblije u izdanju »Stvarnosti«*) Gornja soba u Jeruzalemu bila je mjesto »gdje su oni *redovito boravili*, gdje su se svaki dan sastajali radi uzajamnog utvrđivanja u vjeri, i tu ih je Isus zatekao kad im se javio poslije uskrsnuća, a na istom su mjestu bili sakupljeni kada je na Dan pedesetnice po Kristovu obećanju sišao na njih Sveti Duh.

Učenici su sada bili opremljeni za svoju misiju kao svjedoci Božje spasavajuće milosti koja se očitovala u Kristovom bezgrešnom životu, u njegovoj smrti za nas i u njegovu slavnom uskrsnuću, koje je garancija i našeg uskrsnuća ako vjerom prihvatimo Krista kao svog osobnog Spasitelja i ako se potčinimo vodstvu njegovog Duha.

Kristova javljanja poslije uskrsnuća, kao i izlivanje Svetoga Duha na Dan pedesetnice nemaju nikakve veze s porijeklom ned-

jelje kao kršćanskog praznika. Ni Krist, ni apostoli, a niti apostolska crkva ne poznaju nedjelju kao kršćanski blagdan. Ona će se pojaviti kasnije, i to ne u Jeruzalemu, kolijevci kršćanstva, već u Rimu, središtu antižidovske propagande i kulta boga Sunca.

TRI NOVOZAVJETNA TEKSTA I PORJEKLO NEDJELJE

Kristovo uskrsnuće zbilo se u prvi dan tjedna. Ovaj događaj spominju sva četiri evanđelista (*Matej 28,1; Marko 16,2; Luka 24,1; Ivan 20,1*). Evanđelisti ne nazivaju taj dan »danom Gospodnjim«, kako će ga kasnije nazvati kršćanski pisci, već prvim danom sedmice; niti pružaju ikakav nagovještaj da se u tom danu održavalo bogoslužje u čast Kristova uskrsnuća.

Zbog ove očite činjenice, teolozi koji žele dokazati da se nedjelja svetkovala već u doba apostola navode za to kao dokaz isključivo tri novozavjetna teksta: 1. Korinćanima 16,1–2; Djela 20,7–11 i Otkrivenje 1, 10. O čemu je riječ u ovim tekstovima i može li se iz njih zaista zaključiti da su kršćani već u doba apostola svetkovali prvi dan tjedna ili nedjelju kao svoj praznik mjesto subote koju su svetkovali Krist i njegovi učenici?

Prvi tekst glasi: »Što se tiče skupljanja milostinje za svete, kako sam odredio crkvama u Galaciji, tako i vi činite! Neka svakoga prvog dana u sedmici svaki od vas zasebice stavi na stranu ono što mogne uštedjeti, da se ne sabire kad uspijem doći. Čim stignem tamo, poslat ću zajedno s preporukama one koje vi prođete dostojnima da odnesu vašu ljubav u Jeruzalem.« 1. Korinćanima 16,1–3; (*prijevod Biblije u izdanju »Stvarnosti«*) Mjesto izraza »zasebice«, Vuk Karadžić upotrebljava izraz »kod sebe«, a H. Menge »in seinen Hause« (kod svoje kuće).

U proljeće godine 55. ili 56. poslije Krista apostol Pavao je preporučio vjernicima Korinta (*kao što je to preporučio i drugim crkvama*), da odvajaju sredsva kao fond za pomoć siromašnima u Jeruzalemu. Po tom planu svakom vjerniku se preporučilo da kod sebe svakog prvog dana u tjednu odvoji izvjesnu sumu

¹ Samuele Bacchiocchi, *A Historical Investigation of the Rise of Sunday Observance in Early Christianity*, p. 89; The Gregorian University Press, Rome 1977.

novca, koliko je mogao uštedjeti, i da taj novac čuva da bi ga mogao predati Pavlu kada bude došao u to mjesto. (2. Korinćanima 9,1–5)

U vezi s citiranim tekstom jedan teolog piše: »Kaže li ovdje apostol Pavle da nedjelju treba svetkovati i tada bogoslužje vršiti? Ne, to on ne kaže direktno. Ali se iz tih riječi može zaključiti direktno to, da je po apostolskom naređenju za hrišćane obavezno prvog dana u sedmici, dakle u vaskrsni dan, da ostavljaju onoliko koliko mogu, za milostinju koju će apostol Pavle prikupiti kad dođe i podati siromašnima.¹

Ovaj teolog želi iz spomenutog teksta dokazati da se nedjelja svetkovala već u apostolsko doba. Međutim, iz spomenutog teksta ne može se to zaključiti. Tekst ne govori da se toga dana obavljalo bogoslužje za vrijeme kojega se sakupljao prilog za siromašne već naprotiv naglašava da svatko »zasebice«, »kod sebe«, »kod svoje kuće« odvaja dar za siromašne i da ga čuva dok Pavao ne dođe da ga prikupi. Da su se kršćani apostolskog vremena sakupljali prvog dana sedmice, tj. u nedjelju, na bogoslužje, Pavao ne bi trebao preporučiti da svatko *kod sebe*, u svojoj kući ostavlja na stranu svoj dar. *Taj bi se dar sakupljao u crkvi.*

Apostol Pavao je preporučio u vezi s prikupljanjem dara za siromašne dvije stvari: vrijeme (*prvog dana sedmice*) i mjesto (*kod kuće*). Zašto je to učinio? Da li zato da bi povećao ugled prvog dana tjedna? Ne! to je učinio da bi osigurao obilnije i uspješnije prikupljanje kada bude sam lično došao: »Da se ne sabire kad uspijem doći.« 1. Korinćanima 16, 2.

Pavlov plan o sakupljanju dara za siromašne sadrži u sebi četiri karakteristike:

- 1) dar se trebao odvajati periodično (*svakog prvog dana u tjednu*)
- 2) osobno (*svaki od vas*);
- 3) privatno (*kod sebe, kod svoje kuće*) i 4) proporcionalno (*koliko može uštedjeti*) 1. Korinćanima 16 2.

Pavlova preporuka da se odvajanje dara za siromašne vrši prvoga dana u tjednu ima praktičan motiv, a ne teološki. Ako bi se čekalo da se odvajanje za potrebe siromašnih vrše na kraju mjeseca, moglo bi se desiti da čovjek bude praznih ruku u praznog džepa. Zdravo budžetiranje ide u prilog sedmičnog odvajanja.² A zašto Pavao preporuča da to bude prvog dana u tje-

nu? Poznato je vrlo dobro da su Židovi svetkovali subotu, sedmi dan, i da u tom danu nisu vršili nikakve račune ili novčane transakcije. Po jednodušnom mišljenju svih objektivnih i najistaknutijih istraživača crkvene povijesti, subotu su svetkovali i kršćani apostolskih dana, zato izgleda razborito što je Pavao preporučio kršćanima da planiraju prvog dana sedmice, to jest odmah nakon subote, što će odvojiti za siromašne, prije nego što će druge potrebe smanjiti njihov prihod.

Svjedočanstvo R. Craiga, bivšeg pripadnika židovske vjeroispovijesti, a sada kršćanina, pomoći će nam također da pravilno shvatimo citirani tekst u kojem apostol Pavao savjetuje kršćanima Korinške crkve da svaki kod svoje kuće sabire i odvaja svakog prvog dana tjedna dar za siromašne. R. Craig svjedoči slijedeće: »Roden sam i odgojen u židovskoj vjeroispovijesti. Jedno od pravila kojeg smo se mi držali jest da u subotu ne nosimo novac, čak ni kada idemo u sinagogu na bogoslužje. U nedjelju došao bi kod nas jedan službenik iz sinagoge da sakupi naše darove, koji su bili spremjeni i čekali na njega. Nedavno sam se osvjedočio da je malo njih, osim ortodoksnih Židova, upoznato s ovom tradicijom. Uvijek sam smatrao da je upravo ovo imao apostol Pavao na umu kad je Korinćanima savjetovao da kod sebe u nedjelju skupljaju darove za siromašne i za crkvene potrebe.« (Ruby Craig, Objašnjenje teksta 1. Korinćanima 16,1.2./Adventist Review, June 23, 1983.) Prema tome, tekst 1. Korinćanima 16,1.2. svjedoči u prilog činjenici da su kršćani Korinta svetkovali subotu, ali su se po savjetu samog apostola Pavla pridržavali tradicije da u nedjelju kod svojih kuća odvajaju darove koje bi kasnije predali ovlaštenim osobama.

Drugi tekst koji se obično navodi da bi se dokazalo da su prvi kršćani svetkovali nedjelju je izvještaj apostola Luke o jednom sastanku u Troadi, održanom prvog dana sedmice uoči Pavlovog odlaska.

Ovaj Lukin izvještaj glasi: »U prvi dan sedmice kad se sastadosmo da lomimo kruh, Pavao je govorio prisutnima. Kako je kanio sutradan otići, produži govor do ponoći. U gornjoj sobi gdje smo se skupili bile su mnoge svjetiljke. A nekog mladića imenom Eutiha, koji je sjedio na prozoru, uhvati dubok san te on, dok je Pavao dalje govorio, svladan snom pade s trećeg kata dolje. Digoše ga već mrtva. Pavao siđe, nadnese se nad njega,

obujmi ga i reče: 'Nemojte se uznemiravati, njegova je duša u njemu.' Opet se pope, razlomi i blagoslovi kruh, te proslijedi s propovijedanjem dugo sve do zore. I onda otputova. A mladića dovedoše kući živa, i to ih vrlo utješi.« Djela apostolska 20,7 – 12 (*Prijevod Biblije u izdanju »Stvarnost«*).

U vezi s ovim tekstom jedan teolog piše: »Ovdje je očigledno riječ o bogoslužju, jer je rečeno da su se hrišćani sabrali da lome hljeb. Taj izraz označava pričešćivanje, dakle liturgiju, bogoslužje.«³

Može li se sa sigurnošću tvrditi da se pod izrazom »lomiti hljeb« u ovom tekstu podrazumijeva održavanje euharistije ili večere Gospodnje i da evanđelist Luka govori ovdje o redovnom održavanju bogoslužja u prvi dan sedmice, tj. u nedjelju?

Budući da je sastanak počeo uveče prvog dana sedmice, a »lomljenje hljeba« tek poslije pola noći (*Djela 20,7.11.*), i da je Pavao zatim produžio govor do zore i onda krenuo na put, — sve ovo nas vodi na zaključak da se ovdje radi o *izvanrednom sastanku*, a ne o redovnom ili uobičajenom sastanku. *Zašto bi se glavni dio bogoslužja obavljao poslije pola noći kada su svi pospani? Ovdje se dakle ne radi o redovnom bogoslužju, već o jednom noćnom oproštajnom sastanku upriličenom zbog Pavlovog odlaska iz Troade.*

Kakav je to bio noćni sastanak? Da li se pod izrazom »lomljenja hljeba« uvijek podrazumijeva večera Gospodnja ili euharistija, ili taj izraz ima i druga značenja?

Kršćanski pisci kasnijih stoljeća upotrebljavaju izraz »lomiti hljeb« kao tehnički izraz za večeru Gospodnju, ali u novozavjetnim spisima ovaj izraz ima više značenja.

Evānđelisti ga spominju u vezi s Kristovim čudom nahranjivanja mnoštva: »Uze onih pet hljebova i dvije ribe, i pogledavši na nebo blagoslovi, i prelomivši dade učenicima svojim, a oni narodu (*Matej 14,90; 15,36*); u vezi s *Posljednjom večerom* (*Matej 26,26; Luka 22,19*); i kad je jeo sa svojim učenicima poslije uskrsnuća (*Luka 24,30.35*). *Dva puta se ovaj izraz spominje označavajući početak Pavlovog blagovanja ili jedenja u Troadi: »Opet se pope, razlomi i blagova kruh te proslijedi s propovijedanjem dugo — sve do zore (Djela 20,11)«, i na lađi, na putu za Rim: »I rekavši ovo uze hljeb, i dade hvalu Bogu pred svima, i prelomivši sta-*

de jesti (*Djela 27,35*). Dva puta ovaj izraz označava lomljenje kruha/večere Gospodnje (*1. Korinćanima 10,16; 11,24*) i dva puta označava zajedničko lomljenje hljeba vjernih (*Djela 2,46; 20,7*).

Iz navedenih primjera vidimo da izraz »lomljenje hljeba« može značiti »početak jedenja ili blagovanja«, »društveni sastanak vjernih« ili »agape«, i dva puta se ovaj izraz odnosi na večeru Gospodnju.

Noćni sastanak u Troadi bio je društveni sastanak, agape, zajednička večera vjernih iz Troade, a ne bogoslužbeni sastanak, molitveni sastanak, liturgija ili večera Gospodnja. Izvještaj evanđelista Luke ne spominje ni molitvu, ni pjevanje, ni blagosiljanje čaše, što bi bilo karakteristično da je tom prilikom održana večera Gospodnja. Pavao je sam prelomio kruh i jeo. Čak se ne spominje da je »blagoslovio kruh«, ne spominje se uopće »čaša« ili »kalež«, *niti se spominje da je prelomljeni kruh i čašu podijelio vjernima*. Iz svega ovoga se jasno vidi da je ovaj noćni sastanak u Troadi, održan prvog dana sedmice, bio *izvanredan*, a ne redovan sastanak, i da to nije bio bogoslužbeni sastanak, sazvan u svrhu primanja pričesti ili večere Gospodnje, već društveni sastanak vjernih ili agape.

Kada je taj sastanak održan? Budući da je taj sastanak održan uveče i preko noći, da li izraz »prvog dana sedmice« označava noć od subote na nedjelju ili od nedjelje na ponedjeljak? Spomenuti teolog smatra da je to bila noć od nedjelje na ponedjeljak, i da je to bio sastanak kojom prilikom je održana liturgija i vjernima podijeljena pričest.

Već smo napomenuli, u što nema sumnje, da je ovaj noćni sastanak bio izvanredan, a također smo se mogli uvjeriti da u Lukinom izvještaju nema elemenata na osnovu kojih bismo mogli zaključiti da su se vjerni sastali radi primanja pričesti. Vidjeli smo da izraz »lomiti hljeb« ima različito značenje — obično blagovanje, zajedničko blagovanje ili agape, i večera Gospodnja. U spomenutom tekstu sve pojedinosti idu u prilog zaključku da su se vjerni sastali radi održavanja zajedničke večere — agape, a ne radi pričesti.

Ponavljamo pitanje:

Da li je taj sastanak održan od subote na nedjelju ili od nedjelje na ponedjeljak? Znatno dio katoličkih i pravoslavnih teologa smatra da je sastanak održan u nedjelju uveče, odnosno od ned-

jelje na ponedjeljak. Oni smatraju da se Luka držao *rimskog* a ne *židovskog* računanja vremena.

Po rimskom računanju dan počinje u pola noći i traje do iduće pola noći, a po židovskom računanju dan počinje sa zalaskom sunca uveče i traje do slijedećeg zalaska sunca idući dan.

Kojeg se računanja držao evanđelist Luka? Više je vjerojatno da se Luka držao *židovskog računanja vremena* negoli rimskog. Ovo možemo poduprijeti činjenicom što se Luka drži židovskog računanja kada nas izvještava o Kristovu pogrebu. »To bijaše dan *Priprave (petak)*, i subota je već osvitala (*približavala se*).« Luka 23,54. Po židovskom sistemu subota počinje u petak uveče i traje do subote uveče. U djelima apostolskim Luka stalno upotrebljava židovski kalendar. (*Djela 12,4; 20,6*)

Ako se Luka služio židovskim računanjem vremena, što je vrlo vjerojatno, onda je sastanak u Troadi održan noću od subote na nedjelju. Noć od subote na nedjelju smatra se prvi dan, to jest noćni dio prvog dana. Ako bi Pavao bio svetkovao prvi dan, to bi onda u ovom slučaju bila samo noć od subote na nedjelju, *jer je zatim cijelog dana putovao*. Ovakvo »svetkovanje« nije bilo dopušteno u subotu, a ne bi bilo ni dobar primjer za svetkovate-lje nedjelje.

Iz navedenog izvještaja možemo prije zaključiti slijedeće: Pavao i njegovi prijatelji, kao dobri Židovi, koji su uvijek svetkovali subotu (*Djela 17,2–3; 18,4.11; 16,13; 13,44.42.44*), nisu mogli krenuti na put u subotu već su to učinili »prvog dana« (*Djela 20,13*). Moglo bi se prepostaviti, što je više nego vjerojatno, da se Pavao u subotu prije podne sastao s vjernima u Troadi na redovno bogoslužje. Uveče, nakon zalaza sunca, pošto se završila subota, vjerni su se opet sastali s Pavlom u svrhu oproštaja s njime i da »lome hljeb« s njime, tj. da s njime blaguju.

Novi zavjet nigdje ne određuje dan za slavljenje večere Gospodnje ili pričesti. U djelima 2,42–46, spominje se običaj prvih kršćana da »lome hljeb« zajedno po kućama svaki dan. U 1. Korinćanima 11,18.20.33.34. gdje se izričito govori o večeri Gospodnjoj, ne spominju se vrijeme i dani kada bi trebali da se održavaju takvi sastanci. Izričito *spominjanje »prvog dana sedmice«* kad se Pavao sastao s kršćanima iz Troade da »lome hljeb«, moglo je biti motivirano, ne običajem da se održavaju bogoslužbeni sastanci na taj dan, već nesrećom koja se te noći dogodila — smrtonos-

ni pad Eutiha s trećeg kada, i čudno uskrsnuće koje je Pavao učinio. Ovoj epizodi je Luka u svom izvještaju posvetio *najviše prostora (Djela 20,9.10.12)*, dok se lomljenje hljeba spominje vrlo kratko (*Djela 20,7*). *Ovaj neobičan događaj ostavio je na vjerne, bez sumnje, trajan dojam, i zato Luka nije propustio zabilježiti i mjesto i vrijeme kad se taj događaj desio.*

Drugi razlog zašto je Luka spomenuo da je u Troadi prvog dana sedmice Pavao s vjernima »lomio hljeb« bio je da pruži dodatni kronološki podatak. Luka je želio pomoći čitaocu da lakše prati Pavlovo putovanje. U 20. i 21. poglavlju Luka kao očevidac piše u prvom licu množine (*Djela 20,4–15; 21,1–18*) i daje trinaest napomena u vezi s Pavlovim stanicama na njegovu putu u Jeruzalem.

U svjetlosti ovih razmatranja možemo zaključiti da Lukin izvještaj o sastanku održanom u Troadi u prvi dan sedmice ne pruža nikakav dokaz o redovnom svetkovanju nedjelje u apostolsko doba. Prilika, vrijeme i način održavanja sastanka svjedoče da je to bio izvanredan a ne redovan sastanak. Luka spominje dan i vrijeme sastanka ne zato što bi to bila nedjelja, već (1) zato što je Pavao bio spreman da otputuje (Djela 20,7), (2) zato što se te noći dogodilo čudo s Eutihom i (3) zato što je želio čitaocima pružiti kronološke podatke kako bi lakše slijedili Pavlovo putovanje.⁴

Treći tekst koji obično navode neki teolozi da bi dokazali da se nedjelja svetkovala već u apostolsko vrijeme su riječi apostola Ivana iz Otkrivenja 1,10: »I bijah u duhu u dan Gospodnji.« Oni tvrde da se taj izraz »može odnositi samo i jedino na nedjelju, i da je to zaista dan koji su kršćani već u doba apostola praznovali.«⁵

Na osnovi čega oni to tvrde? Izraz »dan Gospodnji« u značenju nedjelje prvi put se spominje u apokrifnom Petrovom evanđelju potkraj drugog stoljeća.

Međutim, novozavjetni pisci nikada ne upotrebljavaju izraz »dan Gospodnji« u značenju nedjelje. Oni za nedjelju dosljedno upotrebljavaju izraz »prvi dan sedmice.« Apostol Ivan je približno u isto vrijeme napisao Otkrivenje i svoje Evanđelje. Logično bi bilo očekivati da i u svom Evanđelju upotrebljava isti izraz, osobito kada nas izvještava o važnim događajima, o Kristovim javljanjima nakon uskrsnuća. Ali on to ne čini, već upotrebljava

za nedjelju izraz »prvi dan sedmice«. »A u prvi dan sedmice, vrlo rano, kad je još bila tama, dođe na grob Marija iz Magdale.« Ivan 20,1.

»Uvečer toga prvog dana u sedmici, dok su vrata gdje bijahu učenicima bila zatvorena zbog straha od Židova, dođe Isus, stade pred njih te im reče...« Ivan 20,19. Ako je nedjelja već krajem prvog stoljeća dobila novo ime »dan Gospodnji«, očekivali bismo da apostol Ivan upotrijebi taj izraz u oba spisa, u Otkrivenju i u Evanđelju, budući da su oba spisa napisana približno u isto vrijeme i na istom geografskom prostoru.

Ne može se, dakle, tvrditi da se pod izrazom »dan Gospodnji« u Otkrivenju 1,10. mora podrazumijevati nedjelja, kako to misli većina pravoslavnih i katoličkih teologa.

Ako uzmemo izraz »dan Gospodnji« u doslovnom smislu, onda taj izraz po Bibliji može značiti jedino *dan subotni*. Krist je gospodar ili Gospod subote, jer ju je On osnovao, blagoslovio i posvetio. Subota je Kristov ili Gospodnji dan (*Marko 2,28*). Izaija izričito naziva subotu »sveti dan Gospodinov« (*Isaija 58,13. — Daničićev prijevod*).

Ako izraz »dan Gospodnji« shvatimo u simboličkom smislu, onda se pod tim izrazom razumijeva »dan suda Božjeg« ili »dan Kristovog drugog dolaska«.

Dan Kristova drugog dolaska, parusia, dan suda Gospodnjeg je glavna tema Otkrivenja i središnja točka svake Ivanove vizije. Neposredni kontekst koji prethodi i slijedi izjavi iz Otkrivenja 1,10. sadrži poruke koje se nedvosmisleno odnose na eshatološki dan Gospodnji, na dan suda. U prethodnom tekstu Krist je prikazan »kako dolazi na oblaku, i vidjet će ga svako oko« (*Otkrivenje 1,7*). Kasnije se isti »Sin Čovječiji« javlja Ivanu »sa srpom u ruci... da požanje žito zemaljsko« (*Otkrivenje 14,14.15*). Žetva je simbol kraja svijeta, dana suda.

Ivan je dakle bio u duhu prenijet u budući slavni dan Gospodnji i odande je promatrao mnoge prizore koji su mu bili pokazivani u nizu viđenja.

Pridjev »Gospodnji« upotrebljen je u Novom zavjetu samo dva puta. (*1. Korinćanima 11,20; Otkrivenje 1,10*.) Pavao ga upotrebljava u izrazu »večera Gospodnja« (*1. Korinćanima 11,20*), a Ivan u izrazu »dan Gospodnji« (*Otkrivenje 1,10*). Mjesto posesivnog genitiva »dan Gospodnji«, češće se u Bibliji upotrebljava obi-

čan genitiv »dan Boga«, »dan Gospoda«, međutim naši prevodioci takve genitive radije prevode posesivnim genitivom, jer to više odgovara duhu našeg jezika. Tako na primjer naš tekst u 1. Solunjanima 5,2. glasi: »Dan Gospodnji doći će kao lopov u noći«, dok se u originalu upotrebljava izraz »dan Gospoda« (*običan genitiv*). Izrazi »dan Gospodnji« i »dan Gospoda« znače u Otkrivenju i u mnogim drugim spisima Starog i Novog zavjeta dan suda ili dan Kristovog drugog dolaska (*Joel 1,15; Sofonija 2,2; 2. Petrova 3,10; Otkrivenje 6,17; 16,14*). Možemo pouzdano ustvrditi da je apostol Ivan jedanput upotrijebio izraz »dan Gospodnji« kao varijantu općeg ili uobičajenog izraza »dan Gospoda«, kao što apostol Pavao samo jedanput upotrijebi izraz »večera Gospodnja« mjesto uobičajenog izraza »lomljenje hljeba«.

Na temelju ovih razmatranja možemo zaključiti da se izraz »dan Gospodnji« u Otkrivenju 1,10. nipošto ne odnosi na nedjelju. Ako taj izraz uzmemo u doslovnom smislu, onda se on može odnositi jedino na subotu. Većina tumača ipak smatra da je Ivan upotrijebio izraz »dan Gospodnji« kao varijantu uobičajenog izraza »dan Gospoda«, »dan Boga«, koji se u Svetom pismu uvijek odnosi na dan Božjeg suda ili na dan Kristova slavnog drugog dolaska.

Iz prethodne analize triju novozavjetnih tekstova (*1. Korinćanima 16,1–3; Djela apostolska 20,7–12; Otkrivenje 1,10*), koji se često navode kao dokaz o svetkovanju nedjelje u apostolsko doba, mogli smo nepobitno dokazati da spomenuti tekstovi ne svjedoče u prilog svetkovanja nedjelje u apostolsko doba. U prvoj poslanici Korinćanima 16,1–3. kao i u Djelima apostolskim 20,7–12. spominje se prvi dan sedmice, i to u prvom slučaju da potakne *privatno* sakupljanje sredstava za siromašne u Jeruzalemu, a u drugom slučaju da opiše *izvanredan* Pavlov sastanak s *vjernima u Troadi i čudo koje se te noći zbilo* — pad Eutihov s trećeg kata i njegovo uskrsnuće. Također smo mogli ustanoviti da se izraz »dan Gospodnji« u Bibliji najčešće upotrebljava da bi označio dan Suda Božjeg ili Kristova drugog dolaska, a prorok Izaija ga upotrebljava u značenju subote. *U značenju nedjelja se ovaj izraz u Bibliji nikada ne upotrebljava.*

¹ Dr L. Milin, op. cit. str. 55.

² S. Bacchiocchi, Ibid. p. 100.

³ L. Milin, op. cit. str. 57-60.

⁴ S. Bacchiocchi, Ibid. p. 111.

⁵ L. Milin, op. cit. str. 60.

JERUZALEMSKI SABOR I SUBOTA

Osim spomenuta tri novozavjetna teksta (*1. Korinćanima 16,2; Djela 20,7–12. i Otkrivenje 1,10*), koji se često navode kao dokaz da se nedjelja svetkovala već u apostolsko doba, iako se iz tih tekstova ne može to zaključiti, postoji jaka tendencija u nekih modernih teologa da se apostolskoj crkvi u Jeruzalemu pripiše odgovornost za napuštanje subote i uvođenje nedjelje u kršćansku crkvu. Tako npr. jedan od tih teologa tvrdi da je ta promjena učinjena na saboru u Jeruzalemu 51. godine. On piše: »Pošto je tu na saboru bilo diskusije ne samo o obrezanju, nego i o ostalim zakonskim propisima u koje spadaju i starozavetni jevrejski praznici sa subotom, to znači apostoli poučeni Duhom Svetim sve te starozavetne propise proglašuju za neobavezne i bezvredne u novom zavetu. Sve, pa i subotu.«¹

Odgovara li ova tvrdnja činjenici? Što je na saboru u Jeruzalemu ukinuto?

Godine 49. sastao se sabor u Jeruzalemu. Povod za sazivanje sabora bilo je prepiranje koje je nastalo u crkvi u Antiohiji kada su u nju stigli neki agitatori iz Jeruzalema i počeli uvjeravati braću: »Ako se ne obrežete po mojsijevskom običaju, ne možete se spasiti.« Djela apostolska 15,1. »Ali kako nastade uzbuna i žestoko raspravljanje između njih te Pavla i Barnabe, bi odlučeno da uzidu Pavao i Barnaba i još neki od njih k apostolima i starješinama u Jeruzalem radi toga pitanja.« (*Djela 15,2*) Mnogi od tih starješina su ranije pripadali farizejskoj grani judejstva. Ovi su izjavili: »Treba pokrštene pogane obrezati i narediti im da vrše zakon Mojsijev.« (*Djela 15,5*) Ovo je izazvalo »žestoko raspravljanje« (*Djela 15,7*). U diskusiji koja je nastala uzeli su riječ Petar, Pavao i Barnaba. Petar je iznio svoje iskustvo u pogledu obraćenja rimskog kapetana Kornelija. Istakao je na osnovi otkrivenja koje mu je bilo dano da Bog ne pravi razlike između Židova i

neznabožaca, i da se svi spašavamo milošću Gospoda Isusa (*Djela 15,7–11*). Pavao i Barnaba su izvjestili kako je Bog njihov rad posvjedočio čudima (*Djela 15,12*). Najposlije uzeo je riječ Jakov, koji je predsjedavao saboru. On je predložio da se kršćani koji su se obratili iz neznaboštva oslobode od obrezanja, koje je znak pripadanja hebrejskoj naciji, ali da im se napomene da se »uzdržavaju od onoga što je oskvrnjeno idolima, od bluda, od udavljenoga i od krvi, jer Mojsije ima od starih vremena u svim gradovima svoje propovjednike koji ga svake subote čitaju u sinagogama.« (*Djela 15,20,21*)

Jakovljevi prijedlog bio je prihvaćen i formuliran u obliku zaključka koji je glasio: »Duh Sveti i mi odlučili smo ne stavljati na vas nikakva drugog tereta osim ovih potrebnih stvari: da se uzdržavate od mesa žrtvovanog idolima, od krvi, od udavljenoga i od bluda.« (*Djela 15,29*) Pavao, Barnaba, Juda i Sila ponijeli su ovaj zaključak u obliku pisma braći u Antiohiji.

Ovdje moramo naglasiti da se ovaj zaključak odnosio samo na obraćene iz neznaboštva — upućen je bio »braći obraćenoj iz poganstva u Antiohiji, Siriji i Ciliciji (*Djela 15,23*). Nikakva novina nije bila usvojena koja bi se ticala kršćana židovskog porijekla. Oni su i nadalje obrezivali svoju djecu.

Među kršćanima židovskog porijekla bilo je takvih koji se nisu mirili sa zaključcima Jeruzalemskog sabora. Oni su tvrdili da nitko ne može biti dobar kršćanin ako najprije ne postane Židov, to jest ako ne bude obrezan. Takvi su zadavali mnogo muke apostolu Pavlu koji je dosljedno primjenjivao zaključak Jeruzalemskog sabora, što se vidi naročito iz njegove poslanice Galaćanima među kojima su ovi ekstremni kršćani židovskog porijekla imali dosta uspjeha. Apostol Pavao piše Galaćanima koji su se pod utjecajem ovih ekstremnih kršćana počeli kolebati u vjeri: »Prekinuli ste s Kristom vi koji se hoćete opravdati u Zakonu; ispali ste iz milosti, jer mi pod vodstvom Duha na osnovi vjere očekujemo nadu opravdanja. Uistinu u Kristu Isusu nema vrijednosti ni obrezanje ni neobrezanje, nego vjera koja očituje svoju snagu ljubavlju.« Galaćanima 5,4–6.

Pavlov stav u pogledu obrezanja bio je uvijek dosljedan: »Obrezanje ne vrijedi ništa, a ni neobrezanje ne vrijedi ništa, već vršenje Božjih zapovijedi.« (*1. Korinćanima 7,19*) Pavao ne smatra obrezanje više potrebnim, jer duhovni Izrael je sastavljen od obraćenih Židova i obraćenih pogana putem vjere u Krista i pos-

lušnosti Božjim zapovijedima. To više nije tjelesni Izrael u koji se ulazilo obrezanjem, već duhovni Izrael, u koji se ulazi preporođenjem riječju Božjom i Duhom Svetim, kojega je simbol krštenje.

Čak skoro deset godina nakon održanog sabora u Jeruzalemu Pavlu se predbacivalo od strane nekih ekstremnih kršćana židovskog porijekla da protivno zaključku Jeruzalemskog sabora nastoji zaključak o neobrezanju primijeniti i na Židove koji žive među neznabošcima a žele postati kršćani. Nakon što se Pavao 58. godine vratio u Jeruzalem sa svog trećeg misionarskog putovanja, podnio je izvještaj starješinama i braći. »Oni kad to čuše, počeo slaviti Boga, a Pavlu rekoše: 'Vidiš, brate, koliko je Židova prigrlilo vjeru i svi su vatrene pristaše Zakona. A o tebi su čuli da svojim učenjem odvrćaš od Mojsijeva Zakona sve Židove koji su raspršeni među poganima, govoreći im da ne obrezuju djece i ne žive po otačkim predajama. Što sada? Sigurno će doznati da si došao. Učini ovo što ti savjetujemo: Imamo ovdje četiri čovjeka koji su pod zavjetom. Uzmi ih i podvrgni se s njima obredu očišćenja te preuzmi za njih žrtvene troškove da mogu ošišati svoje glave. Tako će svi uvidjeti da nema ništa od onoga što su čuli o tebi, već da si na pravom putu i da sam vršiš Zakon. A što se tiče pogana koji su prigrlili vjeru, njima smo pismeno saopćili naše odluke: uzdržavati se od mesa žrtvovanog idolima, od krvi, od udavljenoga i od bluda'.« (Djela 21, 20–25) »Zabrinutost vođa jeruzalemske crkve o širenju takvih glasina o Pavlu (i to čak oko 58. godine poslije Krista) i njihov prijedlog Pavlu da ušutka te optužbe time što će sam izvršiti zavjet očišćenja u hramu (Djela 21,24), pokazuje koliko su duboko kršćani židovskog porijekla u Jeruzalemu bili vezani uz židovsku ustanovu kao što je obrezanje.«² »U takvoj okolini bilo je praktično nemoguće promijeniti tisućugodišnju ustanovu kao što je subota koja je bila osobito cijenjena.«³

Pitanje o obaveznosti i neobaveznosti svetkovanja subote nije ni bilo pokrenuto na saboru u Jeruzalemu. Da je ono bilo pokrenuto, sigurno bi se i u vezi s tom ustanovom bile razvile žestoke rasprave, o kojima bi ostao trag u novozavjetnim spisima. Ne smijemo izgubiti iz vida da je kršćanstvo niklo iz korijena i stabla židovstva (Rimljanima 11,17–19). Prvi kršćani iz židovstva smatrali su da prihvaćanje Krista ne znači odbacivanje židovske vjere, već ostvarenje i ispunjenje mesijanskog očekivanja, koje je

obogatilo njihov život novom dimenzijom.⁴ Proces odvajanja onoga što je bila »sjenka« (krvne i nekrvne žrtve, obrezanje i simbolički praznici — Pasha, Pedesetnica, Praznik sjenica) od onoga što je bila realnost (Krist i poslušnost svim Božjim zapovijedima), privremenog od trajnog, bio je postepen proces i ne bez bola i teškoća.

O značenju Jeruzalemskog sabora piše čuveni crkveni povjesničar Philip Schaff: »Jeruzalemski sabor je značio emancipiranje kršćana iz neznaboštva od obrezanja i ceremonijalnog Zakona... Odsada judaistička nauka o potrebi obrezanja da bi se postiglo spasenje smatrala se krivovjerjem, lažnim evanđeljem.«⁵

Iako je Jeruzalemski sabor odlučio da se kršćani iz neznaboštva ne moraju obrezivati, obraćeni iz židovstva su to i dalje činili. Historičar Schaff kaže: »Status kršćana iz hebrejstva nije bio predmet raspravljanja, i zato u pogledu njih nije bila donijeta nikakva odluka.«⁶ *Budući da subota nije bila predmet raspravljanja na saboru, bilo je samo po sebi razumljivo da svi obraćeni Židovi i obraćeni neznabošci svetkuju i dalje subotu.* Apostoli koji su donijeli odluku o neobaveznosti obrezanja napomenuli su uz to da nije potrebno dodavati neke detaljnije upute o načinu života vjernih budući da o tome dosta slušaju svake subote na bogoslužju iz Mojsijevih spisa (Djela 15,21).

Sa zaključcima sabora bili su dužni upoznati kršćane iz neznaboštva Pavao, Barnaba i dvojica braće iz Jeruzalema. Kuda god su prolazili, upoznawali su vjerne s odredbama sabora. »Dok su prolazili kroz spomenute gradove, nalagali su im da vrše odredbe što su ih donijeli apostoli i starješine u Jeruzalemu.« (Djela 16,4) Gdje su oni to činili i kada? To su činili u subotu u bogomoljama i izvan njih. »Kad dođe subota, izidosmo izvan gradskih vrata k rijeci gdje bješe bogomolja. Tu sjedosmo i počesmo govoriti ženama koje se bijahu skupile.« (Djela 16,13)

Iz ovoga što smo ovdje iznijeli jasno se vidi da na Jeruzalemskom saboru nije ukinuta subota, već jedino obrezanje, i da su kršćani iz hebrejstva i neznaboštva i nakon sabora u Jeruzalemu svetkovali subotu.

¹ L. Milin, op. cit. str. 62.

² S. Bacchiocchi, A Historical Investigation of the Rise of Sunday Observance in Early Christianity, p. 146.

³ S. Bacchiocchi, Ibid. p. 147.

⁴ Ibid. p. 149.

⁵ Philip Schaff, History of Apostolic Christianity, p. 347.

⁶ Ibid. p. 349.

APOSTOL PAVAO I SUBOTA

Neki suvremeni apologete nedjelje žele prikazati apostola Pavla kao protivnika svetkovanja subote i pionira uvođenja nedjelje kao kršćanskog praznika. Tako jedan od njih piše o hapšenju apostola Pavla u Jeruzalemu i o onome što je tom hapšenju prethodilo: »A prije toga hapšenja apostol Jakov, i jeruzalemski kršćani rekoše mu: 'Vidiš li, brate, koliko je hiljadu Jevreja koji vjerovali, i svi teže na stari Zakon. A doznali su za tebe da učiš otpadanju sve Jevreje koji žive među neznabošcima, kazajući im da ne treba obrezivati djece svoje niti držati običaja otačkih.' Iz tih riječi vidimo, tvrdi on, da je veliki broj Jevreja u Jeruzalemu koji su primili kršćanstvo još uvijek — čak i poslije apostolskog sabora — žalio za »starim zakonom«, svakako i za subotom, a da je apostol Pavao bio taj za koga su već svi čuli i saznali da odvraćajući Jevreje od zakona Mojsijevog i od obrezanja — koje nije zapovjedio Mojsije nego Bog Avramu. Takav je bio stav apostola Pavla prema celokupnom starozavjetnom zakonu, *pa i prema suboti.*«¹

Ovaj teolog ovdje tvrdi nešto što se iz cjelokupnog izvještaja o onome što je prethodilo Pavlovu hapšenju ne može zaključiti. On tvrdi da su jeruzalemski kršćani, kršćani porijeklom Hebreji »žalili za starim zakonom i za subotom«. Iz ovih riječi bi se moglo zaključiti da ti kršćani nisu više svetkovali subotu niti su obrezivali svoju djecu. Međutim, izvještaj evanđelista Luke kaže da su ti kršćani bili »*vatrene pristaše zakona*« (vidi *Djela 21,20. prijevod Biblije izdanje »Stvarnosti«*). To znači da su svetkovali subotu i obrezivali svoju djecu. *Zaključak Jeruzalemskog sabora odnosio se samo na kršćane iz neznaboštva.* To su ovi jeruzalemski kršćani dobro znali i zato su se i dalje držali svojih dosadašnjih običaja. To je, bez sumnje, olakšalo obraćenje mnogih tisuća

Židova jer prihvaćanje evanđelja nije zahtijevalo značajne promjene u načinu njihova života.

Spomenuti teolog tvrdi da je svima bilo poznato da Pavao otpaduje Jevreje koji žive među neznabošcima od zakona Mojsijeva i od obrezanja. Iz ovih riječi bi se moglo zaključiti da je to bila istina. Ako bi to bila istina, a mi ćemo dokazati da je istina bila suprotno tome; i ako je Pavao zaista odvrćao Židove među neznabošcima da ne obrezuju svoje djece i da ne drže zakon, to jest da više ne svetkuju subotu, zar jeruzalemski kršćani ne bi i to predbacili Pavlu? Zar ga ne bi optuživali i za kršenje subote, jedne od zapovijedi Dekaloga? Kako može on objasniti to što ovi Pavlovi kritičari i širitelji lažnih glasina ne optužuju Pavla da krši subotu? To znači da mu se u tom pogledu nisu mogle naći nikakve zamjerke. Pavao je držao subotu i ostale otačke običaje, zato je mogao čiste savjesti kazati u svoju obranu na sudu pred rimskim namjesnikom Festom i pred Židovima (*koji su došli iz Jeruzalema u Cezareju i optuživali ga različitim teškim optužbama koje nisu mogli dokazati*) »da se nije ogriješio ni o židovski Zakon, ni o hram, ni o cara.« (*Djela 25,8*)

Nešto ranije Pavao je stajao na sudu pred namjesnikom Feliksom i tom prilikom se brani od optužbi Židova: »Ali ovo ti priznajem: Ja slijedim Put koji oni nazivaju sljedbom, i tako služim Bogu otaca svojih vjerujući u sve što stoji pisano u Zakonu i Prorocima.« (*Djela 24,14*) Da je Pavao učio da ne treba svetkovati subotu i da je sam kršio zapovijed o suboti, zar bi imao smjelosti i zar bi mogao čiste savjesti kazati da vjeruje »u sve što stoji pisano u Zakonu«². (*Djela 24, 14.25,8*) Da je Pavao jedno tvrdio, a suprotno činio, Židovi bi mu kazali: »Lazeš, Pavle«! Ali oni su šutjeli jer svoje optužbe nisu mogli dokazati. Kad je Pavao kao optuženik bio doveden u Rim, nakon tri dana sastao se sa židovskim prvacima, i tom prilikom im je rekao: »Braćo, mene su; iako nisam ništa učinio ni protiv naroda ni protiv otačkih običaja, ipak u Jeruzalemu stavili u lance i predali Rimljanima u ruke.« (*Djela 28,17*)

Kao što vidimo, Pavao je uvijek tvrdio u svoju obranu da nije ništa učinio ni protiv svog naroda, ni protiv Zakona, ni protiv običaja otačkih. On je to tvrdio čiste savjesti, jer je zaista tako vjerovao i tako živio. Ipak, moramo istaći da je Pavao pravio razliku između »obrezanja« i Dekaloga ili deset Božjih zapovije-

sti. On izričito piše u Poslanici Korinćanima: »Obrezanje ne vrijedi ništa, a ni neobrezanje ne vrijedi ništa, već vršenje Božjih zapovijedi.« (1. Korinćanima 7,19) Pavao, koji je u skladu sa zaključkom jeruzalemskog sabora propovijedao obraćenicima iz neznaboštva da ne treba da se obrezuju, sigurno nije mogao da ih uči da ne trebaju svetkovati subotu, kad jasno kaže da je vršenje Božjih zapovijedi obavezno, a subota je četvrta Božja zapovijed.

Vratimo se izjavi spomenutog teologa koji kaže da je Pavao bio taj »za koga su već svi čuli i znali da otpađuje Jevreje od zakona Mojsijeva i od obrezanja.. Takav je bio stav apostola Pavla prema cjelokupnom starozavjetnom zakonu, pa i prema suboti.«

Taj teolog se ovdje poistovjećuje s onima koji su o Pavlu širili lažne glasove. On tvrdi da je zaista Pavao bio protiv običaja otačkih, protiv cjelokupnog starozavjetnog Zakona, pa i protiv subote. Zar nisu riječi ovog pravoslavnog teologa suprotne izričitim Pavlovim riječima (*četiri puta ponovljenim u Djelima apostolskim: Djela 24,14; 25,8; 26,4-6; 28,17*) da je on kao strogi Židov uvijek živio u skladu sa Zakonom i otačkim običajima, »vjerujući sve što je u Zakonu i Prorocima? Kome ćemo vjerovati — Pavlu ili ovom teologu?

Ovaj teolog svjesno prešućuje tekst iz kojega se vidi da su glasine o Pavlu bile lažne. On citira samo dio teksta, a da bismo imali pravu sliku, moramo citirati i kontekst. Šta kaže kontekst? Nakon što su apostol Jakov i starješine čule od Pavla što je Gospod njegovom djelatnosti učinio među neznabošcima, obavijestile su ga i o *glasinama* koje se prenose u Jeruzalemu, a to je: »da odvrću od Mojsijeva zakona sve Židove koji su raspršeni među poganima, govoreći im da ne obrezuju djece i ne žive po otačkim predajama«. (*Djela 21,21*) Želeći da vjeruju da su te glasine neosnovane (*i zaista su bile neosnovane*), Jakov i starješine su predložile Pavlu da se podvrgne obredu očišćenja u hramu čime će *opovrći te glasine i dokazati da živi u skladu sa zakonom*. *Njihov prijedlog je glasio: »Učini ovo što ti savjetujemo: imamo ovdje četiri čovjeka koji su pod zavjetom; uzmi ih i podvrgni se s njima obredu očišćenja te preuzmi za njih žrtvene troškove da mognu ošišati sebi glave. Tako će svi uvidjeti da nema ništa od onoga što su čuli o tebi, već da si na pravom putu i da sam vršiš Zakon.«* *Djela 21,23-24.*

Pavao je taj prijedlog prihvatio: »Tada Pavao uze sa sobom spomenute ljude, sutradan se podvrgne s njima obredu čišćenja.« (*Djela 21,26*) Ovim činom mnoštvo vjernika u Jeruzalemu, kao i ostalo stanovništvo grada, moglo se uvjeriti da se veliki apostol neznaboštva još uvijek pridržava Mojsijeva zakona.² Da li je Pavao prestupio svoje uvjerenje time što je poslušao savjet Jakovljevi i ostalih starješina? On to ne smatra, jer se ne stidi spomenuti taj događaj braneci se pred Feliksom (*Djela 24,17*), napominjući pri tome da je uvijek služio Bogu otaca svojih vjerujući u sve što stoji pisano u Zakonu i Prorocima. (*Djela 24,14*) Nema dakle dokaza iz Djela apostolskih da je Pavao odbacio cjelokupni starozavjetni zakon, pa i subotu. Spomenuti teolog izvlači iz biblijskih tekstova ono što oni ne sadrže i »dokazuje« ono što se iz tih tekstova ne može dokazati.

Možemo li navesti i drugih dokaza iz kojih se vidi da su Pavao, ostali apostoli i prvi kršćani svetkovali subotu?

Što se tiče apostola Pavla, Djela apostolska svjedoče da je Pavao svetkovao subotu i da je pravio razliku između obrezanja i drugih ritualnih propisa, s jedne strane, i subote, s druge. Kuda god je prolazio i gdje god je propovijedao, a on je bio u prvom redu apostol neznabožaca, upoznao je obraćenike iz neznaboštva sa zaključkom Jeruzalemskog sabora — to jest da su slobodni od obrezanja, a, s druge strane, davao im je primjer o pravom svetkovanju subote (*Djela 17,2; 18,4; Djela 16,13; Djela 13,44*) Kao što je Kristov običaj bio da subotom ide na bogoslužje u sinagogu, tako je to bio i Pavlov običaj: »Pavao po svome običaju, uđe onamo te je tri subote raspravljao s njima na temelju Pisma, tumačeći i dokazujući da je trebalo da Mesija trpi i uskrsne iz mrtvih. (*Djela 17,2*)

Gdje su se prvi kršćani sastajali na svoja bogoslužja i kada? Što nas o tome obavještavaju Djela apostolska? Što o tome svjedoče istaknuti crkveni povjesničari?

Najčešće mjesta sastajanja spominju se hram, sinagoge i privatne kuće (*Djela apostolska 2,46; 3,1; 5,42*). Privatno mjesto boravka u Gornjoj sobi u Jeruzalemu bilo je mjesto molitve i primanje večere Gospodnje (*Djela 1,14; 2,1-4*). Po uzoru na židovske sinagoge ili zbornice, i kršćani su osnovali svoje sinagoge.

C. W. Dugmore, u svojoj studiji o mjestu i vremenu održavanja bogoslužja u prvo kršćansko vrijeme, kaže: »Sinagoge

(*židovske bogomolje*) su utjecale mnogo više nego što se obično misli i na oblik kršćanske službe i na vrijeme službe u prva četiri stoljeća naše ere.«³

Navest ćemo još nekoliko svjedočanstava najistaknutijih crkvenih historičara o svjetkovanju subote u apostolsko doba i kasnije.

Povjesničar H. Lietzmann piše: »Prva je zajednica svetkovala subotu kao što to pokazuje Matej 24,20.«⁴ Jedan od najistaknutijih katoličkih povjesničara L. Duchesne piše: »Prvi kršćani, u vrijeme kad su bili još svi na okupu u Jeruzalemu, posjećivali su bogoslužje u hramu. Izvan Jeruzalema, njihov vjerski život najviše je dolazio do izražaja, kao i kod Židova, u sedmičnim sastancima u sinagogi. Ovi sastanci su se održavali subotom.«⁵

Napominjemo da je Pavao dok je još bio progonitelj kršćana dobro znao da se kršćani sastaju zajedno s Židovima u subotu u sinagogi zato je tražio od svog pretpostavljenog starješine »pisma za sinagoge u Damasku da bi, ako ovdje otkrije pripadnike ovoga Puta (*to jest kršćane*), i ljude i žene, mogao svezane dovesti u Jeruzalem (*Djela 9,2*).

Dr Theodor Zahn piše: »Nema sumnje da su kršćani najsavjesnije svetkovali subotu, jer ako je ne bi svetkovali, Jevreji bi ih kamenovali. Ne može se dokazati da svetkovanje nedjelje datira iz tog vremena. Naročito je subota bila jaka veza koja ih je spajala s životom cijelog naroda. A svetkovanjem subote oni su slijedili primjer i naredenja Kristova.«⁶

Prvi kršćani u Jeruzalemu, apostoli i vjernici, kao i obraćenici iz neznaboštva, održavali su u početku svoje sastanke zajedno s Židovima u hramu i sinagogama. Kasnije kršćani osnivaju svoje bogomolje ili sinagoge. Svoje bogoslužje su kršćani, kao i Židovi, održavali subotom, jer ih je na to pozivao Božji Zakon, četvrta zapovijed, kao i Kristov primjer.

Apostol Pavao nije bio u tom pogledu izuzetak, već; naprotiv, primjer.

ŠTO JE KRIST UKINUO NA KRIŽU?

Među suvremenim teolozima veoma je rasprostranjeno mišljenje da je Krist svojom smrću na križu ukinuo ceremonijalni zakon u koji oni ubrajaju i subotu. Kao potvrdu za ovo svoje mišljenje navode tekstove iz Pavlove poslanice Galaćanima 4,10.11; Rimljanima 14,5 i Kološanima 2,16.

Budući da protivnici svetkovanja subote u kršćanskoj crkvi obično navode gornje tekstove kao dokaz da je apostol Pavao učio da je svetkovanje subote prestalo važiti u Novome zavjetu i da je ona ukinuta na križu zajedno s ostalim propisima koji su se odnosili na obrede staroga zavjeta, mi ćemo ovdje pomoću konteksta nastojati osvijetliti i objasniti što je u stvari pravi smisao citiranih tekstova i što je Krist svojom smrću prikovao na križ.

U svojoj poslanici Galaćanima apostol Pavao piše: »Nekoć, kad niste poznavali Boga, robovali ste bogovima koji po naravi nisu bogovi. A sada, kad ste odabrali Boga — još bolje: kad je On vas odabrao — kako se obraćate nemoćnim i bijednim prirodnim silama kojima hoćete da opet i ponovo budete robovi? Brižno slavite određene dane, mjesece, vremena i godine. Bojim se za vas da se nisam možda uzalud mučio oko vas. (*Galaćanima 4,8–10*) Dalje isti apostol piše: »Stojte, dakle, u slobodi kojom nas Krist oslobodi i ne dajte se opet u jaram ropstva uhvatiti. Ja, Pavao, velim vam: primite li obrezanje, Krist za vas neće imati više nikakva značenja... Prekinuli ste s Kristom svi koji se hoćete opravdati držanjem Zakona; ispali ste iz milosti. Jer mi pod vodstvom Duha na osnovi vjere očekujemo nadu opravdanja.« (*Galaćanima 5,1–5*) »Svi koji žele ugoditi tijelu htjeli bi vas prisiliti da primite obrezanje, samo da više ne budete progonjeni zbog Kristova križa.« (*Galaćanima 6,12*)

¹ L. Milin, opt. cit. p. 85.86.

² Samuele Bacchiocci, op. cit. p. 149.

³ C. W. Dugmore, *Lord's Day and Easter*, p. 272. Leiden; e. J. Brill, 1962.

⁴ H. Lietzmann, *Histoire de l'Eglise ancienne*, pp. 65.66.

⁵ L. Duchesne, *Origine du culte chretien*, 5th ed., pp.47.48. Paris 1920.

⁶ Theodore Zahn, *Geschichte des Sontags*, pp. 13.14.

Što je zabrinjavalo apostola Pavla u odnosu na Galaćane? Apostol Pavao je osnovao galacijske crkve za vrijeme svog prvog misionarskog putovanja (45–47). Na početku svog trećeg misionarskog putovanja ponovo ih je posjetio (oko 54. godine). Uskoro zatim Pavao je saznao da se pod utjecajem grupe judaista, to jest Židova iz Jeruzalema, među galacijskim crkvama počeo širiti otpad. Isti lažni učitelji koji su ranije došli u Antiohiju i počeli uvjeravati braću: »Ako se ne obrežete po mojsijevskom običaju, ne možete se spasiti« (Djela 15,1), počeli su uznemiravati galacijske crkve. Ti su lažni učitelji učili da se čovjek ne može spasiti ako se ne obreže i ako ne drži sav mojsijevski zakon. Pavao piše svoju poslanicu Galaćanima iz Korinta oko 57. god. da bi ponovo izložio vjernima osnovno načelo nauke o spasenju, a to je: spasenje možemo dobiti jedino vjerom u Kristove zasluge. »Znamo da čovjeka ne može opravdati vršenje Zakona, nego samo vjera u Isusa Krista, to smo i mi prigrlili vjeru u Isusa Krista da bismo se opravdali vjerom u Krista, a ne vršenjem Zakona. Jer vršenje zakona neće nikoga opravdati.« (Galaćanima 2,16; vidi također Galaćanima 3,1,2; 5,1) Zakon, bilo moralni ili ceremonijalni, nema moći da čovjeka oslobodi od grijeha. To nije njegova funkcija. On nije dan kao sredstvo spasenja već kao ogledalo koje nam pomaže da uvidimo svoju grešnost i kao vodič ili pedagog koji nas upućuje na Krista kao jedinog Spasitelja (Rimljanima 3,20; 7,7; Galaćanima 3,24.25). To je Pavlovo evanđelje, a to što propovijedaju judaisti: da se čovjek spasava držanjem Zakona — to je legalizam ili lažno evanđelje. Apostol Pavao se čudi što su Galaćani tako brzo zaboravili iskustvo spasenja, koje im je donijelo Kristovo evanđelje i podlegli utjecaju lažnih učitelja protiv kojih izražava oštro negodovanje kao sotonskih slugu. »Čudim se da se tako brzo odmećete od onoga koji vas je pozvao da budete u Kristovoj milosti, da prijedete na 'drugo evanđelje'. Tog drugog evanđelja zbilja nema. Ima samo nekih ljudi koji vas zbunjuju i koji žele izvrnuti Kristovo evanđelje. Ali, ako bi vam tko, bilo to mi, bio anđeo s neba, navijestio evanđelje protivno onom koje smo vam mi navijestili, neka je proklet!« (Galaćanima 1,6–8) Nastojanja judaista iz Jeruzalema koji su uvjerovali vjernike galacijskih crkava da im je za spasenje potrebno da se obrežu i da drže sve starozavjetne praznike — godišnje, mjesečne i sedmične onom strogošću i na onaj način kako su to oni zahtijevali, bilo je zaista lažno evanđelje.

Da li je Pavao ovdje ciljao na sedmičnu subotu? Sigurno nije, jer je i sam subotu svetkovao na svakom mjestu gdje se nalazio i propovijedao Kristovo evanđelje (Djela 17,2; 18,4).

»Dani i mjeseci, koje apostol spominje, odnose se na sedam ceremonijalnih subota i na mladine ceremonijalnog sistema (3. Mojs. 23,7.8.21.25.28.35.36; 4. Mojsijeva 10,10; 28,11–15.). Ovi dani odmora ili počivanja (subote) u vezi s godišnjim praznicima slavili su se »osim subota Gospodnjih«, to jest osim redovnih subota (3. Mojsijeva 23,38). Nema temelja u Svetome pismu na osnovi kojega bi se moglo zaključiti da se »dani« koje Pavao ovdje spominje odnose na sedmi dan tjedna — na subotu. Subota je osnovana u raju 2.500 godina prije nego što je objavljen Zakon na Sinaju. Ako bi svetkovanje subote podvrgavalo čovjeka ropstvu, onda bi se moglo reći da je i sam Stvoritelj bio podvrgnut ropstvu, budući da je On sam svetkovao prvu subotu s našim praroditeljima u raju. Ovakav zaključak bio bi besmislen!«¹

Izgleda vjerojatno da su galacijske crkve bile pod jakim utjecajem ne samo judaista već i judaističkih gnostika. Judaistički gnostici su držali stare obrede, ali su prihvaćali i neke orijentalne ideje. Na te ideje misli apostol kada Galaćanima postavlja pitanje: »Kako se obraćate nemoćnim i bijednim prirodnim elementima kojima hoćete opet i ponovo da budete robovi?« Galaćanima 4,9. »Gnostička filozofija je deificirala nebeska tijela, kao i elemente: oganj, zrak, vodu i zemlju. Osim toga obraćala je osobitu pažnju na pojedine dane, mjesece i godišnja doba smatrajući da oni stoje pod kontrolom kozmičkih sila koje upravljaju sudbinom ljudi.«² U mnogome polemika koju apostol Pavao vodi u Galaćanima 4,8–11 slična je polemici u Kološanima 2,8–23. U oba slučaja praznovjerno držanje godišnjih, mjesečnih i sedmičnih praznika prikazano je kao »robovanje prirodnim silama ili elementima«. U Galaćanima poslanici osuda ove gnostičke i judaističke filozofije je oštrija zato što su predstavnici te filozofije učili da je svetkovanje tih dana potrebno radi opravdanja ili spasenja, čime su izopačili samu bit evanđelja (Galaćanima 5,4). U nešto blažem obliku javile su se nesuglasice u rimskoj crkvi. Da bi pomogao vjernicima u Rimu riješiti te nesuglasice, apostol Pavao im piše: »Tko si ti da sudiš tuđem sluzi? Ili stoji, ili pada, stvar je njegova gospodara, a stajat će jer ga gospodar može tako držati. Jedan dakako polaže veću vrijednost na jedan dan nego

na drugi dan, a drugi polaže jednaku vrijednost na sve dane. Samo neka bude svaki posve uvjeren u svoje mišljenje! Tko pazi na dan čini to radi Gospodina; tko jede sve, čini to radi Gospodina; jer zahvaljuje Bogu... Kraljevstvo se Božje ne sastoji u jelu i piću, nego u pravednosti, miru i radosti po Duhu Svetome.« Rimljanima 14,4–17.

Prema vjernima u Rimu Pavao zauzima mnogo blaži i tolerantiji stav nego prema Galaćanima. Ovdje zastupa gledište da svatko treba da radi po svojoj savjesti i da poštuje tuđe mišljenje. Zašto je Pavao ovdje tako liberalan? Razlog je što ovdje nije bio doveden u pitanje princip opravdanja vjerom u Isusa Krista. Vjera u Isusa Krista je temelj spasenja (*Rimljanima* 3,22–26.27.28; 4,3.13.22–25; 5,1). Pavao razlikuje što je bitno za spasenje od onoga što je nebitno. Ako se ono što je nebitno vrši iz dobrih pobuda, iz želje da se Gospod proslavi — Bog prima takvu službu. To se odnosi na dane, na mesnu ili vegetarijansku hranu, kao i na uzdržavanje od vina. O kojim je danima ovdje riječ? »Oni vjernici čija ih je vjera osvjedočila da mogu napustiti sve starozavjetne ceremonijalne praznike — Pashu, Pedeseticu, Praznik sjenica, itd. — nisu smjeli prezirati one čija je vjera bila slabija. Niti su ovi posljednji smjeli kritizirati one koji su im se činili manje revni. Svaki vjernik je odgovoran Bogu i svatko treba da je »potpuno uvjeren u ispravnost svoga uvjerenja« (*Rimljanima* 14,10–12.5). Među kršćanima ne smije biti primoravanja. Duh ljubavi i tolerancije treba da uvijek prevladava.«³

Ovdje, dakle, nije riječ o suboti, već o starozavjetnim obrednim praznicima. Pod »danima« u Rimljanima 14,5 mogli bi se razumjeti i dani posta. Običaj nekih Židova je bio da poste ponedjeljkom i četvrtkom, a kod nekih kršćana se počeo uvlačiti običaj da poste utorkom i petkom. Ovi običaji su se počeli uvlačiti u crkvu pod utjecajem judaizma.

Neki kršćani su izbjegavali svaku mesnu hranu i uzdržavali su se i od vina iz razloga što su pogani obično meso i vino prinosili na žrtvu svojim idolima. Ni za dane posta, ni za uzdržavanja od mesa i vina ovi kršćani nisu mogli naći podršku u Starome zavjetu, zato oni koji su držali »sve dane jednakima«, kao i slobodu u pogledu hrane i pića, nisu smatrali da se oslobađaju od Zakona već od ljudskih asketskih običaja. Cijela diskusija u Rimljanima 14,5.6. ne vodi se oko pitanja slobode u pogledu držanja Zakona

ili obaveznosti prema njemu, već o nebitnim skrupulama savjesti nametnutim ne božanskim propisima već ljudskim običajima i predrasudama. Budući da ova različita uvjerenja i običaji nisu potkopavali suštinu evanđelja — vjeru u Krista kao jedinog Spasitelja i poslušnost Božjim zapovijedima kao plod te vjere — Pavao preporuča međusobnu toleranciju i poštivanje tuđeg uvjerenja.

U Rimljanima 14,5.6. Pavao ne govori o suboti, a daleko je od toga da bi savjetovao ili poticao njeno ukidanje. To bi bilo u suprotnosti s njegovim vjerovanjem i njegovom praksom (*Djela* 24,14; 25,8; 1. *Korinćanima* 7,19).

Razmotrimo napokon tekst iz Pavlove poslanice Kološanima 2,16.17. Ovaj tekst glasi: »Prema tome, neka vas nitko ne osuđuje zbog jela i pića, ili zbog godišnjih blagdana, ili mladina, ili subota. To je samo sjena stvarnosti koja je imala doći, a stvarnost je Krist.«

Moramo reći da se tradicionalno ovaj tekst uvijek tumačio u smislu da Pavao gleda na subotu kao na tipološku ustanovu koju je Krist ispunio i zato ona nije više za kršćane obavezna.⁴

Najnovija istraživanja bacaju novo svjetlo na ovaj tekst i omogućuju nam da ga bolje razumijemo.

Da bi se shvatilo pravo značenje citiranog teksta, moramo prije svega pokušati da objasnimo o kakvom se krivovjerju ovdje radi koje ugrožava vjeru Kološana.

Da li su lažni učitelji judaisti zastupali isključivu potrebu da svi vjerni trebaju držati uredbe mojsijevskog zakona? Da li su te mojsijevske uredbe dokumenat koji je Bog preko Krista prikovao na križ (*Kološanima* 2,14)? Može li se na osnovi spomenutog teksta izvoditi zaključak da je subota dio mojsijevskog zakona koji je »prikovan na križ«? Da li Pavao zastupa gledište da su kršćani oslobođeni od svetkovanja svih praznika?

Mi ćemo, dakle, ovdje pokušati objasniti slijedeće:

1) vrstu krivovjerja koje se širilo među Kološanima; 2) što je Bog preko Krista prikovao na križ i 3) Pavlov odnos prema suboti i praznicima.

Krivovjerje među Kološanima

Kološansko krivovjerje, po riječima apostola Pavla, osnivalo se na filozofiji, na predaji ili tradiciji, na »prirodnim silama svi-

jeta«, a ne na Kristu. Pavao upozorava Kološane: »Pazite da vas tko za sobom ne odvede 'filozofijom' — ispraznom prijevaram koja se oslanja na predaju čisto ljudsku, na 'prirodne sile svijeta', a ne na Krista.« Kološanima 2,8. Ovakvo učenje je bilo lažno učenje. To je bio gnostički judaizam i grčki sinkretizam. Gnosticizam je smatrao Krista običnim čovjekom, te ga je odbacivao kao posrednika između Boga i čovjeka, a uzvisivao je kult anđela (Kološanima 2,18).

Pod izrazom »prirodne sile svijeta« (Kološanima 2,8) mnogi moderni egzegete misle da treba podrazumijevati ne prvenstveno osnovne elemente ovoga svijeta (*zemlja, voda, zrak, vatra*), već personificirane sile — anđele kao posrednike i astralne bogove, koje su neznabošci obožavali vjerujući da oni upravljaju sudbinom ljudi.

Osnovni cilj ovog krivovjerja je bio da odvoji Kološane od Krista. Zato apostol Pavao nastoji ovom poslanicom ponovo ukazati na Kristovo božanstvo, istaći njegovu misiju i učvrstiti zajednicu vjernih s Kristom. »On je savršena slika Boga nevidljivoga, prvorođenac svakog stvorenja. Jer je u njemu sve stvoreno — sve na nebu i na zemlji.. On je prije svega, i sve se u njemu drži u redu... On nas istrgnu iz vlasti tame i prenese u kraljevstvo svoga ljubljenoga Sina, u kome imamo otkupljenje, oprostjenje grijeha.. Kako ste primili Krista Isusa, tako nastavite u njemu živjeti. U njemu čvrsto ukorijenjeni, na njemu stalno nazidivani i učvršćivani vjerom.. Budući da u njemu stanuje sva punina božanstva tjelesno, u njemu ste i vi ispunjeni. On je glava svakog Poglavarstva i Vlasti. U njemu ste i vi obrezani, ne obrezanjem obavljanim rukom, nego obrezanjem Kristovim: odlaganjem tijela koje služi grijehu. Zajedno s njim ukopani u krštenju, s njim ste i uskrsnuli vjerom u snagu Boga koji ga uskrisi od mrtvih.« (Kološanima posl. 1,15– 17.13; 2,6.9– 12)

Lažni učitelji nudili su Kološanima drukčiji put spasenja. Pozivali su ih da obožavaju anđeoske sile (Kološanima 2,18), da bi bili zaštićeni od kozmičkih sila i Poglavarstava, i da svojim djelima osiguraju sebi spasenje time što će što točnije izvršavati obredne propise u vezi s »praznicima« i što će se podvrgavati strogoj askezi: što će u određene dane postiti. Slično krivovjerje se širilo po galacijskim crkvama. Osvrćući se na te propise, apostol Pavao piše: »To su zapovijedi i nauke ljudske. Ti propisi, isti-

na, imaju neku mudrost u samovoljnom bogoštovlju, krivom štovanju i trapljenju tijela, ali nemaju nikakve vrijednosti da obuzdavaju tjelesnog čovjeka.« Kološanima 2,23.

Što je Bog po Kristu prikovao na križ?

Često se tvrdi da je Bog po Kristu prikovao Zakon na križ, te da je time ukinuta naša obaveznost da držimo Zakon. Oni koji tvrde da je Krist prikovao Zakon na križ misle prvenstveno na obredni Zakon, u koji oni ubrajaju i subotu. Ali napominjemo da je subota data u sklopu moralnog Zakona, a ne u sklopu ceremonijalnog Zakona. Nema sumnje da subota spada u moralni Zakon, jer je objavljena kao četvrta zapovijed Dekaloga, koji se čuvao u samom Kovčegu zavjeta ili svjedočanstava, dok se mojsijevski ili obredni zakon čuvao izvan Kovčega. Moralni Zakon je vječan i nepromjenljiv. Da se on mogao ukinuti ili promijeniti, onda Krist uopće ne bi morao doći na ovaj svijet. Krist nije prikovao na križ moralni Zakon, pa ni zapovijed o svetkovanju subote koja je dio tog vječnog Božjeg Zakona.

Što je Krist prikovao na križ? U poslanici Kološanima 2,14. stoji napisano: »I zbrisavši *pismo uredbe* koje bješe protiv nas, i to uzevši sa srijede (*sredine*) prikova ga na križu.« (Vukov prijevod) Taj isti tekst u novijem prijevodu glasi: »Izbrisavši *zadužnicu* koja je svojim odredbama bila nama protivna; ukloni je prikovavši je na križ.« (Prijevod Biblije u izdanju »Stvarnosti«)

Što je to »pismo uredbe«? U grčkom tekstu se ovdje upotrebljava izraz »cheirographon« (*izraz koji ima značenje dokumenta o zaduženju ili zadužnice*). Da li je Pavao ovdje mislio na mojsijevski ili obredni zakon sa svojim propisima? Ne! Pavao ovdje uopće ne spominje Zakon. Većina komentatora tumači izraz »cheirographon« pojmom »zadužnica« koja proizlazi iz naših prijestupa ili »knjigom koja sadrži izvještaj o našim grijesima«. U tom smislu i moderni prijevog spomenutog teksta u izdanju Biblije »Stvarnosti« glasi: »Izbrisa zadužnicu koja je svojim odredbama bila nama protivna; ukloni je prikovavši je na križ.« (Kološanima 2,14)

Bog nije po Kristu prikovao na križ Zakon, koji obavezuje na poslušnost, i za koji apostol Pavao kaže da je svet, pravedan i do-

bar (*Rimljanima 7,12*), već napisani izvještaj o našim grijesima. Uništivši izvještaj o grijesima, Bog po Kristu potpuno prašta grešniku koji vjerom prima Krista za svog Spasitelja i kaje se za svoje grijehe. Krivica se ne otklanja pribijanjem na križ moralnog ili obrednog Zakona, već se ona otklanja brisanjem izvještaja o našim grijesima zahvaljujući Kristovim zaslugama. Što je značila Kristova smrt na križu? Krist je na križu pobijedio i onoga koji nas je optuživao pred Bogom! »Razoružavši Poglavarstva i Vlasti i javno ih izloži ruglu vodeći ih u pobjedonosnoj povorci pobijeđene njime (*Kološanima 2,15; Otkrivenje 12,9*).

Prema tome, naš odgovor na pitanje što je Kristovom smrću prikovano na križ jest: Bog je prikovao na križ izvještaj o našim grijesima i našu krivicu (*zadužnicu*), a ne Zakon ili subotu kao dio tog Zakona. To je smisao teksta u Pavlovoj poslanici Kološanima 2,14.

Što je »sjena« i kakav je bio Pavlov odnos prema praznicima i suboti?

Nakon što je odbacio »filozofiju« lažnih kološanskih učitelja i uzdigao Krista i puninu spasenja koje imamo jedino u njemu, Pavao nam sada skreće pažnju na neke pojedinosti njihove prakse: »Prema tome, neka vas nitko ne osuđuje zbog jela i pića, ili zbog godišnjih blagdana, ili mladakâ, ili subotâ. To je samo sjena stvarnosti koja je imala doći, a stvarnost je Krist.« (*Kološanima 2,16.17; po prijevodu Biblije u izdanju »Stvarnosti«*)

Budući da je u ovoj opomeni spomenuta subota kao jedna od religioznih praksi koja je samo sjena stvarnosti koja je imala doći, na osnovi ovoga se izvodio zaključak da je subota ukinuta jer je nastupila realnost — Krist. Može li se prihvatiti to tumačenje?

Da bismo razumjeli pravi smisao navedenog teksta, potrebno je da se pitamo: što se treba razumjeti pod glagolom »osuđivati«? Na što se odnose izrazi »jelo, piće, blagdani, mladaci i subote? Što se ima razumjeti pod pojmom »sjena«? Da li je citirani prijevod adekvatan originalnom tekstu?

U našem tekstu imamo glagol »osuđivati«. »Da vas nitko ne osuđuje...« Međutim, u originalu stoji grčki glagol »krinō«, koji ima neutralno značenje, te znači *suditi* u smislu *odobranja* ili

neodobranja. Glagol »krinō« prema općoj upotrebi ne znači *osuđivati* već radije *izraziti mišljenje, izreći svoj sud, svoju ocjenu*. Prema upotrebljenom glagolu možemo zaključiti da je Pavao u izvjesnom smislu tolerantan u odnosu na spomenute religiozne običaje. On ih ne osuđuje, već inzistira na tome da nitko ne smije biti primoravan da ih drži. Svatko treba u tom pogledu sam donijeti odluku za sebe. Gornji tekst bismo mogli adekvatnije prevesti: »Neka vam nitko ne određuje što se tiče jela, pića, itd.« Lažni učitelji su nametali ove običaje kao uvjet spasenja odvajajući ljude od Krista. Oni su više polagali na ritual, na vanjske forme negoli na Krista.

O kakvoj je praksi ili o kakvim je običajima ovdje riječ? Na prvi pogled mogli bismo zaključiti da je ovdje riječ o starozavjetnom obrednom zakonu. Sigurno je da Pavao misli na taj obredni zakon, ali nije isključivo da misli i na uzdržavanje od »jela« i »pića« u određene dane, u dane posta. Ovi običaji sami po sebi ne mogu nikoga spasiti. Ako se ti običaji silom nameću kao uvjet spasenja, mimo Krista i bez Krista, onda je to opasno krivovjerenje, i Pavao to osuđuje kao lažno evanđelje. Ali u spomenutom tekstu Pavao nikoga ne osuđuje niti dopušta drugima da zbog gornjih običaja osuđuju druge, već nastoji pomoći vjernima da shvate odnos tih običaja, njihovu ulogu u odnosu na Krista. Da bi to objasnio upotrebljava izraz »sjena«, i zatim ističe kontrast: *sjena — tijelo (realnost, Krist)*.

Što je »sjena«? »Sjena« je sve ono što je Bog uspostavio *na- kon čovjekova pada u grijeh* da bi *ukazivalo na Krista*, na njegovu žrtvu pomirenja i na njegovu posredničku službu na nebu. »Sjena« su bile krvne žrtve staroga zavjeta, levitsko svećenstvo sa svojom službom u zemaljskom hramu i godišnji praznici: Pasha, Pedesetnica, Dan truba, Dan očišćenja i Blagdan sjenica. *Sedmični blagdan subota nije bio »sjena«, jer je on uspostavljen u raju prije čovjekova pada u grijeh*.

Svima koji su uzvjerovali u Krista kao u obećanog Spasitelja bilo je jasno da je Krist svojom smrću ukinuo starozavjetne krvne žrtve i posredničku službu levitskih svećenika u Hramu, jer se prilikom Kristove smrti na križu »zavjes koji je dijelio svetinju od svetinje nad svetinjama u Hramu jeruzalemskom razdro na dvoje, od vrha do dna« (*Matej 27,51*). Pisac poslanice Hebrejima počevši od 7 – 10. poglavlja govori *o Kristu kao o žrtvi pomir-*

nici, o Kristu kao našem Poglavaru u nebeskom svetištu i o Kristu kao o utemeljitelju i ostvaritelju »novoga saveza« po kome imamo oprostjenje prošlih grijeha, pobjedu nad silom grijeha i jamstvo da smo primljeni u članstvo nebeske obitelji, jer pod vodstvom Svetoga Duha živimo novim životom — u skladu s Božjim zapovijedima, ustavom nebeskog kraljevstva, koje je Krist Svetim Duhom utisnuo u naše misli (*Hebrejima 9,13.14–28; 10,4–12; 8,6–10.*). Iz ovoga je prvim kršćanima bilo jasno što je Krist svojom smrću ukinuo. Jasno im je bilo da je ukinuo starozavjetne žrtve i posredničku službu levitskih svećenika u zemaljskom Hramu. *Međutim, prvim kršćanima nije bilo odmah jasno kakav stav treba da zauzmu prema starozavjetnim godišnjim praznicima i prema drugim nekim propisima.*

Nema sumnje da su starozavjetni praznici, koje je Gospod dao preko Mojsija, kao što su na primjer bili Pasha i Pedesetnica, koji su imali *komemorativno* i *simboličko* značenje — našli ispunjenje u Kristu i kao takvi više nisu bili obavezni. Ali prvi kršćani nisu to odmah shvatili te su i dalje slavili Pashu i Pedesetnicu, no prosvjetljenjem Svetim Duhom oni počinju shvaćati pravi odnos tih praznika prema Kristu. Tako na primjer apostol Pavao piše Korinćanima: »Očistite se od staroga kvasca da bude te novo tijesto: ta već ste beskvasni, jer je žrtvovano naše pashalno janje — Krist. Zato trajno svetkujemo blagdan ne sa starim kvascem, ni sa kvascem zloće i pokvarenosti, već s beskvasnim kruhom čistoće i čestitosti.« (*1. Korinćanima 5,7.8*)

Starozavjetni godišnji praznici bili su »sjena«, ali riječ »sjena« u spomenutom tekstu ne sadrži u sebi ništa negativno, ništa pejorativno ili ružno. Ona samo ističe odnos koji treba da postoji između tih praznika i Krista — »sjena« ne smije zamijeniti realnost, a realnost je Krist, koji se u navedenom tekstu naziva »Tijelo« i »Glava«. (*Kološanima 2,17.19*)

Pavao smatra da religija koja se temelji na uzdržavanju u određene dane od jela i pića (*post*) ili na poštivanju i svetkovanju određenih dana, *nezavisno od Krista, bez Krista*, jest lažna religija i slaba »sjena« prave religije, jer prava religija je zajednica s Kristom. Tu riječ »sjena« ima negativno ili pejorativno značenje.

Starozavjetni godišnji praznici Pasha i Pedesetnica imali su komemorativno i simboličko značenje. Pasha se slavila kao uspomena na oslobođenje iz egipatskog ropstva, a bila je ujedno »sje-

na« ili simbol velikog duhovnog oslobođenja koje će izvojevati Mesija ili Krist, koji je »naša Pasha« (*1. Korinćanima 5,7*). Blagdan Pedesetnica je bio uspostavljen kao uspomena na davanje Zakona na Sinaju, ali kao »sjena« ili simbol ukazivao je na izlivanje Svetoga Duha na dan Pedesetnice (*Djela 2,1–4*).

Krist je mjesto Pashe uspostavio svetu uredbu večeru Gospodnju, koja treba da nas uvijek podsjeća na njegovu žrtvu kojom je izvojevao naše oslobođenje, a koja treba također da u nama stalno oživljava nadu u njegov ponovni slavni dolazak (*Matej 26,9; 1. Korinćanima 11,26*).

Međutim, prvi kršćani su neko vrijeme slavili i svoj blagdan Pashu. Slavili su ga isti dan kao i Židovi svoju Pashu, to jest 14. nisan. Taj praznik podsjećao ih je kako na Kristovu smrt tako i na Kristovo uskrsnuće.

Isto tako prvi kršćani su slavili blagdan Pedesetnicu. Upravo na taj dan su primili obećani dar Svetoga Duha, koji upisuje Zakon Božji u srca onih koji uistinu žele Bogu služiti. Neki kršćani, osobito oni židovskog porijekla, nastavili su slaviti svake godine Pedesetnicu kao praznik koji ih je podsjećao na veliki događaj izlivanja Svetoga Duha. I Pashu (*Uskrs*) i Pedesetnicu (*Dan Duho-va*) prvi kršćani židovskog porijekla slavili su istog dana kada su Židovi slavili svoju Pashu i Pedesetnicu. Ti su praznici mogli pasti u bilo koji dan u tjednu.

Ako je Pavao i smatrao da su starozavjetni godišnji praznici Pasha, Pedesetnica i drugi našli svoje ispunjenje u Kristu i da kao takvi nisu više obavezni, on ipak nikoga ne primorava da te praznike odbaci kao nepotrebne i suvišne, a niti ih drugima nameće. On nema ništa protiv tih praznika i drugih običaja, ako se oni drže iz iskrenih pobuda i iskrene težnje da se ugodi Bogu, i ako se pri tome uvijek ima na umu da su ovi praznici samo »sjena«, a realnost je Krist.

Pavlov odnos prema suboti

Ubraja li Pavao i subotu u starozavjetne obredne praznike koje smatra neobaveznima? L. M., povodeći se za tradicionalnim tumačenjem, smatra da Pavao tako misli. Međutim, ako nepri-

strano razmotrimo pitanje subote kao sedmičnog praznika, datog još u raju, i godišnjih praznika sa njihovim danima »počinaka« ili »subotama«, kojih je bilo sedam (*vidi 3. Mojsijeva 23,6–8.15.16.21.24.25.27.28.37.38*), vidjet ćemo da ovdje postoji bitna razlika.

Subota kao sedmični blagdan osnovana je u raju, prije čovjekova pada u grijeh. (*1. Mojsijeva 2,1–3*) Subota i brak su dvije ustanove koje potječu iz raja. Sedmična subota, kao ustanova koja je osnovana prije čovjekova pada u grijeh, kao i brak, nije »sjena«. »Sjena« je ono što je uspostavljeno poslije pada u grijeh: krvne i nekrvne žrtve, starozavjetno svećenstvo sa svojom posredničkom ulogom, te godišnji praznici sa svojim »subotama« ili danima počivanja. Sve je ovo postalo neobavezno u novome zavjetu.

Da li Pavao i sedmičnu subotu smatra »sjenom« i zato neobaveznom? To se iz spomenutog teksta ne bi moglo zaključiti. U spomenutom tekstu apostol Pavao upotrebljava množinu — subote, što navodi na zaključak da se ovdje podrazumijevaju obredne ili godišnje subote, to jest subote ili dani počivanja u vezi s godišnjim praznicima. Te obredne »subote« ili »dani počivanja« su bili *osim subota Gospodnjih ili sedmičnih subota* (*3. Mojsijeva 23,38*).

Subota nikako nije »sjena« u onom smislu u kojem su bili obredni praznici Staroga zavjeta, jer je ona data u raju, prije čovjekova pada u grijeh, i imala je cilj da *uvijek* podsjeća čovjeka na Stvoritelja i na njegovo veliko djelo stvaranja, te da ga tako čuva od nevjerstva i idolopoklonstva (*2. Mojsijeva 20,8–11*). Nakon čovjekova pada u grijeh značenje subote se proširuje i produbljuje. Pored spomenutog značenja ona treba podsjećati Izrael na oslobođenje iz egipatskog ropstva (*5. Mojsijeva 5,15*), treba ga podsjećati na to da je Bog njegov Otkupitelj i Posvetitelj (*Ezekiel 20,12.20*). Ona postaje znak zavjeta između Boga i njegovog naroda (*2. Mojsijeva 31,17*). Ona također postaje simbol oslobođenja duše od grijeha i počinka koji Krist daje onima koji se odevaju njegovu pozivu (*Matej 11,28; Hebrejima 4,9*).

Da li je subota izgubila svoju važnost zato što je bila simbol i zato što je i danas simbol?

Što je simbol? Simbol uvijek predstavlja neku realnost. Kršćanin koji vjerom u Krista izvršava ili drži neki simbol, stiče već

sada vjerom iskustvo realnosti koje simbol predstavlja. Krštenje je simbol oprostjenja grijeha i preporođenja. Kršćanin koji vjerom u Krista kao u svog osobnog Spasitelja ulazi u »vodeni grob«, ustaje s Kristom na »nov život«. On krštenjem zaista stječe iskustvo realnosti — prima oprostjenje grijeha i silu Svetoga Duha koja ga osposobljava da živi u skladu s Božjim zapovijedima (*Rimljanima 6,4; 8,2–4*).

Kruh koji se blagosilja i lomi i čaša koja se dijeli vjernima prilikom večere Gospodnje je također simbol. To je simbol Kristovog tijela koje se za nas lomilo na križu i njegove krvi koja je za nas prolivena za oprostjenje naših grijeha i naše kazne. Vjernik koji vjerom prima ove simbole, gledajući u njima Krista, stiče već sada iskustvo realnosti koje ovi simboli predstavljaju — hrani se Kristom koji je izvor vječnog života (*Ivan 6,51.63*).

Subota je simbol onog odmora ili počinka koji je čovjek uživao u raju prije pada u grijeh, kad je živio u tijesnoj zajednici s Bogom; ona je također simbol oslobođenja od grijeha i odmora duše koji Krist daje onima koji ga primaju kao svog Spasitelja, slijede njega, uče od njega i ostaju u njemu (*Matej 11,28*). Ona je također simbol onog počinka koji čeka vjerne na obnovljenoj zemlji kad će opet živjeti u zajednici s Bogom kao nekoć u raju (*Otkrivenje 21,3.4*).

Kršćanin koji ovdje nalazi vremena za Boga, smatrajući ga svojom milinom, a također i njegov dan — subotu, ne obavljajući u tom danu svojih običnih poslova već stavljaajući se na raspolaganje Bogu, vjerujući da se i On njemu stavlja na raspolaganje, stječe u tom danu iskustvo realnosti — odmor i mir koji jedino Krist može dati kad za njega odvajamo vrijeme koje je On odredio za tu svrhu (*2. Mojsijeva 20,8–11*).

Pavao i prva kršćanska crkva su dobro razumjeli veliko značenje subote. Pavao ju je uvijek svetkovao i nigdje u Novome zavjetu nema nikakvog nagovještaja o njenom ukidanju ili o uspostavljanju nekog drugog dana mjesto nje.

Zašto se neki suvremeni teolozi toliko trude da omalovaže subotu? Omalovažavanjem subote i borbom protiv subote veliki neprijatelj duša ima cilj da potkopa autoritet cijelog Božjeg moralnog zakona, jer zna da bez vjere u Krista i poslušnosti Božjem zakonu nema spasenja. »Sotonin je stalni napor da odvraća um ljudi od nade spasenja putem vjere u Krista i poslušnosti Božjem

zakonu. U sva vremena je veliki neprijatelj duša prilagodivao svoja iskušenja predrasudama i sklonostima onih koje je nastojao zavesti. U apostolsko vrijeme navodio je Židove da uzvisuju obredni zakon i da odbace Krista, a u sadašnje vrijeme navodi mnoge nazovi kršćane koji se tobože hvale Kristom da omalovažavaju moralni zakon i da uče da se njegova načela mogu nekažnjivo prestupati. Dužnost je svakog Božjeg sluga da se čvrsto i odlučno odupre ovim izopačiteljima vjere i da pomoću riječi istine odlučno raskrinka njihove zablude.«³

¹ SDA Bible Commentary, vol. VI, p. 967.

² S. Bacchiocchi, op. cit. p. p. 365.366.

³ SDA Bible Commentary, vol. VI, p.637.

⁴ L. Milin, opt. cit. str. 86.

⁵ E. G. White, The Acts of Apostles, p. 387, Pacific Press, Calif. 1940.

SUBOTA U POSLANICI HEBREJIMA

U poslanici Hebrejima nalazimo slijedeći zaključak i poziv: »Prema tome, preostaje narodu Božjem subotni počinak. Jer tko je ušao u počinak njegov, i sam je počinio od djela svojih, kao i Bog od djela svojih. Žurimo se, dakle, ući u onaj počinak, da tko ne pogine pružajući isti primjer neposluha.« (*Hebrejima 4,9*)

Da bismo pravilno razumjeli citirani tekst moramo razmotriti kontekst koji prethodi navedenom zaključku. U prethodnom tekstu, počevši od Hebrejima 3, 11. do 4,8. pisac govori o Božjem počinu, o počinu koji Bog daje čovjeku, i o odnosu izraelskog naroda prema tom počinu. U ovom tekstu ključna riječ je »počinak«. Za tu riječ, koja se kao imenica pojavljuje osam puta (*Hebrejima 3,11.18; 4,1.3.5.10.11*), upotrebljava se u grčkom tekstu izraz »katapausis«, a samo u Hebrejima 4,9. upotrebljava se izraz *sabbatismos*«, koji je preveden u našem jeziku izrazom »subotni počinak«. O kakvom počinu govori pisac u poslanici Hebrejima? Da li govori o dva različita počinaka, budući da upotrebljava dva različita izraza — »Božji počinak« (*katapausis*) i »subotni počinak« (*sabbatismos*). Da li je možda izraz »subotni počinak« (*sabbatismos*) upotrijebljen samo kao sinonim za »Božji počinak«, budući da se taj izraz pojavljuje samo jedanput, i to u Hebrejima 4,9. Da li se izraz »subotni počinak« (*sabbatismos*) stvarno odnosi na svetkovanje subote, i ako se odnosi, kakvo značenje treba dati tom počinu?

O kakvom počinu govori pisac poslanice Hebrejima u 3. i 4. poglavlju?

Temu o Božjem počinu, o počinu koji je Bog želio dati Izraelu, pisac poslanice otpočinje u 3. poglavlju od 7-11 retka: »Zato, kako veli Duh Sveti: 'Danas kad čujete glas njegov, ne otvrdnite srca svoja kao u onoj pobuni, kao u dan izazova u pustinji, gdje

su me očevi vaši izazvali stavljajući me u kušnju, i pošto su četrdeset godina gledali djela moja. Zato se rasrdih na taj naraštaj i rekoh: Uvijek lutaju srcem svojim. I ne priznaše putova svojih, i zato se zakleh u srdžbi svojoj: Ne, neće ući u počinak moj.«

Apostol Pavao citira u ovom tekstu riječi Psalmista iz Psalma 95,7-11. »O, da danas glas mu poslušate: 'Ne budite srca tvrda kao u Meribi... Četrdeset ljeta jadio me naraštaj onaj pa rekoh: Narod su nestalna srca, i ne promiču moje putove. Stoga se zakleh u svom gnjevu: Nikad neće ući u moj pokoj.« Psalm 95,7-11.

O kakvom je počinku ovdje riječ?

Nema sumnje da je ovdje riječ o Božjem počinku, koji je u isto vrijeme i subotni počinak — prestanak od rada, — i duhovni počinak — počinak od grijeha koji Krist donosi čovjeku oslobađajući ga od grijeha i od pokušaja da sam svojim zaslugama zasluži spasenje. (*Matej 11,28*).

Riječ »počinak« (*katapausis*) ima u 3. i 4. poglavlju poslanice Hebrejima više značenja:

1) Pod tim pojmom podrazumijeva se obećanje o zaposjedanju Kanaanske zemlje koje je Bog dao Izraelcima preko Mojsija nakon što ih je izveo iz Egipta. Zbog pobune u Kadesu, zbog nevjerstva i neposlušnosti Bog je tom naraštaju uskratio ulazak u obećanu zemlju (*Hebrejima 3,7-11*.)

2) Nasljednik Mojsijev Jozua uveo je drugu generaciju u Kanaansku zemlju, koju je taj naraštaj djelomično okupirao. Ali taj naraštaj ipak nije ušao u pravi počinak, a to je: nije vjerom i poslušnošću doživio promjenu karaktera, što bi ga osposobilo da bude vjesnik spasenja drugim narodima.

3) U doba Davidovo Bog ponovo poziva Izrael da vjerom i poslušnošću uđe u duhovni počinak, koji znači život u skladu s Božjom voljom, što će ga osposobiti da bude Božji svjedok drugim narodima. Nažalost, narod se većim dijelom ne odaziva Božjem pozivu.

4) Očito je da ni u Kristovo vrijeme, kad su Krist i apostoli uputili poziv Izraelu da uđe u »duhovni odmor«, primivši evanđelje, Izrael kao narod nije ušao u Božji počinak.¹

Nakon što je iznio žalosne primjere iz prošlosti o neodazivanju Božjem pozivu, primjere nevjerstva i neposlušnosti, pisac

poslanice se sada obraća kršćanima apostolskog vremena, obraćenicima iz hebrejstva, pozivajući ih da ne oklijevaju ući u pravi Božji počinak dok još vrijedi obećanje za ulazak u njegov počinak (*Hebrejima 4,1-3*).

Što je pravi Božji počinak? Što on obuhvaća i kako se u nj ulazi? Da bi nam pomogao da to razumijemo, pisac poslanice Hebrejima objašnjava »Božji počinak« time što nas vodi unatrag njegovu porijeklu — Božjem počinku u sedmi dan stvaranja: »Bog počinu sedmi dan od svih svojih djela.« Hebrejima 4,4. Ovdje pisac citira 1. Mojsijevu 2,2 gdje stoji napisano: »I sedmog dana Bog dovrši svoje djelo koje učini i počinu u sedmi dan.« Božji počinak bio je *sedmi dan, subota*. Bog je »počinuo« u sedmi dan, to jest prestao je stvarati i s radošću i zadovoljstvom je promatrao svoje savršeno djelo (*1. Mojsijeva 1, 31*).

Pošto je izjednačio obećanje o Božjem počinku dato njegovom narodu s Božjim počinkom u sedmom danu stvaranja, to jest sa subotnim počinkom (*Hebrejima 4,4; 1. Mojsijeva 2,2*), pisac poslanice Hebrejima osjeća se slobodnim da u 9. retku 4. poglavlja umjesto općeg izraza »odmor« ili »počinak« (grčki *katapausis*) upotrijebi specifičniji ili određeniji izraz »subotni počinak« ili »subotno počivanje« (grčki *sabbatismos*). Prema tome, pisac poslanice Hebrejima poziva vjerne na pravi subotni počinak ili na pravo svetkovanje sedmog dana kada zaključuje: »Prema tome preostaje narodu Božjemu subotni počinak.« Hebrejima 4,9.

Što obuhvaća taj počinak?

Taj počinak obuhvaća napuštanje svakog tjelesnog posla u toku svetog subotnog vremena koje traje 24 sata. Božji počinak u koji nas Bog poziva nije samo »duhovni počinak«, to jest uzdržavanje od grešnih djela u sve vrijeme (*vječna subota, kako neki žele prikazati taj počinak*), već i stvarno napuštanje fizičkog posla u sedmi dan. Da pravi subotni počinak koji kršćani trebaju svetkovati zaista znači prestanak rada, pisac ističe usporedbom koju povlači između Božjeg počinka i našeg ljudskog počinka: »Jer tko je ušao u počinak njegov i sam počiva od djela svojih kao i Bog od svojih.« Hebrejima 4, 10. Što znači počinuti od »svojih djela«?

Počinuti od »svojih djela« ne može značiti samo »prestati griješiti«. Ako bi počinuti od svojih djela značilo »prestati griješiti«,

onda bi analogija tražila da je i Bož počinio od svojih djela, to jest prestao grijешiti. A to je apsurd.

Ali subotni odmor *uključuje i predstavlja* »duhovni počinak«, to jest *oslobodenje od grijeha*, koji Bog omogućuje svome narodu preko Isusa Krista, a u koji ulazimo vjerom i poslušnošću (*Hebrejima 4,2.3*). Subotni počinak s Kristom i u Kristu predstavlja ne samo sadašnje spasenje već i vječno spasenje, ulazak u nebeski Kanaan. Pravilnim svetkovanjem subote pravi kršćani prekidaju svoj obični posao, stavljajući se na raspolaganje Bogu da On djeluje u njima i da ih sve više preobražava u svoje obličje.

15. POGLAVLJE

KRŠĆANSKA CRKVA U JERUZALEMU POSLJE 70. GODINE

Poznato je da su kršćani iz Jeruzalema, judeo — kršćani, napustili grad Jeruzalem prije njegova razorenja 70. godine i preselili se u Pelu, gradić u sjevernoj Pereji, u Transjordaniji. Da li je to napuštanje Jeruzalema imalo za posljedicu i napuštanje židovskih ustanova kao što je subota? Neki crkveni historičari, kao npr. F. H. Regan, zauzimaju to stanovište. Nema sumnje, spomenuto napuštanje grada i razorenje grada Jeruzalema imalo je značajne posljedice na odnos između kršćanstva i židovstva. Međutim, ima značajnih historijskih dokumenata koji isključuju mogućnost da su kršćani židovskog porijekla iz Palestine 70. godine ili uskoro nakon tog napustili svetkovanje subote i uveli svetkovanje nedjelje. Razmotrit ćemo ovdje neke historijske izvještaje koji se odnose na ovo pitanje.

Crkveni historičari Euzebije (260-334) i Epifanije (315-403) nas izvještavaju da se *jeruzalemska crkva sve do Hadrijanove opsade (135. posl. Krista)* sastojala od obraćenih Hebreja i da je njome upravljalo petnaest nadglednika iz »obrezanja«, to jest porijeklom Hebreja. Oni su bili duboko odani hebrejskim vjerskim običajima. Euzebije npr. izvještava da su i liberalna i konzervativna grana ebionita (*grupa judeo-kršćana*) bile revne u isticanju potrebe da se drži sav Zakon.¹ Euzebije također spominje da je liberalna grupa ebionita svetkovala i subotu i nedjelju, ali ne kaže kada je ta grupa judeo-kršćana počela svetkovati nedjelju. Moguće je da je ta grupa judeo-kršćana, želeći da se sjedini s velikom kršćanskom crkvom iz nezaboštva prihvatila kasnije svetkovanje nedjelje zadržavajući još uvijek i subotu kao praznik. U drugoj polovini drugog stoljeća, kršćanske crkve na Zapadu, osobito one u Aleksandriji i Rimu, počinju pod utjecaja-

¹ S. Bacchiocchi, *Divine Rest for human Restlessness*, pp. 164 — 170.

jem neznabožačke filozofije i gnosticizma odstupati od prvobitnih principa Kristove nauke. Tako je nastao jaz između ostatka kršćana hebrejskog porijekla, koji su ostali vjerni apostolskoj nauci, i ovih kršćana neznabožačkog porijekla, koji su odstupili od izvjesnih točaka nauke, naročito što se tiče subote, četvrte zapovijedi Dekaloga, na mjesto koje su postepeno počeli uvoditi neznabožački blagdan *dies Solis*, Sunčev dan, ili nedjelju. Kao što smo već spomenuli, grupa liberalnih ebionita je u drugoj polovini drugog stoljeća prihvatila pored subote i nedjelju kao svoj praznik.

Tko su zapravo bili ebioniti? Pogrešno je mišljenje da ebioniti predstavljaju prvobitne kršćane hebrejskog porijekla. Neki od ebionita bili su sljedbenici onih farizeja u prvoj crkvi koji su učili da svi kršćani, bilo hebrejskog ili neznabožačkog porijekla, moraju držati sav mojsijevski zakon. To su bili sljedbenici onih prvih judaista koje apostol Pavao tako oštro napada u svojoj poslanici Galaćanima. Oni su prihvatili Isusa kao običnog Mesiju, Sina Davidova, ali samo kao čovjeka, kao što su bili Mojsije i David. Po njima, Isus je bio samo sin Josipa i Marije, koji je postao svjestan svoje misije tek u času kada ga je Ivan krstio i kada je bio pomazan Svetim Duhom.

Učenje da je Isus kao čovjek prilikom krštenja primio Svetog Duha koji ga je učinio Sinom Božjim je početak kasnijeg lažnog učenja poznatog pod imenom adopcijanizam, posinjenje. Ovi ebioniti koji su odbacili da je Krist došao u tijelu, to jest da je rođen od Boga, i koji su naginjali držanju cijelog mojsijevog zakona, obrezanja i ceremonijalnih praznika, nisu predstavnici pravih kršćana, prvobitnih kršćana hebrejskog porijekla. Oni su jedina judeo-gnostička sekta, koju Irenej s pravom ubraja među kriptovjerstvo. O tim ebionitima svjedoči Euzebij da su svetkovali i subotu i nedjelju. Nedjelju kao praznik, kako smo to ranije spomenuli, prihvatili su samo zato da se ne bi toliko razlikovali od većine kršćana *neznabožačkog porijekla koji su u to doba počeli svetkovati nedjelju*.

Prvobitni kršćani hebrejskog porijekla, ni oni prije razorenja Jeruzalema, kao ni oni poslije razorenja Jeruzalema, nisu svetkovali nedjelju. Ovi kršćani hebrejskog porijekla, koji su uoči razorenja Jeruzalema 70. god. napustili grad Jeruzalem i sklonili se u Pelu u Transjordaniji, poznati su u historiji pod imenom nazare-

ni. Za njih svjedoči *Epifanije* da drže Zakon, da vjeruju u Krista i uskrsnuće, kao i da je Bog stvorio svemir. Propovijedaju da je Bog jedan, i da je Krist njegov Sin. Vrlo su učeni. Dobro poznaju hebrejski jezik i Zakon. Dalje *Epifanije* kaže da se ovi »kršćani razlikuju od Židova i od kršćana; od Židova po tome što vjeruju u Krista, a od kršćana po tome što još uvijek vrše obrezanje i svetkuju subotu.«² Ovi kršćani hebrejskog porijekla, nazvani nazarenima, koje ime im je dano poslije razorenja Jeruzalema 70. godine, ne razlikuju se ni po čemu od kršćana hebrejskog porijekla prije razorenja Jeruzalema i za vrijeme Jeruzalemskog sabora 49. godine, na kome je donijeto rješenje da se kršćani neznabožačkog porijekla oslobadaju obrezanja, dok u pogledu kršćana hebrejskog porijekla nije donijeto nikakvo posebno rješenje — oni su i dalje izvršavali propise Zakona, osim prinošenja krvnih žrtava, koje su našle svoje ispunjenje u Kristovoj žrtvi na križu. Nazareni, čije postojanje još u četvrtom stoljeću potvrđuje Jeronim, bili su uistinu predstavnici i nastavljači prvobitnih kršćana hebrejskog porijekla, živi predstavnici etničke i teološke baštine prvih kršćana hebrejskog porijekla. Činjenica da su oni sačuvali svetkovanje subote kao jedno od svojih izrazitih obilježja uvjerljivo pokazuje da je svetkovanje subote bilo obilježje jeruzalemske kršćanske crkve i prije i poslije razorenja Jeruzalema. Među kršćanima hebrejskog porijekla u Palestini nedjelja se nije svetkovala ni prije ni poslije razorenja Jeruzalema. Ne smijemo gubiti iz vida da su se mnogi kršćani hebrejskog porijekla i nakon prihvaćanja Krista smatrali Hebrejima i da su i dalje posjećivali subotna bogoslužja u sinagogi (*Djela 9,1.2*). Ova situacija odbacuje kao nevjerovatnost svaki pokušaj da se kršćane hebrejskog porijekla učini odgovornima za promjenu subote u novi praznik — nedjelju. Ni Krist, ni apostoli ni jeruzalemska crkva nisu uveli novi dan bogoslužja mjesto subote.³

¹ Dr. Samuele Bacchiocchi, *A Historical Investigation of the Rise of Sunday Observance in Early Christianity*, Pontifical Gregorian University Press, Rome 1977; 153–164.

² Epiphanius, *Adversus Haereses* 29,7. PG 42.402.

³ S. Bacchiocchi, op. cit. p. 159.

III PORIJEKLO NEDJELJE

»Sve što je trebalo činiti u subotu, mi smo prenijeli na Gospodnji dan...« (Eusebius, Commentaria in Psalmos 91, P. G. 23, 1172)

Prema izjavi Euzebija Cezarejskog, suvremenika Konstantina Velikog, nedjelja počiva na ljudskom a ne na božanskom autoritetu.

RIM I PORIJEKLO NEDJELJE

U prethodnom poglavlju smo došli do zaključka da je uzalud tražiti tragove porijekla svetkovanja nedjelje među kršćanima hebrejskog porijekla, bilo prije ili poslije razorenja Jeruzalema, zbog činjenice što su ovi kršćani bili vjerni židovskim religioznim običajima kao što je svetkovanje subote. Istraživanje porijekla svetkovanja nedjelje usmjerit ćemo ovdje na kršćane neznabožačkog porijekla, koji nisu ranije imali veze s judejstvom i koji su već početkom drugog stoljeća bili nagnani prilikama da se udalje od svega što bi bilo nalik na judejstvo. »Crkva glavnog grada imperije, čiji se utjecaj već osjećao nadaleko i naširoko, čini se da je bila najvjerojatnije mjesto rađanja svetkovanja nedjelje«, glasi zaključak S. Bacchiocchia, jednog od najkompetentnijih istraživača porijekla nedjelje u ranoj kršćanskoj crkvi.¹

Koje su to prilike utjecale na rimsku kršćansku crkvu da je zamijenila židovske praznike, kao što su subota i Pasha, s novim danima i novim značenjima.

Antižidovsko raspoloženje u rimskoj imperiji

Značajni utjecaj na promjene koje su se desile u krilu kršćanske crkve Rima bili su antižidovsko raspoloženje i mjere poduzete protiv Židova u Rimu poslije neuspjelog židovskog ustanka pod Bar Kohbom (*od 132. do 135. god*).

Već između prvog židovskog ustanka (66-70), koji je imao za posljedicu razorenje jeruzalemskog hrama, i drugog ustanka, pod Bar Kohbom, izbijali su antižidovski izgredi u pojedinim

gradovima, kao npr. u Aleksandriji, Cezareji i Antiohiji. Neraspoloženje protiv Židova povećalo se naročito nakon njihovog očajničkog pokušaja pod Bar Kohbom da povrate svoju nacionalnu nezavisnost. Ustanak je imao za posljedicu potpuno opustošenje njihovog svetog grada i gubitak Palestine kao njihove domovine. Odsada Židovi nisu jedna nacija, već beskućni narod sa svojom vjerom.

Car Hadrijan, nakon što je u krvi ugušio ustanak, sagradio je na ruševinama Jeruzalema novi rimski grad nazvan Aelia Capitolina, a na mjestu židovskog hrama podignuo je hram posvećen Jupiteru. U to vrijeme nametnute su Židovima oštre zabrane: bili su istjerani iz grada i zabranjen im je pod smrtnom kaznom povratak u grad, zabranjeno im je ispovijedanje njihove vjere, svetkovanje subote i ostalih praznika, proučavanje Tore (*Mojsijevih knjiga*) i obrezanje. Nametnut im je i poseban porez. Židovstvo, koje je ranije bilo »religio licita« (*dopuštena religija*), pod čijim okriljem je i rano kršćanstvo u početku uživalo vjersku slobodu, postaje sada »religio illicita« (*nedopuštena ili zabranjena religija*).

Svjesna ovih represalija protiv Židova i antižidovskog raspoloženja koje se osjećalo osobito u Rimu, rimska crkva nije ostala ravnodušna. Nastojala je pokazati i dokazati svoju lojalnost prema rimskim vlastima. Tu su zadaću preuzeli na sebe kršćanski apologete: Kvadratus i Aristid. Rimska crkva sada uvodi održavanje bogoslužja u nedjelju na mjesto »židovske« subote, zato što je svetkovanje subote bilo zabranjeno. Time je rimska crkva željela pokazati svoje odvajanje od židovstva kako bi izbjegla progonstvo i plaćanje diskriminatornog poreza. Osim napuštanja subote kao praznika, iz straha da ne bi bila izjednačena s Židovima, rimska crkva sada uvodi i običaj svetkovanja Pashe (*Uskrsa*) u nedjelju (*uskrsna Pasha*) mjesto svetkovanja Pashe 14. nisana, poznate pod nazivom kvartodecimanska Pasha ili krsna Pasha, koju su svetkovali prvi kršćani, naročito u Maloj Aziji. Da bi suzbila svetkovanje subote i takozvanu krsnu Pashu, rimska crkva uvodi post u subotu, zabranjuje obavljanje bogoslužja i primanja večere Gospodnje (*pričesti*) u subotu, a kvartodecimanima, koji se ovim novotarijama protive, rimski biskup Viktor (189–199) prijeti isključenjem.² Novi običaji koje je počeo uvoditi Rim nisu bili odmah prihvaćeni u cijeloj rimskoj imperiji, osobito ne na Istoku. O tome piše crkveni historičar Jevsevijski

Popović slijedeće: »Dok se na Zapadu počelo kasnije, i to prije svega u Rimu, postiti subotom, svakako zato što je u subotu Hristos ležao u grobu, i jer se u subotnom postu gledalo dostojno spremanje za praznovanje nedjelje, dotle je na Istoku, gdje je subota još uvijek imala značenje dana odmora od stvaranja, bilo direktno zabranjeno postiti subotom, pošto su gnostici tog dana postili u znak žalosti, što je stvoren materijalni svijet, te što je time, po gnostičkom učenju, prouzrokovano zatvaranje duhovnog u zlu materiju.«³

Dva crkvena historičara iz sredine petog stoljeća, Sokrat i Sozomen, na čije izvještaje se po svoj prilici oslonio Popović u spomenutom tekstu, svjedoče da rimski običaj zabrane vršenja bogoslužja subotom, kao i propisivanje posta subotom i svetkovanje nedjelje nisu bili svuda prihvaćeni, naročito ne na Istoku. Sokrat Skolastik piše: »Iako gotovo sve crkve širom svijeta slave svete tajne subotom (*primaju večeru Gospodnju ili pričest subotom*), Aleksandrija i Rim, na osnovi neke stare tradicije, prestale su to činiti.«⁴

Sozomenov opis običaja koji su preovladali u njegovo vrijeme sličan je Sokratovu opisu, iako on piše samo o vjerskim sastancima ne spominjući slavljenje večere Gospodnje ili pričest. Sozomen potvrđuje da »iako se narod Konstantinopola i gotovo svuda drugdje skuplja subotom, kao i u prvi dan tjedna, takav običaj nije nikada postojao u Rimu i Aleksandriji«⁵

U svjetlosti ovih dokaza očito je da je rimska crkva odigrala odlučujuću ulogu u ranom kršćanstvu lišavajući subotu njenog teološko-liturgijskog značenja i potičući svetkovanje nedjelje. Nametanje posta subotom, zabranjivanje slavljenja večere Gospodnje subotom kao i održavanje vjerskih sastanaka subotom predstavlja poduzimanje neposrednih mjera od strane rimske crkve da, s jedne strane, odvrtati kršćane od svetkovanja subote i, s druge strane, da nametne svetkovanje nedjelje kao isključivo kršćanski blagdan. Razlog za ovaj beskompromisan stav prema židovskim ustanovama kao što je subota može se naći u anti-židovskom raspoloženju izazvanom Bar Kohbinim ustankom i represalijama poduzetim protiv Židova nakon tog ustanka. Ovo je potaklo kršćane Rima za vrijeme cara Hadrijana da se distanciraju od Židova. Napuštanje subote kao praznika i napuštanje slavljenja Pashe (*Uskrsa*) 14. nisana pomoći će crkvi da objasni

rimskim vlastima da su kršćani nešto sasvim drugo od Židova i židovstva.

Napuštanje subote kao praznika u drugom stoljeću pridonijele su i mjere koje je rimska crkva poduzela da bi teološki obezvrijedila subotu i tako i praktički potisnula njeno svetkovanje. Tumačilo se da je subota bila privremena ustanova, dana samo Židovima kao znak njihove nevjernosti. Zato se kršćanima zapovijedalo da se odvoje od Židova time što će u subotu postiti, što će se toga dana uzdržavati od primanja večere Gospodnje, od prisustvovanja svakom vjerskom sastanku i što neće slaviti Pasahu istog dana kao Židovi, 14. nisana, već u nedjelju iza 14. nisana.

¹ S. Bacchiocchi, *Sunday Observance in Early Christianity*, p. 165.

² *Ibid.* p. 199.

³ Jevsevije Popović, *Opšta crkvena istorija*, sv. I. str. 428.

⁴ Socrates Scolasticus (*Sokrat Skolastik*), *Ecclesiastical History*, 5.22. NPNF 2nd, II, p. 132

⁵ Sozomen, *Ecclesiastical History*, 7, 19; NPNF, 2nd, vol. II, p. 390.

ANTIŽIDOVSKA PROPAGANDA U SPISIMA CRKVENIH OTACA I PORIJEKLO NEDJELJE

Antižidovska propaganda u spisima crkvenih otaca drugog stoljeća bila je također jedan od odlučujućih faktora koji je većinu kršćana iz neznaboštva naveo da napuste svetkovanje subote i da prihvate nedjelju kao novi dan bogoslužja. U ovoj propagandi naročito su se isticali Barnaba i Justin Martir.

Barnaba o kome je ovdje riječ nije bio misionar Barnaba, suradnik apostola Pavla na njegovom prvom misionarskom putovanju, već *pseudonimni* Barnaba. On je napisao svoju poslanicu, poznatu pod imenom *Barnabina poslanica*, u Aleksandriji oko 130. godine poslije Krista. Aleksandrija je u to vrijeme bila središte gnosticizma. Gnostici su napadali cio Stari zavjet ili su ga tumačili alegorički. Barnabina poslanica prožeta je gnosticizmom. Poslanica je upućena u prvom redu kršćanima židovskog porijekla, koji su i nakon prihvaćanja kršćanstva ostali vjerni svim Božjim zapovijedima, uključivši svetkovanju subote, koja je četvrta zapovijed Dekaloga. Da bi uvjerio ove kršćane da napuste subotu kao praznik, Barnaba je napao kako Židove kao narod, tako i njihovu vjeru, a osobito subotu kao izrazito obilježje židovstva. Židove je opisao kao »bijedne ljude«, koje je zaveo zli anđeo i koje je Bog odbacio zbog njihovog nekadašnjeg idolopoklonstva. Što se tiče osnovnih istina židovskog vjerovanja, Barnaba je te istine alegorizirao i nastojao je dokazati da su one naše ispunjenje u Kristu i time prestale važiti.

Evo kako ovaj pseudonimni Barnaba u svojoj poslanici alegorizira Božju riječ da bi omalovažio subotu i istakao važnost »osmog dan« kao kršćanskog praznika.

On piše: »1. Nadalje napisano je o suboti i u Deset riječi koje je Bog izgovorio Mojsiju licem k licu na gori Sinaju: 'Drži subotu

Gospodnju svetom čistim rukama i čistim srcem!' 2. Na drugom mjestu On kaže: 'Ako moji sinovi budu držali subotu učinit ću da moje milosrđe počiva na njima'. 3. On spominje subotu na početku stvaranja: 'I u šest dana dovršio je Bog djelo ruku svojih, i završio je sedmog dana, i On je počinio u tom danu i posvetio ga'. 4. Pazite, djeco, što je On dovršio u šest dana i što to znači? Evo što to znači: u šest tisuća godina Bog će sve privedi kraju, jer jedan dan kod Boga znači tisuću godina. On sam svjedoči, jer kaže: 'Gle, dan je Gospodnji kao tisuću godina'. Zato, djeco, u šest dana, to jest u šest tisuća godina sve će biti privedeno kraju. 5. I On je počinio u sedmi dan, a to znači: kad njegov Sin bude došao i uništio vrijeme bezakonika, i kad bude izvršio sud nad bezbožnicima i promijenio sunce, mjesec i zvijezde, tada će On počiniti u sedmi dan. 6. Dalje On kaže: 'Držat ćete subotu svetom čistim rukama i čistim srcem!' Ako netko može sada čistim srcem držati sveti dan koji je Bog proglasio svetim, taj se vara. 7. Pazite, mi ćemo naći pravi odmor i držati ga svetim onda kad budemo kadri da to činimo pošto sami budemo načinjeni pravednima i budemo ispunili obećanje, kad ne bude više neposlušnosti i kad sve Gospod bude načinio novo. Tada ćemo moći da ga držimo svetim, pošto prvo sami budemo načinjeni svetima. 8. Dalje On kaže njima: 'Vaše mladake i subote ne mogu podnositi'. Vidi-te što to znači: vaše sadašnje subote nisu mi mile, već ona koju budem načinio kad sve privedem odmoru, i kad učinim početak *osmog dana*, to jest kad budem stvorio novi svijet. *Zato i mi sada držimo osmi dan s radošću, u kome je i Krist ustao iz mrtvih, i pokazavši se, uznio se na nebo (glava 15).*«

Barnaba alegorizira dan odmora koji je Bog osnovao pri stvaranju svijeta i suprotstavlja mu *osmi dan* u čast novog svijeta koji će Bog stvoriti nakon uništenja ovog svijeta. Zatim, ne pozivajući se na Pismo dodaje: »Zato mi držimo sada osmi dan s radošću, u kome je i Krist ustao od mrtvih, i pokazavši se, uznio se na nebo.«

Spekulativna teorija takozvanog Barnabe sastoji se iz slijedećih tvrdnji kojima nastoji obezvrijediti subotu kao kršćanski praznik:

1. Počinak sedmog dana ili subota nije sadašnje iskustvo, već se odnosi i bit će ostvareno kad Krist bude došao i kad će se sve izmijeniti, to jest u sedmoj tisućugodišnjici (*stihovi 4.5*).

2. Čovjek, bio kršćanin ili Židov, ne može sada držati subotu svetom, jer sam nije svet. To će moći tek u budućnosti, pošto prvo bude načinjen svetim — u toku sedme tisuće godina i u osmoj tisući, kad Bog bude stvorio novi svijet (*stihovi 6.7*).

3. Bog je sam izjavio: »Ne mogu podnositi vaše mladake i subote.« Prema tome, sadašnje subote nisu Bogu mile, već ona koja će tek doći, subota u osmoj hiljadugodišnjici, kao produženje one iz sedme hiljadugodišnjice (*st. 8*).

Zaključak iz Barnabine poslanice bio bi: kršćanin ne može ovdje držati subotu svetom, jer nije sam svet, ali može svetkovati nedjelju, osmi dan, koji ne zahtijeva istu svetost kao subota. Nedjelja ili osmi dan nagovještava osmu tisućugodišnjicu kad Bog bude sve nanovo stvorio. Tada ćemo moći svetkovati subotu.

Svatko može lako uvidjeti da je Barnabino učenje plod spekulacije i da nema nikakvog biblijskog temelja. U ovim spekulacijama dolazi do izražaja lažno učenje kojega je apostol Pavao upozorio starješine efeške crkve: »Jer ovo znam da će po odlasku mome ući među vas teški vuci, koji neće štedjeti stada. I između vas samih postat će ljudi koji će govoriti izvrnutu nauku da odvrćaju učenike za sobom.« Djela apostolska 20,29.30.

Služeći se alegoričkim tumačenjem, Barnaba ističe misao da samo kršćanin može razumjeti Stari zavjet i da sve njegove uredbe treba shvatiti u duhovnom smislu, a ne u duhovnom i u doslovnom smislu.«² Zanimljivo je ovdje uočiti da Barnaba kao teološki temelj za svetkovanje nedjelje navodi eshatološki momenat: *osmi dan*, koji predstavlja osmu tisuću godina, početak novog svijeta. Tek na drugom mjestu spominje Kristovo uskrsnuće kao razlog za svetkovanje nedjelje.

Barnabina polemika i njegovo alegoričko tumačenje u vezi sa subotom, kojim nastoji omalovažiti subotu i uzdići nedjelju, dokazuje da je u njegovo vrijeme u Aleksandriji bilo mnogo kršćana iz židovstva i neznaboštva koji su svetkovali subotu.³

Drugi pisac, veoma angažiran u antižidovskoj propagandi, bio je apologet Justin Martir, koji je djelovao u Rimu u drugoj polovini drugog stoljeća. Dok je Barnaba, porijeklom Židov, sa svojim alegoričkim tumačenjima nastojao oduzeti biblijskim ustanovama kao što je subota i obrezanje svaku vremensku i historijsku vrijednost, pripisujući im isključivo duhovno i eshatološ-

ko značenje, dotle je Justin Martir, obraćenik iz neznaboštva, potpuno omalovažavao mojsijevski zakon pa i subotu. Tako, na primjer, Justin piše Židovu Trifonu: »I mi bismo držali vaše obrezanje tijela, vaše subote, i, jednom riječi, sve vaše praznike, kad ne bismo bili svjesni zašto su vam oni nametnuti, naime, zbog vaših grijeha i tvrdoće vašeg srca.«⁴

Dok apostol Pavao priznaje odgojnu vrijednost ceremonijalnom zakonu, Justin ga promatra na negativan način kao kaznu za grijeh Izraela. Ovu tezu Justin stalno ponavlja. Nakon što je ustvrdio da sveti ljudi prije Mojsija nisu držali ni subotu ni obrezanje, zaključuje: »Zato mi moramo zaključiti da je Bog, koji je nepromjenjiv, naredio ovo i slične stvari da se čine zbog grešnih ljudi.« Prema tome, subota je po Justinovu shvaćanju vremenska ustanova, koja potječe od Mojsija i koja je nametnuta Židovima zbog njihove nevjernosti, za određeno vrijeme, to jest do Kristovog dolaska.⁵

Kršćanska crkva nije nikada prihvatila takvu lažnu tezu. Tvrditi da je Bog zapovjedio Židovima da svetkuju subotu i da vrše obrezanje samo zbog svoje zloće i tvrdoće srca, da bi ih time obilježio i odvojio od ostalih ljudi, tako da bi samo oni trpjeli kaznu, učinilo bi Boga krivim za diskriminaciju. To bi značilo da je Bog dao spomenute uredbe iz negativnih namjera da bi obilježio Židove radi kazne.

Što je moglo utjecati na Justina da zauzme tako negativan stav prema Židovima i njihovom glavnom vanjskom obilježju — svetkovanju subote i obrezanju? Moguće je da je ovaj pisac bio pod utjecajem antižidovskog raspoloženja koje je vladalo u Rimu poslije neuspjelog Bar Kohbinog ustanka. Kao što je poznato, i što smo već spomenuli, nakon što je car Hadrijan 135. godine skršio židovski ustanak, Židovima su nametnute stroge zabrane: zabranjeno im je svetkovanje subote, obrezanje, čitanje Tore, tj. Mojsijevih knjiga, i nametnut im je poseban porez. Židovstvo je postalo omražena religija i Židovi omraženi ljudi. Kršćanski pisci trude se sada da dokažu da su kršćani lojalni građani imperije i da oni nemaju ništa zajedničko s Židovima. Kršćanska crkva, najprije ona u Rimu i u Aleksandriji, počinje se distancirati od židovstva, napuštajući svetkovanje subote, koje je bilo vanjsko obilježje židovstva, i uvoditi nov praznik, »dies Solis« ili Sunčev dan, to jest nedjelju koju su već neznabošci svetkovali,

dajući mu novo značenje — predlika novog svijeta i uspomena na Kristovo uskrsnuće.⁶ Čime bi kršćani mogli bolje dokazati da se razlikuju od Židova nego uvođenjem nedjelje, Sunčevog dana, koji su Rimljani u to vrijeme svetkovali kao svoj blagdan — dies Solis? Činjenica je koju vrijedi posebno istaći da Justin u svojoj apologiji upućenoj caru Antoninu Piju dvaput naglašava da se kršćani sastaju na svoje bogoslužje u »Sunčev dan«. Evo njegovih riječi: »U dan koji se naziva »Sunčevim danom« svi koji žive u gradu ili na selu sakupljaju se na jednom mjestu gdje se čitaju uspomene apostola i spisi proroka, koliko vrijeme to dopušta.«⁷ »Sunčev dan jest, zaista, dan u kome mi održavamo svoje sastanke«, piše dalje Justin, »jer je prvog dana Bog izvukao materiju iz tame i stvorio svijet, i jer je naš Gospod Isus Krist ustao iz mrtvih istoga dana.«

Zašto Justin naglašava da kršćani održavaju svoje bogoslužje u »Sunčev dan« ili nedjelju? Imajući na umu Justinovu antipatiju prema židovstvu i Židovima, razumljivo je što Justin ističe »Sunčev dan« kao dan kršćanskog bogoslužja. On to ističe da bi dokazao da kršćani nisu isto što i Židovi; da oni nisu buntovnici, već lojalni građani. Rimljani su u to vrijeme poštovali »Sunčev dan« — dies Solis, i Justin više puta spominje taj dan da bi pokazao da se kršćani žele radije približiti rimskim običajima negoli židovskim.

Justin je prvi izričiti zastupnik »Sunčevog dana« ili nedjelje kao novog kršćanskog praznika.

Justin spominje da ima kršćana koji još svetkuju subotu i kaže: »Što se tiče onih koji zbog slabosti duha žele držati subotu i slične običaje, njih treba primati i družiti se s njima kao s braćom od iste majke, jer se i oni mogu spasiti.«⁸

Iz navedenih tekstova vidi se da je Justin jedan od »otaca« i branitelja nedjelje. Svetkovanje nedjelje u to vrijeme bilo je obilježeno samo jednim jutarnjim bogoslužjem, poslije kojega je svatko mogao ići na svoj posao. To svetkovanje nije još bilo opće prihvaćeno, jer Justin spominje kršćane koji svetkuju subotu i za koje kaže da se i oni mogu spasiti. Za svetkovanje nedjelje ne navodi Justin nikakav biblijski dokaz.

Svakako, Barnabina poslanica i Justinovi spisi pokazuju da je već sredinom drugog stoljeća jedan dio kršćana, osobito obraćeni iz neznaboštva, odstupio od apostolske nauke i prakse u po-

gledu dana odmora. »Sunčev dan«, nedjelja, počela je potiskivati, pod utjecajem antižidovskog raspoloženja u imperiji i antižidovske propagande u spisima crkvenih pisaca, subotu, četvrtu zapovijed Dekaloga, koju su Krist, apostoli i prvi kršćani svetkovali kao od Boga izabran i posvećen dan.

Zastupnici nedjelje kao kršćanskog praznika često spominju Ignacija Antiohijskog tvrdeći da je on prvi pisac koji spominje izraz »dan Gospodnji« u značenju nedjelje. Obično za to navode citat iz Ignacijeve poslanice Magnežanima koji po slobodnom prijevodu Lelonga glasi: »Oni koji su živjeli na stari način i koji su prihvatili novu nadu, ne svetkuju više na hebrejski način, već žive prema Gospodnjem životu.« U originalnom tekstu ovog pasusa ne spominju se riječi »subota« niti »dan Gospodnji«. Mjesto »subota« u originalu se nalazi glagol »subotovati«, tj. svetkovati na hebrejski način, a mjesto »dan Gospodnji«, original upotrebljava izraz »život Gospodnji«. Izraz »dan« Gospodnji *interpoliran* je na mjesto »život Gospodnji« u navedeni tekst tek između 300-400. godine. Navedeni tekst ističe da uskrsnuli Spasitelj osposobljava kršćane da žive životom vjere, koji ih oslobađa od hebrejskog legalizma, kome je hebrejski način svetkovanja subote bio primjer. Ignacije ne osuđuje subotu već osuđuje hebrejski način svetkovanja subote, kome suprotstavlja, ne novi dan, nedjelju, već *novi način života u vjeri*, koji je kršćaninu darovan uskrsnulim Kristom.

Kad govorimo o Ignaciju za kojega Irenej svjedoči da je bio biskup ili nadglednik antiohijske crkve za vrijeme cara Trajana (98-117) i da je umro mučeničkom smrću u Rimu 107. godine, moramo spomenuti da se njemu pripisuju neke poslanice za koje nema dokaza da ih je on napisao, već su djelo nekog »lažnog Ignacija«, nastale u trećem stoljeću i kasnije. Walter E. Straw, u svojoj studiji o *Porijeklu svetkovanja nedjelje u ranoj kršćanskoj crkvi* osvrće se i na Ignacijeve poslanice i s tim u vezi kaže slijedeće: »Teškoća s Ignacijem je u tome što mi ne znamo sa sigurnošću što je on uistinu napisao. U jednoj zbirci ima *petnaest* poslanica koje se njemu pripisuju, i svaka od tih poslanica je opširnija od onih koje se nalaze u drugim zbirkama. Druga zbirka na grčkom jeziku ima samo *sedam* poslanica, i te su poslanice *kraće* od onih u zbirci od *petnaest* poslanica. Zatim postoji zbirka na sirijskom ili aramejskom jeziku koja sadrži samo *tri* poslanice

(Efežanima, Rimljanima i Polikarpu), i svaka od ovih je kraća od poslanica u drugim recenzijama. Koliko je poslanica napisao Ignacije? Nitko danas ne vjeruje da ih je napisao petnaest. Osam ih je sigurno lažnih, djelo nekog kasnijeg pisca, izdanih pod njegovim imenom. U ostalim sedam poslanica ima toliko interpolacija i umetaka da ne možemo znati što je zapravo Ignacije rekao. Ako je Ignacije napisao posljednju zbirku od tri poslanice, s čime se slaže većina znanstvenika, onda uopće ne postoji autentična Ignacijeva poslanica Magnežanima, i ne bi se moglo ništa reći o njegovu odnosu prema suboti ili nedjelji.«⁹

Sirija i Mala Azija čuvale su vjerno Kristovo i apostolsko učenje poštujući sve Božje zapovijedi uključivši i subotu.

Usprkos jakog antižidovskog utjecaja, nedjelja nije sve do Konstantinovog zakona 7. ožujka 321. godine prihvaćena kao opći kršćanski praznik. Za promjenu dana odmora i bogoslužja odgovorne su u prvom redu vođe rimske i aleksandrijske crkve. Crkveni historičar Euzebije, suvremenik cara Konstantina, piše: »Sve što je trebalo činiti u subotu, mi smo prenijeli na dan Gospodnji, kao pogodniji dan, koji ima prvenstvo i uživa veći ugled nego židovska subota.«¹⁰

Da je i nakon Konstantinova zakona o obaveznom svetkovanju »Sunčevog dana« ili nedjelje bilo kršćana koji su ostali vjerni svetkovanju subote, svjedoči izglasavanje 29. Kanona na saboru u Laodiceji 364. godine, koji glasi: »Kršćani se ne smiju povoditi za židovskim običajima i ne smiju ljenstvovati subotom, već moraju raditi toga dana; oni moraju poštivati dan Gospodnji i, koliko je moguće, ne raditi u taj dan.«¹¹

Kratkom analizom tekstova ranih kršćanskih pisaca Barnabe i Justina Martira mogli smo ustanoviti da je u središtu njihova djelovanja u Aleksandriji i Rimu postojalo jako antižidovsko raspoloženje, izazvano Bar Kohbinim ustankom i državnim represalijama kao odgovorom na taj ustanak, što je imalo za posljedicu da su se kršćani počeli odvajati od svega što je bilo nalik na židovstvo. Spomenuti pisci svojim alegoričkim tumačenjem Pisma oduzimaju suboti značenje i obaveznost za sadašnjost da bi predstavili osmi dan kao njeno zakonito produženje i zamjenu. Justin ide čak tako daleko da svodi subotu na »znak« ili »sraman žig« kojim je Bog obilježio Židove radi njihova kažnjavanja zbog

njihovih grijeha«. Prihvaćanje novog dana bogoslužja — Sunčevog dana — motivirano je nužnošću da se kršćani pred rimskim vlastima distanciraju od Židova i da se neznabošcima olakša prihvaćanje kršćanstva.

¹ Samuele Bacchiocchi, op. cit. pp. 218–233.

² P. Fargues, Histoire de l'Eglise chrétienne, vol. I. p. 154.

³ S. Bacchiocchi, op. cit. pp. 222.223.

⁴ Justin, Dialogue, 18,2. Falls Justin's Writings, p. 175.

⁵ Justin, Dialogue, 123,1. 2. Falls Justin's Writings, p. 182.

⁶ Justin, Apologia 67,3–7.

⁷ Justin, Dialog s Trifonom, glava 47.

⁸ Mirko Golubić, Istorija hrišćanske crkve, str. 78, Beograd, 1970.

⁹ Walter Straw, Origin of Sunday Observance, str. 107-118, Review und Herod, Washington 1940.

¹⁰ Migne, Patrologie Grecque, T. XXIII, col. 21. Komentar o 92. Psalmu.

¹¹ Hefele, A History of the Councils of the Church, I 2^{ed}.p. 1015.

KULT SUNCA I PORIJEKLO NEDJELJE

Antijudejsko raspoloženje u rimskoj imperiji stvorilo je potrebu da kršćani zamijene subotu s novim danom bogoslužja da bi se razlikovali od Židova. Ali to raspoloženje nije diktiralo da to bude upravo nedjelja. Kršćani su mogli izabrati i petak, kao spomen na Kristovo stradanje. Koji je bio uzrok da su izabrali upravo nedjelju?

Istraživanja u ovom pogledu su dokazala da je kult Sunca sa svojim »Sunčevim danom« (*dies Solis*) utjecao na izbor nedjelje kao novog dana bogoslužja.

Na ovu konstataciju neki istraživači porijekla nedjelje stavljaju primjedbu kronološke prirode. Naime, oni kažu: da bi se dokazalo da je kult Sunca utjecao na izbor nedjelje kao novog kršćanskog praznika valja dokazati da je u rimskoj imperiji u vrijeme pojavljivanja kršćanstva bio raširen kult Sunca; da je tom kultu bio posvećen poseban dan — Sunčev dan (*dies Solis*); i da je u to vrijeme postojao takozvani planetarni tjedan — tj. tjedan od sedam dana, od kojih je svaki bio stavljen pod zaštitu jednog božanstva — jedne planete.¹

Na ovu primjedbu odgovorit ćemo historijskim dokazima koji svjedoče: 1) o rasprostranjenosti kulta Sunca i o postojanju planetarne sedmice u rimskoj imperiji u vrijeme pojavljivanja kršćanstva;

2) o odrazu i utjecaju kulta Sunca na kršćanstvo;

3) o uzročnoj vezi između kulta Sunčevog dana (*dies Solis*) i porijekla nedjelje.

Kult Sunca

Poznato je da su od najstarijih vremena mnogi narodi obožavali Sunce kao svoje božanstvo. Perzijanci su ga nazivali Mitrom, Asirci su ga poštovali pod imenom Bel, Haldejci pod imenom Šamaja, Feničani i Sirci pod imenom Bal, Egipćani pod imenom Amon — Ra, Grci pod imenom Apolon.

Kult Sunca bio je raširen i među Hebrejima prije Jozijine reforme. O tome svjedoči 2. knjiga kraljevima 23, 11; »I ukloni Jozija konje koje bijahu postavili carevi Judini Suncu od ulaska u dom Gospodinov do kuće Natan — Meleha dvoranina, a kola sunčana sažeže ognjem.«

I prorok Ezekijel svjedoči o tom kultu među otpalim Hebrejima: »I odvede me u trijem unutrašnji doma Gospodinova; i gle, na ulasku u crkvu Gospodinovu između trijema i oltara bješe oko dvadeset i pet ljudi okrenutih leđima k crkvi Gospodinovoj a licem k istoku, i klanjahu se Suncu prema istoku.« (*Ezekijel 8, 16*)

U Rimu i u rimskoj imperiji postojala su dva vida kulta Sunca — autohtoni, tj. nacionalni kult Sunca kao sastavni dio rimske religije od starine i mitraizam, kult Sunca premješten iz Perzije u doba pojavljivanja kršćanstva.²

Prema svjedočanstvu Plutarha (*46–125. poslije Krista*), Mitrin kult donijeli su u Rim sicilijanski pirati koje je Pompej zarobio 67. prije Krista.³

Mitraizam se u rimskoj imperiji širio najprije kao privatni kult, a kasnije, za vrijeme mladog cara Elagabala (*218–222. poslije Krista*) postao je službeni kult cijelog carstva.⁴

Najnovija istraživanja potvrđuju da je od početka drugog stoljeća poslije Krista kult Sol Invictus (*Nepobjedivo Sunce*) bio dominantan u Rimu i u drugim dijelovima rimskog carstva.⁵

Poistovječivanje i obožavanje cara kao »boga Sunca«, propagirano istočnjačkom teologijom, nesumnjivo je pridonijelo širenju kulta Sunca.

Planetarna sedmica i Sunčev dan (*dies Solis*)

Budući da je širenje kulta Sunca bilo istovremeno s pojavljivanjem nedjelje kao kršćanskog blagdana, da li je moguće da je

kult Sunca utjecao na prihvaćanje nedjelje kao praznika? Uzročni odnos između kulta Sunca i porijekla nedjelje kao kršćanskog praznika je moguć samo u slučaju ako je u prvome stoljeću poslije Krista u grčko-rimskom svijetu već postojao planetarni tjedan sa svojim »Sunčevim danom« (*dies Solis*), istovjetnim sa sadašnjom nedjeljom. Samo u tom slučaju je opći kult Sunca mogao povećati ugled Sunčevu danu i prema tome utjecati na kršćane da ga prihvate za svoj dan tjednog bogoslužja nakon što su njegov simbolizam protumačili u svjetlosti kršćanske poruke.⁶

Postojanje i opća upotreba planetarnog tjedna u prvom stoljeću poslije Krista u rimskoj imperiji potvrđena je od strane većeg broja vjerodostojnih svjedoka. Rimski historičar Dio Kasije, koji je napisao svoju Rimsku historiju između 200-220 poslije Krista, izvještava da je Pompej 63. god. prije Krista zauzeo Jeruzalem »na dan nazvan Saturnov dan (*subota*). Rimljani su uspjeli zauzeti grad jer su znali da Židovi u subotu ratuju samo defanzivno.

Da je praksa imenovanja dana u tjednu po planetarnim božanstvima bila u upotrebi već prije Krista potvrđuju Horacije (*oko 35 godina prije Krista*), koji spominje »*dies Jovis*« (*četvrtak*), i Tibul (*oko 29. i 30. prije Krista*) koji spominje *dies Saturni* (*subota*).⁷

Jedan kalendar od kamena nađen u Puteolima iz prvog stoljeća poslije Krista sadrži datume i imena triju dana: Mercuri (*srijeda*), Jovis (*četvrtak*) i Veneris (*petak*) nazvanih po planetarnim božanstvima.

Kalendar otkriven u Cimitele, blizu mjesta Nola u Južnoj Italiji 1956. godine također potvrđuje postojanje planetarnog kalendara već prije početka kršćanske ere. Arheolog A. Degrassi izjavio je na Trećem internacionalnom kongresu o grčkim i rimskim starim natpisima (1957) slijedeće: »Želim istaći da planetarni tjedan nije postao poznat i upotrebljavan tek u prvoj polovini prvog stoljeća naše ere, kao što se to do sada općenito vjerovalo, već je postojao i bio upotrebljavan u prvim godinama Augustove ere (27. prije Krista — 14. poslije Krista). To je zaključak koji neizbježno proističe nakon otkrića kalendara iz Nola.«⁸

U Pompejima i Herkulaneumu, gradovima pokopanim lavom Vezuva 79. poslije Krista, pronađeni su zidni planetarni kalendari s planetarnim božanstvima i s danima nazvanim po njima. Planetarna božanstva su: Sunce, Mjesec, Mars, Merkur, Jupiter, Ve-

nera, Saturn. Po njima je nazvano sedam dana u tjednu, od kojih je svaki bio stavljen pod zaštitu jednoga od tih božanstava i njemu posvećivanje. Dio Kasije (*Cassius*) u svojoj Historiji kaže da je posvećivanje pojedinih dana u tjednu zvijezdama, nazvanim planetama, poteklo iz Egipta. Danas nam je poznato da je ovaj planetarni kalendar ne samo izum Egipćana, već da su u njegovu postanku imali udjela Babilonjani, Grci pa i Hebreji.

Kult boga Sunca i planetarni kalendar šire se istovremeno u rimskoj imperiji već početkom prvog stoljeća poslije Krista, a i nešto ranije. Što se kult boga Sunca, personificiran u ličnosti cara, sve više širio i njemu u čast bili podizani veličanstveni hramovi, to je i dan posvećen Suncu (*dies Solis*) dobivao na svojoj važnosti. Taj dan bio je prvi dan tjedna — nedjelja. Proces koji je vodio povećanju važnosti Sunčevog dana (*dies Solis*) na štetu subote, dana koji je Bog odredio za odmor i bogoslužje, možemo pratiti pomoću religioznih običaja vezanih uz taj dan. U početku to nisu bili posebni obredi koji bi bili poganima propisani da ih obavljaju toga dana. Na religiju se u rimskoj imperiji gledalo kao na ugovor između države i bogova, a ne kao na osobnu pobožnost koja bi se izražavala sudjelovanjem na tjednom bogoslužju. Značajnim službenim vjerskim obredima prisustvovali su samo aristokrate i drugi dostojanstvenici koji su izražavali svoju religioznost ispunjavanjem vanjskih rituala. Zanimljivo je napomenuti da ni Konstantinov zakon o obaveznom svetkovanju Sunčevog dana (*dies Solis*) ili nedjelje izdan 321. godine nije zabranjivao zemljoradničke i privatne poslove, već samo javne. Ovo ne umanjuje prvenstvo u ugledu i značenju koje je imao Sunčev dan u društvenom i religioznom životu pogana. Ovo pitanje rasvjetljava Tertulijan u svojoj Apologiji upućenoj poganima (191. poslije Krista) u kojoj odgovara na poruge da su kršćani obožavatelji Sunca jer se mole »okrenuti prema istoku« i jer su »učinili Sunčev dan (*dies Solis*) danom svoga praznika«. On piše obraćajući se neznabošcima: »Što onda? Činite li vi manje od ovoga? Zar i mnogi od vas ne obožavaju nebeska tijela moleći se u pravcu Sunčeva izlaska? Vi ste unijeli Sunce u sedmični kalendar, vi ste izabrali njegov dan (*dies Solis*) i dali ste mu prednost nad prethodnim danom (*subotom*) kao pogodnijim u tjednu bilo za potpuno uzdržavanje od kupanja, ili za njegovo odlaganje do večeri, ili za odmor i za gozbe.«⁹

Ovaj Tertulijanov izvještaj daje značajne informacije:

1) on pokazuje da su u to vrijeme i kršćani i pogani prakticirali običaj da se mole okrenuti prema izlasku Sunca i da su proveli Sunčev dan (*nedjelju*) kao svoj praznik;

2) on također pokazuje da su Rimljani ne samo prihvatili planetarni tjedan već su izabrali i Sunčev dan (*dies Solis*) na mjesto saturnovog dana ili subote kao dan odmora i svečanosti;

3) on spominje i način kako su pogani svetkovali Sunčev dan — nedjelju: uzdržavanjem od kupki, odmaranjem i gozbama.

Ovaj ugled i značenje pripisivano Sunčevu danu sigurno je pridonijelo općem prihvaćanju nedjelje kao praznika.

Ugled Sunčeva dana dolazi do izražaja i u Prvoj apologiji Justina Martira, glava 67., u kojoj on tripud spominje Sunčev dan (*dies Solis*). Zašto Justin Martir spominje stvaranje svjetlosti prvog dana kao *prvi* razlog što se kršćani skupljaju na bogoslužje u Sunčev dan? Sigurno zato što su i Rimljani poštovali taj dan. Kršćani Rima se počinju sastajati na svoje bogoslužje u isti dan koji su Rimljani praznovali, u Sunčev dan ili nedjelju.

Odrzi kulta Sunca na kršćanstvo imali su, bez sumnje, značajan utjecaj na izbor Sunčevog dana (*dies Solis*) kao novog kršćanskog praznika.

Apologeta Tertulijan energično odbacuje optužbu pogana da su kršćani obožavaoci Sunca, a, s druge strane, kori kršćane što sudjeluju s poganima u njihovim svečanostima. Kršćani nisu bili imuni prema popularnom štovanju Sunca što zaključujemo na osnovi čestog osuđivanja ovog običaja od strane crkvenih Otaca.

Odrzi kulta Sunca na kršćanstvo vidljivi su u ranoj kršćanskoj umjetnosti kao i u kršćanskoj liturgiji. Na mnogim poganskim slikama Mitra — bog Sunca, predstavljen je kao čovjek sa Sunčevim diskom iza glave. Istom slikom predstavljen je Krist u ranoj kršćanskoj umjetnosti kao Sunce pravednosti.

Motiv Sunce upotrebljavan je ne samo u umjetnosti već su ga upotrebljavali i kršćanski učitelji da bi poganima objavili Krista kao Sunce pravde.

Okretanje kršćana prema Istoku za vrijeme molitve kao i prihvaćanje datuma za Božić i slavljenja Pashe na Sunčev dan su značajni odrzi poganskog kulta Sunca na rano kršćanstvo, što baca

svjetlost na moguću uzročnu vezu između kulta Sunca i porijekla nedjelje.

Židovi su imali običaj, kako to pokazuje Danijelov i Salamunov primjer, da se mole okrenuti prema Jeruzalemu (*Danijel 6,11; 2. Dnevnika 6, 34*), međutim kršćani, pod utjecajem pogana, po primaju običaj da se mole okrenuti prema Istoku. Crkveni oci to odobravaju tumačeći da se kršćani mole okrenuti prema Istoku zato što Istok »predstavlja mjesto rođenja Svjetlosti koja raspršuje noćnu tamu«, što nas Istok podsjeća na Božji raj ili na Kristov dolazak.¹⁰

Kršćani koji su ranije kao pogani obožavali Sunce, zadržavaju običaj okretanja ka Istoku za vrijeme molitve dajući tom običaju novo značenje u svjetlosti kršćanske poruke. Isto tako kršćani, koji su ranije bili pogani i obožavali boga Sunce i Sunčev dan (*dies Solis*), zadržavaju taj dan, ali ga posvećuju Kristu kao Suncu pravde sa ciljem da ih podsjeća na stvaranje svjetlosti u prvi dan i na Kristovo uskrsnuće.

Prihvaćanje 25. prosinca za slavljenje Božića je možda najočitiiji primjer utjecaja kulta Sunca na kršćanski liturgijski kalendar. Poznaća je činjenica da se poganski blagdan *dies natalis Solis invicti* — rođendan nepobjedivog Sunca svetkovao toga datuma. Većina znanstvenika smatra da je izbor 25. prosinca za dan Kristova rođenja (*Božić*) u direktnoj uzročnoj vezi sa poganskim praznikom *dies natalis Solis Invicti* koji se u to vrijeme slavio sa velikim sjajem.¹¹

Gaston H. Halsberghe piše: »Slavljenje rođendana boga Sunca 25. prosinca, koje je bilo praćeno paljenjem baklji i ukrašavanjem granama i malim drvetima toliko je obuzelo sljedbenike kulta Sunca da čak nakon što su bili obraćeni na kršćanstvo nisu prestali slaviti praznik rođenja boga Sunca.«¹²

Rimska crkva je prihvatila datum poganskog praznika rođendan nepobjedivog Sunca i dala mu je kršćansko obilježje da bi pogane odvratila od obožavanja Sunca i da bi im olakšala prijelaz na kršćanstvo.

Mario Righetti, poznati katolički liturgist, piše: »Nakon što su kršćani počeli uživati mir, rimska crkva, da bi olakšala poganskim masama prihvaćanje vjere, našla je za pogodno da ustanovi 25. prosinca kao blagdan Kristova rođenja (*Božić*) da bi kršćane odvratila od poganskog praznika koji se slavio 25. prosinca u

čast nepobjedivog Sunca Mitre, pobjednika tame.« (Citat u S. Bacchiocchi: *Sunday observance in Early Christianity*, p. 260)

Okretanje kršćana u molitvi prema Istoku i prihvaćanje 25. prosinca kao dana Kristova rođenja (*Božić*) jasno svjedoče o utjecaju kulta boga Sunca na kršćansku misao u liturgiji, kao i na ulogu koju je u tom pogledu odigrala rimska crkva.

Justin Martir spominje tri puta da se kršćani sakupljaju na svoje bogoslužje u Sunčev dan (*dies Solis*). Zar nije vjerojatno da je pogansko poštovanje Sunčeva dana (*dies Solis*) imalo utjecaja na prihvaćanje istoga dana kao dana bogoslužja od strane kršćana? Crkveni historičar Euzebije, suvremenik cara Konstantina Velikog, to izričito priznaje. U svom Komentaru 92. Psalmu pripisuje nevjernosti Hebreja razlog za premještanje praznika subote na nedjelju ili Sunčev dan: »Zbog nevjernosti Hebreja Logos je prenio blagdan subotu na dan rađanja svjetlosti, i on je prenio nama, kao sliku pravog odmora, Spasitelj dan, dan koji pripada Gospodu, prvi dan svjetlosti, u kome je Spasitelj svijeta, nakon što je završio sav svoj posao među ljudima i izvojevao pobjedu, prošao kroz nebeska vrata.«¹³ F. A. Regan u svojoj studiji o porijeklu nedjelje s pravom primjećuje da je Euzebije žrtva »velikog pretjerivanja« kada tvrdi da je sam Krist prenio subotu na Sunčev dan — tj. nedjelju. Vjerojatno je sam Euzebije uvidio da je pretjerao i prešao granice vjerojatnoga, kad par paragrafa dalje sam protivurječi onome što je ranije ustvrdio: »U tom danu svjetlosti, prvome danu i pravome Sunčevu danu, kad se sastaje mo poslije šest dana, mi slavimo svetu i duhovnu subotu. . . Sve što je trebalo činiti u subotu, mi smo prenijeli na Gospodnji dan, kao pogodniji, koji ima prvenstvo i uživa viši ugled nego hebrejska subota. U stvari, na ovaj dan stvaranja svijeta Gospod je rekao: 'Neka bude svjetlost i bi svjetlost!' Također na ovaj dan je Sunce pravde uskrslo za naše duše.«¹⁴

Euzebije spominje dva razloga za prihvaćanje nedjelje kao kršćanskog praznika: 1) uspomena na stvaranje svjetlosti prvog dana i 2) uspomena na uskrsnuće Sunca Pravde. Ista dva razloga je prije njega spomenuo Justin Martir u I Apologiji gl. 67.

U ovom poglavlju smo razmatrali kako su kult boga Sunca i njegov praznik *dies Solis* utjecali na porijeklo svetkovanja nedjelje, koja je još danas sačuvala poganski naziv: »Sunčev dan« u njemačkom (*Sonntag*), engleskom (*Sunday*) i švedskom (*sondag*) jeziku.

Različiti kultovi boga Sunca bili su dominantni u starom Rimu i u rimskoj imperiji u vrijeme pojavljivanja kršćanstva, a posebno početkom drugog stoljeća poslije Krista. Također je u to vrijeme u Rimu i rimskoj imperiji bio u upotrebi planetarni kalendar, sa sedam dana tjedna od kojih je svaki bio posvećen jednom planetu ili jednoj zvijezdi. Suncu kao najvažnijem planetu posvećen je dan iza subote, tj. prvi dan tjedna, koji se nazivao Sunčev dan (*dies Solis*), i koji su neznabošci slavili na osobit način. Kršćani koji su nakon Bar Kohbinog ustanka sve više težili da se diferenciraju od Hebreja i njihovog praznika subote odlučili su da za svoj praznik prihvate Sunčev dan (*nedjelju*) ne zato što bi željeli obožavati boga Sunca toga dana, već zbog činjenice što ih je simbologija toga dana mogla najbolje podsjećati na dva važna događaja iz historije spasenja — na stvaranje svjetlosti u prvom danu stvaranja i na Kristovo uskrsnuće.

Bog Sunce posljednjih neznabožackih careva ustupio je u kalendaru mjesto Spasitelju kršćana, a Sunčev dan, *dies Solis*, postao je kršćanska nedjelja — praznik u čast uskrsnuća Sunca Pravde. Godišnjica rođenja boga Sunca, *Natalis Solis Invicti*, koja se slavila 25. prosinca, prihvaćena je kao dan Kristova rođenja — Božić.

Vođe rimske crkve uvele su u Kršćansku crkvu ove praznike, a posebno svetkovanje nedjelje mjesto subote, iz tri razloga: da bi se kršćani iz neznaboštva razlikovali od Hebreja, da bi oslabili vatru progonstva i da bi olakšali poganima prihvaćanje kršćanske vjere, jer je pogane bilo teško odvojiti od njihovih običaja.

¹ W Rordorf, *Sunday*, p. 181; Philadelphia, Westminster Press, 1968.

² Gaston H. Halsberghe, *The Cult of Sol Invictus*, pp. 27.35. Leiden: E. J. Brill, 1972.

³ Plutarh, *Vita Pompeii*, 24.

⁴ Gaston H. Halsberghe, *op. cit.* p. 35.

⁵ *Idem*, p. 44.

⁶ S. Bacchiocchi, *Sunday Observance in Early Christianity*, 241.

⁷ Horacije, *Satirae* 2, 3. Tibul, *Carmina* 1, 3.

⁸ A. Degrassi, *Atti del Terzo Congresso Internazionale de Epigraphia Greca et Latina*, Roma, 1957, p. 104.

⁹ Tertulian, *Ad Nationes*, 1,13; ANF III, p. 123.

¹⁰ Klement Aleksandrijski, *Stromateis* 7, 7. 43; Origen *De oratione* 32, GCS 2. 32.

¹¹ J. A. Jungmann, *The Early Liturgy to the Time of Gregory the Great*, 1962, p. 147.

¹² Gaston H. Halsberghe, *op. cit.* p. 174.

¹³ *Commentaria in Psalmos* 92, PG 23, 1169–1172.

¹⁴ *Ibid.* PG 23, 1169–1172.

IV

SUBOTA I NEDJELJA TIJEKOM STOLJEĆA

»Bog nije dao osam ili devet, već deset zapovijedi, koje želi da svatko poštuje.« (Riječi Oswalda Glaita, anabaptističkog propovjednika)

»Jer koji sav Zakon održi, a sagriješi u jednoj, kriv je za sve.« (Jakovljeva poslanica 2,10)

SUBOTA I NEDJELJA OD DRUGOG DO PETOG STOLJEĆA

U prethodnim poglavljima smo dokazali da nedjelja nije zamijenila subotu kao kršćanski tjedni blagdan za vrijeme apostolske crkve. Jeruzalem nije bio mjesto gdje bi bilo počelo svetkovanje nedjelje. Uistinu, najraniji nagovještaji o tjednom nedjeljnom bogoslužju nalaze se u poslanici anonimnog Barnabe iz Aleksandrije oko 130. god. poslije Krista i u Prvoj apologiji, poglavlje 67., Justina Martira iz Rima oko 150. godine.

Običaj rimske i aleksandrijske crkve da održavaju bogoslužje u nedjelju mjesto u subotu nije bio tipičan i za ostale kršćane prvih stoljeća. Sokrat i Sozomen, dva crkvena historičara iz 5. stoljeća, svjedoče da se još u njihovo vrijeme u većini crkava svetkovala subota:

»Jer iako većina crkava širom svijeta slavi svete tajne (*Gospodnju večeru*) u subotu svakog tjedna, kršćani Aleksandrije i Rima, na osnovi neke stare tradicije, prestali su to činiti. Egipćani iz okoline Aleksandrije, kao i stanovnici Tebe, održavaju svoje religiozne sastanke u subotu, a ne sudjeluju u svetim tajnama na način kao ostali kršćani: jer pošto su uzeli obrok i zadovoljili se hranom, svete tajne primaju uveče nakon što su primijeli svoje darove.«¹

Historičar Sozomen piše: »Narod Konstantinopola, i gotovo svuda drugdje, skuplja se u subotu, kao i u prvi dan tjedna, što nije običaj Rima i Aleksandrije. Ima više gradova i sela u Egiptu, gdje se narod sastaje u subotu uveče i, premda su prethodno večerali, sudjeluju u svetim tajnama.«²

Ova svjedočanstva pokazuju da se još u petom stoljeću u većini crkava svetkovala subota, iako se pored subote počela uvoditi i nedjelja kao dan bogoslužja, ali ne i kao dan počinka.

Čak ni u Rimu niti u Aleksandriji nije subota bila odjednom zamijenjena nedjeljom. Poznati rimski crkveni pisac Hipolit protestira u trećem stoljeću što se u rimskoj crkvi počinje uvoditi post subotom čime se obeščašćuje Kristovo evanđelje. Post se smatrao neprikladnim za pravo i radosno svetkovanje kršćanskog dana bogoslužja. Hipolit je protiv posta koji bi se održavao subotom ili nedjeljom.

U Aleksandriji, čuveni crkveni pisac Origen, Hipolitov suvremenik, osvrće se na pravo svetkovanje subote ovim riječima »Odričući se judaističkog načina svetkovanja subote, hajde da vidimo kakvo svetkovanje subote se očekuje od kršćana. U subotu se ne smiju obavljati nikakvi svjetovni poslovi. Ako odustajete subotom od svjetovnih poslova i ako ne obavljajući svjetovne poslove uzimate vrijeme za duhovne aktivnosti: idete u crkvu, slušate Božju riječ i propovijed, razmišljate o nebeskim stvarima, o budućem životu, o budućem sudu; i ako više mislite o budućim i nevidljivim stvarima negoli o sadašnjim i vidljivim — to je svetkovanje kršćanske subote.«³

Ovi primjeri prikazuju da ni u Rimu niti u Aleksandriji nisu svi kršćani u trećem stoljeću prihvatili nedjelju kao kršćanski blagdan. Kakva je bila situacija u drugim krajevima? Pored subote sve se više uvodi običaj održavanja bogoslužja i u nedjelju. Tako npr. *Apostolske konstitucije*, spis iz četvrtog stoljeća, vjerojatno sirijskog porijekla, sadrži veći broj propisa koji se odnose na subotu kao i na nedjelju. Evo neke od tih propisa: »Imaj pred očima strah Gospodnji, i uvijek se sjećaj deset zapovijedi... Svetkuj subotu radi onoga koji je prestao od svog rada stvaranja, ali nije prestao od svog rada providenja: to je počinak za razmišljanje o zakonu, a ne za ljenstvovanje.«⁴

»Svetkuj subotu, i Gospodnji dan, jer je subota uspomena na stvaranje, a Gospodnji dan uspomena na uskrsnuće.«⁵

»Neka robovi rade pet dana; ali neka u subotu i u Gospodnji dan budu slobodni da bi mogli ići u crkvu da primaju nastavu u pobožnosti. Rekli smo da je subota uspostavljena kao uspomena na stvaranje, a Gospodnji dan kao uspomena na uskrsnuće.«⁶

Odakle nedjelja?

Vidjeli smo da se nedjelja najprije pojavljuje kao *dan bogoslužja* pored subote. Kasnije tek ona poprima karakter *dana od-*

mora. U jednom prethodnom poglavlju naveli smo odlučujuće faktore koji su doveli do uvođenja nedjelje ili Sunčevog dana kao sedmičnog kršćanskog praznika u Rimu. To su bili naročito anti-židovsko raspoloženje u Rimu poslije Bar Kohbinog ustanka i utjecaj kulta Sunca. Ovdje želimo navesti još jedan faktor.

Prvi zastupnici svetkovanja nedjelje — Barnaba iz Aleksandrije i Justin Martir iz Rima, navode osmi ili prvi dan kao teološki temelj za svetkovanje nedjelje, jer je prvog dana Bog stvorio svjetlost i jer je prvog dana Krist, svjetlost svijeta, uskrsnuo iz mrtvih.

Novi zavjet nigdje ne spominje da su apostoli uveli tjedni ili godišnji praznik u čast Kristova uskrsnuća. Barnaba i Justin Martir, koji žive u vrijeme kada se počinje uvoditi svetkovanje nedjelje, tj. sredinom drugog stoljeća, spominju uskrsnuće kao *drugi* od dva razloga za svetkovanje nedjelje. Međutim, kasnije se Kristovo uskrsnuće spominje kao *prvi* razlog za svetkovanje nedjelje.

Kako je došlo do toga da se Kristovo uskrsnuće uzima kao razlog za svetkovanje nedjelje i da je ono zaista utjecalo da su kršćani kasnije većim dijelom potpuno prihvatili nedjelju kao svoj tjedni praznik?

U Starom zavjetu Kristovo uskrsnuće je *simbolički* prikazano sa prvinama ječmene žetve. Krist je »snop prvine« — prvenac ili »novina onima koji umriješ« (1. Korinćanima 15, 20). Klanje pashalnog jagnjeta, koje je obavljano dva dana ranije, predstavljalo je Kristovu smrt. »Jer je žrtvovano naše pashalno janje — Krist.« (1. Korinćanima 5,7)

Vrijeme praznika Pashe i »snopa prvine« je u Bibliji definirano. Pashalno janje se klalo uveče 14. nisana (3. Mojsijeva 23,5.), a »snop prvine« prinomio se 16. nisana, sutradan po suboti« (3. Mojsijeva 23, 10. 11). Pashalna subota slavila se 15. nisana. Ovi datumi su svake godine padali u drugi dan tjedna, kao što, npr. danas pada Božić ili Nova godina.

Što se tiče slavljenja godišnjeg praznika »snopa prvine«, u vrijeme prvog stoljeća poslije Krista postoje kod Hebreja dva načina računanja datuma za taj praznik. Farizeji su tumačili da je taj praznik u vezi s »klanjem pashalnog jagnjeta« i da se ima slaviti iza pashalne subote, tj. 16. nisana; kao takav, on je svake godine padao u drugi dan tjedna.

U drugu ruku, eseni i saduceji su tumačili da izraz »sutradan po suboti« označava dan poslije sedmične subote, tj. da taj praznik pada uvijek u nedjelju, kao što i pedesetnica pada uvijek u nedjelju (3. Mojsijeva 23, 10. 11. 15. 16.)

Postoji vjerojatnoća da su kršćani iz hebrejstva, a kasnije i drugi kršćani, kršćani iz neznaboštva, počeli slaviti ove praznike — »klanje pashalnog jagnjeta«, kao uspomena na Kristovu smrt, i »snop prvine«, kao uspomena na Kristovo uskrsnuće.

Poznato je da su kršćani Male Azije u drugom stoljeću slavili 14. nisan, tj. krsnu Pashu, uspomenu na Kristovo stradanje, te su po tome nazvani »quartodecimani«. Međutim, u Rimu je prevladao običaj slavljenja uskrsnje Pashe, to jest »snopa prvine« po saducejskom načinu računanja, tj. slavljenja tog praznika uvijek u nedjelju poslije 14. nisana.

Godišnji običaj slavljenja »snopa prvine« mogao se lako preobraziti u godišnji običaj slavljenja Uskrsa u čast Krista kao prvenca od mrtvih.

Prema tome, vjerojatno je da je prvo počelo slavljenje uskrsa u nedjelju kao *godišnji* praznik, a kasnije je nastala *sedmična* kršćanska *nedjelja* kao proširenje godišnje uskrsnje nedjelje.⁷

Godišnje slavljenje Uskrsa u nedjelju moglo je dati poticaj kršćanima Rima i Aleksandrije da uvedu sedmičnu nedjelju kao uspomenu na uskrsnuće i kao zamjenu za subotu.

NEDJELJA KAO DAN ODMORA

Bez sumnje, jedan od najvažnijih faktora koji je utjecao da je nedjelja, koja je u početku bila samo dan bogoslužja, poprimila karakter dana odmora, bio je zakon Konstantina Velikog od 7. ožujka 321. u prilog svetkovanja Sunčevog dana ili nedjelje.

Taj zakon glasi: »Na časni dan Sunca neka se gradska uprava i narod koji živi u gradu odmaraju, i neka sve radionice budu zatvorene. Međutim na selu, seljaci koji se bave zemljoradnjom mogu slobodno nastaviti svoje poslove, jer se dešava da koji drugi dan nije toliko pogodan za sjetvu ili za rad u vinogradu; neka se obavljaju takvi poslovi da ne bi propali blagoslovi koje nam nebo šalje.«⁸

To je prvi od zakona koji su rimski carevi objavili da bi regulirali svetkovanje nedjelje. Očito je da se Konstantinov zakon ne

temelji na Dekalogu jer njegov zakon dopušta obavljanje zemljoradničkih poslova.

Euzebij, otac crkvene historije, piše u četvrtom stoljeću: »Sve što je trebalo činiti u subotu, mi smo prenijeli na dan Gospodnji, kao pogodniji dan, koji ima prvenstvo i uživa više ugled nego hebrejska subota.«⁹

Najraniji crkveni sabor koji se pozabavio svetkovanjem nedjelje bio je regionalni sabor održan u Laodiceji oko 364. godine. U svom 29. Kanonu sabor je objavio: »Kršćani ne smiju svetkovati subotu i odmarati se tog dana već moraju raditi; ali dan Gospodnji treba da naročito poštuju i kao kršćani, koliko je moguće, toga dana ne treba da rade. Ako budu dalje svetkovali subotu, neka budu prokleti!«¹⁰

Propis o svetkovanju nedjelje je ovim Kanonom dat u vrlo blagoj formi: »Kršćani koliko je moguće treba da ne rade u nedjelju.« Ali značajno je da je isti Kanon proglasio subotu radnim danom, suprotno četvrtoj zapovijedi Dekaloga.

Kao zaključak svega što smo ovdje iznijeli možemo kazati sljedeće:

1. Nedjelja kao dan bogoslužja pojavljuje se sredinom drugog stoljeća; 2. kao dan bogoslužja nedjelja se pojavljuje najprije u Rimu i Aleksandriji, 3. historičari Sokrat i Sozomen svjedoče da se u petom stoljeću u većini kršćanskih crkava, izuzev Rima i Aleksandrije, bogoslužja obavljaju subotom i nedjeljom, 4. kad se pojavila kao dan bogoslužja, nedjelja je i dalje bila radni dan, 5. Konstantinov zakon i sabor u Laodiceji nastoje učiniti nedjelju danom odmora.

Usprkos svim pokušajima da se subota sasvim potisne i zamenjen nedjeljom, uvijek je bilo kršćana koji su ostali vjerni Bogu svetkujući subotu u skladu s četvrtom zapovijedi Dekaloga, kao i u skladu s Kristovim primjerom, primjerom apostola i prve kršćanske crkve.

¹ Socrates, Ecclesiastical History, 5, 22.

² Sozomen, Ecclesiastical History, 7, 19.

³ Origen, Homilia 23

⁴ Apostolske konstitucije, 2,36 (ANF: 413)

⁵ Ibid. 7,23 (ANF 7: 495)

⁶ Ibid. 8,33 (ANF 7: 495)

⁷ Dr. Kenneth A. Strand, Sabbath in Scripture and History, p. 326.

⁸ Codex Justinianus, 3,12,3.

⁹ Migne, Patrologie Grecque T. 23, col. 21; Komentar o 92. Psalmu

¹⁰ Heffele, A History of Councils of Church 1, 2^{ed}p. 1015.

SUBOTA U EGIPTU I ETIOPIJI

Dva crkvena historičara iz prve polovine petog stoljeća, Sokrat Skolastik i Sozomen, svjedoče da se u njihovo vrijeme u Egiptu i širom svijeta svetkovala subota i nedjelja.

Sokrat Skolastik (oko 440) piše: »Iako gotovo sve crkve širom svijeta slave svete tajne u subotu svakog tjedna, kršćani Aleksandrije, na temelju neke stare tradicije, prestali su to činiti. Egipćani iz okoline Aleksandrije, kao i stanovnici Tebe, održavaju svoje vjerske sastanke subotom, ali ne primaju svete tajne na način kako to čine općenito drugi kršćani: nakon što su jeli i zadovoljili se hranom, i nakon što su uveče donijeli svoje darove, uzimaju udjela u tajnama.«¹

Slično piše i Sozomen u svojoj Crkvenoj historiji: »Narod Konstantinopola, i gotovo u svim drugim mjestima, sakuplja se subotom kao i u prvi dan tjedna, što nije običaj u Rimu i Aleksandriji. Ima više gradova i sela u Egiptu u kojima se narod, suprotno običajima u drugim mjestima, sakuplja subotom uveče, i iako su prethodno večerali, uzimaju udjela u tajnama (u pričesti).«²

Nešto neobično u izvještaju ove dvojice historičara je njihovo spominjanje Rima i Aleksandrije kao mjesta u kojima se kršćani ne skupljaju subotom. Razlog tome nije dat. Sokrat spominje da je to prema nekoj staroj tradiciji. Poznato je da se nedjelja počela svetkovati u Rimu već u 2. stoljeću. Jedan od glavnih faktora da je Rim donio tu odluku bila je želja kršćana da se razlikuju od Židova koji su u to vrijeme pali u nemilost kod rimskih vlasti. Rim je išao tako daleko da je subotu, dan radosti i miline, pretvorio u dan posta, dan tuge i žalosti. Međutim, sve ostale crkve, osobito one u istočnim provincijama, zabranjivale su post subo-

tom, jer se subota smatrala praznikom, danom radosti, a ne žalosti.

Etiopija, — Kršćansvo je ušlo u kraljevstvo Aksum, početak današnje Etiopije, u prvoj polovini 4. stoljeća. Da li je kraljevstvo Aksum znalo za subotu prije nego što je u nj doprlo kršćanstvo? Istraživač etiopske povijesti Edward Ullendorff svjedoči da su u vrijeme kada je kršćanstvo ušlo u kraljevstvo Aksum, mnogi stanovnici Aksuma bili pod jakim utjecajem židovske vjere i prakse. Kad je kršćanstvo ušlo u Aksum, mnogi židovski elementi vjere su zadržani i ostali su do današnjeg dana.³

Apostol kršćanstva u Aksumu bio je Frumencije, rodom iz Tira. On je kao mladić, zajedno sa još jednim kršćanskim mladićem, po imenu Edesije, pao u ropstvo u Aksumu kada je njihov čamac pristao u aksumskoj luci. Frumencije je kasnije postao kraljev tajnik, a Edesije kraljev peharnik. Njihovim utjecajem kršćanstvo se počelo širiti u Etiopiji i sve više jačati. Frumencije je kasnije otišao u Aleksandriju i zatražio da se kršćanima u Aksumu postavi biskup. Aleksandrijski biskup Atanasije je posvetio Frumencija za biskupa Aksuma. Tako je Frumencije postao prvi biskup Aksuma (abuna, naziv za glavnog biskupa). Oko 340. godine je kršćanstvo prihvatio kralj Ezana, te je tako Aksum (*kasnije Etiopija*) postao kršćansko kraljevstvo.⁴

Tijekom stoljeća za biskupe Etiopije postavljani su biskupi iz Aleksandrije, koji su nastojali da vjernicima Etiopije nametnu aleksandrijske vjerske običaje, između ostalih i svetkovanje nedjelje umjesto subote. Borba između pristalica svetkovanja subote i nedjelje trajala je stoljećima.

Veliki pobornik svetkovanja *subote* u Etiopiji bio je Eustatije (*Ewostateros*, 1273–1352), koji je osnovao svoj samostan u Sarea. On je branio svetkovanje subote pozivajući se na *Dekalog* i na *Apostolske kanone*. Nakon njegove smrti njegovi učenici, kojih je bio znatan broj, nastavili su borbu protiv protivnika subote.⁵

Kada je na prijestolje u Etiopiji došao kralj Zara Jaqob (1434–1468), on je stao na stranu Eustatijevih pristalica kao veliki pobornik svetkovanja subote. U vrijeme ovog vladara pojavljuje se spis pod naslovom *Mašafa Berhan (Knjiga života)*, koja ističe važnost svetkovanja subote. Jasno je da je ova knjiga napisana sa ciljem da obrani subotu od onih koji su tvrdili da je su-

bota ukinuta. U njoj se više puta citiraju Isusove riječi — da nije došao da ukine zakon i proroke nego da ih ispuni — i — da neće nestati nijedne jote ili slova iz zakona dok se sve ne ispuni — (*Matej 5, 17–19*). Ove se riječi citiraju da bi se podsjetilo čitatelje na nepromjenljiv karakter Božjeg zakona. Deset zapovijedi i Isus su tijesno povezani. Tko bi se usudio da izbacijednu riječ iz Dekaloga, taj ustaje protiv Isusovog imena. . .

Kralj Zara Jaqob je imao podršku u svom naporu da oživi svetkovanje subote i u drugim spisima koji se pojavljuju u njegovom vrijeme, kao npr.: *Etiopske Didascalie*, *Etiopski crkveni red*, *Apostolski kanoni* i *Sinodos*.

Apostolski kanoni su dio tzv. *Apostolskih konstitucija*, zbirke tekstova nastalih u 4. stoljeću. Sinodos je etiopski prijevod *Apostolskih kanona* i *Apostolskih konstitucija*.

U *Etiopskim Didascalima* se izričito nalaže svetkovanje subote i nedjelje. »Mi ne smijemo postiti u subotu, osim na veliku subotu.. Ostale subote treba da poštujemo jer je Krist u subotu počivao u grobu. (*Glava 29*).« »O, svemoguću Bože, koji si uspostavio subotu i počinio u njoj od svega svoga djela, ti si zapovjedio i nama da u subotu počinem od djela svojih ruku.. da bismo ti prinosili ponizne hvale i bili spašeni od svakog zla.« (*Glava 38*).⁶

U *Apostolskim kanonima* nalazi se jedna homilija u kojoj se ponavlja misao da gospodari i sluge i nedjeljom moraju imati priliku da idu u crkvu da bi primili pouke u kršćanskoj vjeri.

Prvi kontakt s Rimom i Portugalom. — Na molbu etiopske kraljice Helene (1507. godine), Portugal je poslao u Etiopiju misiju na čelu s Franciscom Alvarezom. Alvarez je zadobio povjerenje kralja Lebna Dengela (1508-1540) i uskoro je počela diskusija o mogućnosti da se u Etiopiji ukine svetkovanje subote i zakoni o hrani.

Nakon šestgodišnjeg boravka u Etiopiji, misija je napustila Etiopiju i vratila se u Portugal, povevši sa sobom etiopskog poslanika Saga za-Ab (*Zaga Zaba*), a ostavila je u Etiopiji liječnika Joao Bermudeza.

Saga za-Ab je u Lizabonu objasnio zašto Etiopljani svetkuju subotu. U svom izvještaju on kaže: »Mi smo *Apostolskom konstitucijom* vezani da svetkujemo dva dana — subotu i Gospodnji dan. Subotu, jer je Bog nakon što je dovršio stvaranje svijeta po-

činio u sedmi dan... i jer Krist nije ukinuo zakon već ga je ispunio. Prema tome, svetkujući subotu mi ne imitiramo Židove, već izražavamo poslušnost Kristu i apostolima... Mi poštujemo i Gospodnji dan na način kako to čine drugi kršćani u spomen Kristova uskrsnuća.«⁷

U međuvremenu je Etiopiji zaprijetila velika opasnost od muslimanskog vođe Ahman Ibu Ibrahima (*s nadimkom Ljevorki*). Kralj etiopski Lebna Dengel je poslao Joao Bermudeza u Evropu da zatraži pomoć. Nastojeći da zadobije simpatije i podršku Portugala i drugih kršćanskih država, kralj je dao na znanje da je spreman »dovesti monofizite Etiopije pod vlast rimske jurisdikcije, ali pod uvjetom da se ne dira u njihovu vjeru i običaje«.⁸

Zaslugom Bermudezova posredovanja Portugal je poslao u Etiopiju 400 vojnika pod zapovjedništvom Christofa da Gama, mladeg brata Vasca da Gama. Muslimanska invazija je bila skršena i njen vođa ubijen. Nakon te pobjede su Portugalci zahtijevali da se u Etiopiju uvedu rimski vjerski običaji, ali tome se energično odupro novi kralj Claudije, sin preminulog kralja Lebna Dengela.

Za vrijeme Claudijeve vladavine došao je u Etiopiju jezuit biskup Andre de Oviedo s namjerom da privoli kralja na kompromis, ali kralj je energično stajao uz vjeru svojih predaka.

Claudije je poginuo u jednoj bitki i naslijedio ga je brat Minas (1559-1563). Minas se još oštrije odupro nastojanjima Andrea de Ovieda da uvede u Etiopiju rimsku vjeru. Minasa je naslijedio njegov sin Sarsa Dengel (1563-1597), koji je promijenio očevu politiku i tolerirao rimske svećenike. U to vrijeme je Oviedo pokrstio nove pobijedene neznabožce, i tako proširio rimski utjecaj.

Privremeni trijumf pokreta protiv subote. — Godine 1603. došao je u Etiopiju španjolski jezuit Pero F. Paez. Paez je bio vrlo sposoban i rječit čovjek. On je osnovao školu u kojoj je poučavao djecu Etiopljana i portugalskih vojnika u katoličkoj vjeri. Tadašnji kralj Za – Dengel (1603-1604) ga je primio na svom dvoru i bio je toliko impresioniran njegovim raspravama o kontroverznim tačkama u religiji da je sam odlučio da se pokori papi. Ova Za – Dengelova odluka je uskoro postala jasna njegovim podanicima kada je kralj izdao edikt »da nitko više ne smije slaviti

subotu kao sveti dan«.⁹ Kralj je poslao i pisma papi Klementu VIII i španjolskom kralju Filipu III tražeći zanatlije, vojnike i više jezuita koji će poučavati narod rimskoj vjeri.

Reakcija Etiopljana na ovaj kraljev postupak bila je brza i žestoka. Etiopski vjerski poglavar Peter (*abuna*) isključio je kralja iz crkve i vjernike riješio podaničke vjernosti kralju. Kralj Za Dengel je u pobuni ubijen listopada 1604. iako ga je štitilo oko 200 portugalskih vojnika.

Nakon trogodišnje borbe za vlast na prijesto je došao Susenyos (1607-1632). On je rimskim svećenicima dao slobodu, sam je prihvatio rimsku vjeru (1612) i ponovo izdao zakon o zabrani svetkovanja subote.

Ovaj kraljev postupak izazvao je ponovo u narodu pobunu, osobito nakon što je u zemlju pozvano više jezuita (1623) i nakon što je postavljen novi patrijarh Alphonzo Mendez, rimokatolik. Subota je zabranjena da se svetkuje i proglašena danom posta.

Nakon jedne vojničke pobjede nad pobunjenicima, Susenyos, pod pritiskom svoga sina Fasiladasa i drugih narodnih prvaka, prekinuo je bratoubilačko klanje i objavio edikt o vjerskoj slobodi (1632).¹⁰ Tako je završen pokušaj da se promijeni vjera Etiopije, uključivši i svetkovanje subote otkako je kršćanstvo ušlo u tu zemlju u četvrtom vijeku.

Kralj Susenyos je umro kao rimokatolik u rujnu 1632, a naslijedio ga je sin Fasiladas (1632-1667), koji je 1633. naredio jezuitima da napuste Etiopiju. Njegov sin Johannes I (1667-1682) išao je još dalje: protjerao je sve rimokatolike iz Etiopije (1669).

Etiopija je sada ušla u novi period relativne izolacije. Nastavljeno je svetkovanje subote zajedno s nedjeljom do današnjeg dana. Svetkovanje subote nije u svim provincijama jednako rasprostranjeno. Ono je većim dijelom ograničeno na agrikulturno područje sjevernih provincija.

¹ Socrates Scholasticus, Ecclesiastical History, 5.22 (NPNF/2 2:132)

² Sozomen, op. cit. 7.19 (NPNF/2 2:390)

³ Edward Ullendorff, Ethiopia and the Bible, pp. 15–30.

⁴ Ullendorff, Ethiopians, pp. 100.101.

⁵ Werner K. Vyhmeister, The Sabbath in Egypt and Ethiopia (*The Sabbath in Scripture and History*, p. 176)

⁶ Ibid, p. 179.

⁷ Michael Geddes, Church History of Ethiopia, pp. 34.35.

⁸ H. Ludolf, Commentarius ad Suam Historiam Aethiopicam, Frankfurt, 1691. p. 303; (*The Sabbath in Scripture and History*, p. 182)

⁹ Ullendorff, Ethiopians, p. 74.

¹⁰ Ullendorff, Ethiopians, p. 78.

SUBOTA I NEDJELJA ZA VRIJEME SREDNJEG VIJEKA

Sa obraćenjem cara Konstantina Velikog (285-337) na kršćanstvo (312) nastaje za crkvu novo razdoblje. Crkva koja je do sada bila progonjena, carevim Milanskim ediktom, objavljenim u ožujku 313., dobiva slobodu, a malo kasnije čak i privilegirani položaj u rimskoj imperiji.

Drugi važan politički akt cara Konstantina bio je njegov zakon o svetkovanju »Sunčevog dana« ili nedjelje, proglašen 7. ožujka 321. godine. Kršćani Rima, Aleksandrije i u nekim drugim mjestima počeli su već u drugoj polovici drugog stoljeća održavati svoje bogoslužje u »Sunčev dan« ili nedjelju u čast Kristova uskrsnuća dok su pristalice stare rimske religije isti dan slavile u čast boga Sunca. Konstantin je uvidio da bi upravo »Sunčev dan« ili nedjelja mogla biti *spona* koja bi sjedinjavala ove dvije religije, što bi pridonijelo unutarnjoj stabilnosti carstva u času kada je ta stabilnost bila ugrožavana sve češćim navala barbarskih plemena.

Ovaj čuveni Konstantinov zakon o obaveznom svetkovanju nedjelje ili »Sunčevog dana« glasi:

»U časn dan Sunca neka se gradski službenici i građani odmaraju, i sve radionice treba da su zatvorene. Međutim, na selu, oni koji se bave zemljoradnjom mogu slobodno i zakonski da se posvete svom običnom poslu, jer se često dešava da neki drugi dan nije tako pogodan za sijanje ili za rad u vinogradu; uostalom, postoji opravdana bojazan da bi zanemarivanjem da se iskoriste pogodni trenuci mogli propasti darovi koje nam nebo daje.«¹

Crkva je pozdravila ovaj Konstantinov zakon. Euzebije Cezareski, Konstantinov biograf, zabilježio je u svojoj biografiji či-

njenicu da je Konstantin zapovjedio da se određeni dan posveti molitvi i da je to zaista Gospodnji dan.

Da li je ovim Konstantinovim zakonom o obaveznom svetkovanju nedjelje prestala da se svetkuje subota kao kršćanski blagdan? Ne, nipošto! U prethodnom poglavlju smo vidjeli da su kršćani Etiopije stoljećima svetkovali subotu i da i danas neke sjeverne provincije Etiopije svetkuju sedmi dan subotu.

Nedjelja je *postepeno* potiskivala subotu, ali je nije nikada potpuno potisnula. Uvijek je bilo kršćana koji su po Kristovu primjeru i po primjeru apostola i apostolske crkve svetkovali subotu.

Da subota kao kršćanski blagdan nije nestala odmah nakon izdavanja Konstantinovih zakona o obaveznom svetkovanju nedjelje, vidi se očito iz sačuvanih historijskih izvora. Ovdje ćemo navesti neke od tih dokumenata.

U spisu pod nazivom *Apostolske konstitucije*, sastavljenom u drugoj polovini 4. stoljeća, dva fiktivna pisca (*koji se nazivaju Petar i Pavao*), obraćaju se kršćanima slijedećim riječima: »Svetkujte subotu u spomen onoga koji je završio svoje djelo stvaranja, ali nije prestao da se brine o onome što je stvorio. Ovaj odmor treba da je posvećen razmišljanju o zakonu, a ne ljenčarenju.. Skupljajte se naročito subotom i u dan kad je Gospod uskrsnuo, da biste slavili Boga koji je po Kristu sve stvorio i da biste slušali riječi proroka i evanđelista.. Svetkujte subotu i blagdan dana Gospodnjeg, jer je prvi uspomena na stvaranje, a drugi na uskrsnuće...

Ja, Petar, i ja, Pavao zapovijedamo da robovi rade pet dana, ali u subotu i u dan Gospodnji neka budu slobodni da bi išli u crkvu radi podučavanja u pobožnosti: u subotu s obzirom na stvaranje, a u dan Gospodnji s obzirom na uskrsnuće.«²

Iz ovog teksta vidimo da se fiktivni pisci Petar i Pavao zalažu za svetkovanje subote i nedjelje, subote kao uspomene na stvaranje, a nedjelje kao uspomene na uskrsnuće.

Oko 364. godine bio je održan crkveni sabor u Laodiceji, u provinciji Male Azije. Ovaj je sabor poznat po tome što kršćanima *zabranjuje* da svetkuju subotu i izriče anatemu na one kršćane koji bi nastavili da i dalje svetkuju subotu. Kanon 29. ovog sabora glasi: »Kršćani ne smiju na židovski način svetkovati i ne raditi subotom, već trebaju raditi toga dana; s druge strane, tre-

ba da poštuju dan Gospodnji i treba da se uzdržavaju, koliko je moguće, da ne rade kao kršćani toga dana. Ako i dalje svetkuju na židovski način, neka su prokleti u ime Kristovo.«³

Već na temelju toga što se 29. Kanonom zabranjuje svetkovanje subote i baca anatemu na one koji je svetkuju zaključujemo da je u 4. stoljeću bilo kršćana koji su svetkovali subotu usprkos carskom zakonu o obaveznom svetkovanju nedjelje i 29. Kanona Laodicejskog sabora koji proglašuje subotu radnim danom, a kršćane poziva da, koliko je to moguće, svetkuju nedjelju. Zanimljivo je da se ovdje ne naređuje svetkovanje nedjelja već se kršćanima prepušta na volju da svetkuju, koliko je moguće, dan Gospodnji.

Ipak, Laodicejski sabor nije mogao sasvim zanemariti subotu. Kanon 16. ovog sabora glasi: »Subotom treba da se javno čita Evandjelje i drugi dijelovi Pisma.« U vezi s ovim kanonom Hefelevi, historičar crkvenih koncila, primjećuje: »Poznato je da je veći broj starih kršćanskih crkava imao običaj da svetkuje subotu kao blagdan u spomen stvaranja svijeta.«

Dva crkvena historičara iz petog stoljeća, Sokrat Skolastik i Sozomen, također svjedoče da se u njihovo vrijeme u mnogim crkvama širom svijeta, svetkovala subota kao dan odmora i bogoslužja. Sokrat Skolastik u svojoj Crkvenoj historiji piše: »Iako gotovo sve crkve širom svijeta slave svete tajne *subotom* svakog tjedna, kršćani Aleksandrije i Rima na osnovi neke stare tradicije su prestali to činiti.« Sozamen također konstatira u svojoj Crkvenoj historiji: »Narod Konstantinopola i mnogih drugih gradova skuplja se subotom, kao i slijedećeg dana, koji običaj se nije nikad poštovao u Rimu i Aleksandriji.«⁵

Zanimljivo je napomenuti da je početkom 7. stoljeća bilo u samom gradu Rimu kršćana koji su svetkovali subotu. O tome svjedoči poslanica pape Grgura Velikog (590-604) upućena Rimljanima: »Došlo mi je do ušiju da su neki ljudi pokvarena uma posijali među vama neke krive stvari, koje se protive svetoj vjeri, kao što je zabranjivanje svakog posla u subotni dan. Kako drukčije da nazovem ove propovjednike nego propovjednicima anti-krista, koji će, kad bude došao, zapovjediti da se ne radi nikakav posao ni subotom ni na Gospodnji dan. Jer budući da će anti-krist tvrditi da je umro i uskrsnuo, on će željeti da se svetkuje Gospodnji dan; i budući da će primoravati ljude da se vrate židovskim običajima, on će željeti da se svetkuje subota«⁶

Krajem osmog stoljeća (796 ili 797) održan je koncil u Frioulu u sjevernoj Italiji. Prema trinaestom Kanonu tog koncila bilo je u to vrijeme seljaka u Italiji koji su svetkovali subotu.⁷ Činjenica da su Bugari nakon svoga obraćenja pisali papi Nikoli I i pitali ga da li treba da obustavljaju rad subotom pokazuje da je još u 9. stoljeću bilo u Bugarskoj kršćana koji su svetkovali subotu. Jedan koncil održan krajem 9. stoljeća zapovjedio je kršćanima da svetkuju nedjelju a ne subotu i izglasao je oštre mjere protiv onih koji bi nastavili svetkovati subotu.⁸

Često ponavljanje protusubotnog kanona Laodicejskog sabora (29. Kanona), pokazuje da je neprekidno bilo kršćana koji su svetkovali subotu.

Protusubotni stav zapadne Crkve bio je jedan od važnih faktora u velikom raskolu koji je nastao između zapadne i istočne crkve 1054. godine. Istočne crkve se nisu slagale sa zapadnim crkvama zbog toga što je Rim uveo običaj da se subotom posti, što je bilo u suprotnosti s mnogim ranijim kanonima. Zapadne crkve su smatrale da je papina riječ mjerodavna i da je Bizantinci moraju bez pogovora prihvatiti. Svada između Rima i Konstantinopola se još više rasplamsala kada su katolici optužili kršćane Konstantinopola da svetukuju subotu sa Židovima i nedjelju s kršćanima, dok bi pravi vjernici trebali gledati na Židove i na njihovu subotu s prezrenjem. Kardinal Humbert je pisao: »Istočnjaci su odlučili da svetukuju subotu sa Židovima.«⁹ Poslije ove velike šizme patrijarh Mihael Cerularije izvještava patrijarha Antiohije o tragičnom događaju i između ostaloga kaže: »Jer je nama data zapovijed da poštujemo subotu kao i dan Gospodnji i da je svetkujemo, a ne da na taj dan radimo.«¹⁰

I u kasnom srednjem vijeku nalazimo kršćane koji svetkuju subotu u raznim dijelovima Evrope.

Najdosljedniji borci za istinu i čuvari istine, po cijenu samog života, u toku mračnog srednjeg vijeka bili su valdenžani, stanovnici Pijemonta u sjevernoj Italiji. Matija Vlačić Ilirik, veliki reformator rodnom iz Istre, posvetio je njima 35 stranica teksta u svom čuvenom djelu *Katalog svjedoka istine* navodeći dokumente koji govore o njihovu porijeklu, vjerovanju, misionarskoj djelatnosti i životu. Prema izvještaju inkvizitora Reinerija, koji je vodio istragu protiv valdenžana, oni kao vjerski pokret potječu iz četvrtog stoljeća, ako ne, kako sami tvrde, još od apostolskih vremena.

Valdovci, mlada grana valdenžanskog pokreta, nazvani tako po Petru Valdu, pojavili su se krajem 12. stoljeća. »Ti ljudi«, piše Vlačić, »nisu nazvani samo valdovci nego i lionski siromasi, lionisti i subotari.«¹¹

Prema svjedočanstvu Matije Vlačića bilo je dakle valdenžana koji su svetkovali subotu, te su zbog toga dobili nadimak »subotari.«

Valdenžani smatraju Sveto pismo jedinim pravilom svoje vjere i života; Isusa Krista slave kao jedinog Otkupitelja i Posrednika; ne obožavaju i ne prizivaju svece; ne vjeruju u postojanje čistilišta; odbacuju oprostite koji se kupuju za novac; primaju pričešć pod oba oblika: kruh i vino, jer je Krist tako odredio.

Valdenžani su bili univerzalni pokret. Njihovih sljedbenika je bilo u Francuskoj, Poljskoj, Njemačkoj, Češkoj i u drugim zemljama Evrope. Valdenžani u Poljskoj svetkovali su subotu, a isto tako i pikardisti u Češkoj.

U sjevernoj Francuskoj je 1420. uhapšeno šesnaest osoba u mjestu Douai, zajedno s njihovim propovjednikom. Optuženi su i osuđeni zbog toga što su svetkovali subotu kao svoj dan odmora i što su tvrdili da misa za mrtve nema nikakve vrijednosti. Po imenu se spominje propovjednik Bertond Thurin, koji je osuđen na smrt zato što je svetkovao subotu kao svoj dan odmora.¹²

U sjevernoj Italiji bilo je u 12. i 13. stoljeću kršćana poznatih pod imenom Passagini. Njihovo vjerovanje je opisano i napadnuto u djelu Summa contra Haereticos (*Protiv krivovjeraca*). Njima se zamjera što jednako poštuju Stari i Novi zavjet i što drže i neke starozavjetne propise: razlikuju čistu od nečiste hrane i što svetkuju subotu kao svoj dan odmora budući da je ona objavljena čak prije nego što je proglašen zakon sa Sinaja.¹³

Svetkovatelj subote bilo je u 15. stoljeću i u Engleskoj, kao i u Skandinavskim zemljama. God. 1402. saslušan je pred sudom jedan lolard, Wiclifov sljedbenik, od koga se tražilo da se odrekne svetkovanja subote. On je rekao da je spreman to učiniti ako mu se iz Pisma navedu pravi dokazi za to.¹⁴

U Norveškoj je biskup Aslak Bolt godine 1435. sazvao provincijski koncil u Bergenu da bi stao na kraj svetkovanju subote, koje je uzelo maha u više mjesta u zemlji.

Navedena historijska svjedočanstva pokazuju da je u svakom stoljeću bilo kršćana koji su nastojali uzdignuti Božju riječ i Božji zakon iznad ljudskih običaja i ljudske tradicije.

Kako se u srednjem vijeku svetkovala nedjelja? Nedjelja se najprije pojavljuje kod kršćana iz neznaboštva kao kratko jutarnje bogoslužje, a ne kao dan odmora. O tome svjedoči Justin Martir u 67. poglavlju svoje Prve apologije.

Konstantinov zakon objavljen 7. ožujka 321. bio je prvi zakon o obaveznom svetkovanju nedjelje ili Sunčevog dana, a 29. Kanon Laodicejskog sabora iz 364. godine bio je prvi crkveni zakon koji je subotu proglasio radnim danom, a kršćanima je preporučio, ako je moguće, da se nedjeljom uzdržavaju od svjetovnog posla.

Rani srednjovjekovni crkveni pisci: Augustin (354-430), Izidor Sevilski (560-636), papa Grgur Veliki (540-604), Ivan Damaščanski (675-749) spiritualiziraju dan odmora. Subotu ili nedjelju na ispravan način svetkuje onaj koji ne griješi. Onaj nosi breme u subotu koji, iako vjeruje u Krista, ne prestaje griješiti. Ovi pisci, dakle, ne inzistiraju da se u nedjelju ne smije raditi.

Da bi narod u nedjelju u što većem broju prisustvovao bogoslužju, crkva je počela naređivati da se neki poslovi ne rade nedjeljom. Na Orleanskom koncilu 538. godine donijet je zaključak da kršćani ne smiju u nedjelju orati, obrezivati vinograd, postavljati ograde, itd., da bi imali slobodnog vremena kako bi mogli prisustvovali bogoslužju i uzeti udjela u molitvama.

Na drugom koncilu održanom u Maconu 585. prvi put se ističe veza između nedjelje i četvrte Božje zapovijedi Dekaloga. Na osnovu Starog zavjeta, tj. na osnovu četvrte zapovijedi Dekaloga kršćani se pozivaju da *potpuno* obustave svaki posao u nedjelju. U kanonima ovog koncila nedjelja se uzdiže kao dan u kojem nas je Isus oslobodio od grijeha, kao vječni dan odmora unaprijed predstavljen odmorom sedmog dana iz zakona i proroka. Zbog toga kršćani treba tog dana da prekinu sve svoje aktivnosti i da provode taj dan u molitvi i suzama u najbližoj crkvi.¹⁵

Da bi nametnula svetkovanje nedjelje, crkva je upotrebljavala različite metode. Osim što je sama izdavala zakone u prilog nedjelje, pozivajući se na Dekalog i proroke, tražila je i pomoć države, a iskorištavala je čak praznovjerje i lakovjernost naroda.

Francuski vladari iz dinastije Karlovića Pipin Mali, Karlo Veliki i njegovi nasljednici pokušavali su da svojim zakonima nametnu svetkovanje nedjelje.

Istu revnost u nastojanju da se obustavi svaki težački posao u nedjelju pokazao je mađarski kralj Stjepan svojim ediktom iz 1016. godine. Njegov edikt o obaveznom svetkovanju nedjelje glasi: »Ako neki svećenik, plemić ili netko drugi nađe nekoga gdje radi u nedjelju, neka ga otjera sa posla. Ako taj čovjek radi sa volovima, službenik može da mu oduzme vola i da ga da narodu za hranu. Ako radi konjem, neka mu se oduzme konj, kojega može otkupiti volom, koji će također biti dat narodu za hranu. Ako radi pomoću alata, neka mu se oduzme alat, koji može otkupiti svojom kožom (tj. pristati da bude bičevan).¹⁶

Kroničari srednjeg vijeka navode i niz tobožnjih čuda koja su trebala uvjeriti narod u potrebu da svetkuje dan Gospodnji. Tako, npr., jednom seljaku koji je u nedjelju orao prilijepio se za ruku držak pluga, tako da se nije mogao od njega osloboditi pune dvije godine.

Osobito sredstvo kojim su se mnogi svećenici koristili da bi narod natjerali da svetkuju nedjelju bila je tobožnja *Nebeska poslanica* ili *Isusovo pismo*. To »Pismo sa neba« pojavilo se prvi put u Španjolskoj potkraj šestog stoljeća, a kasnije se javlja na Zapadu i na Istoku. U predgovoru pisma se najprije kaže kako je *Pismo sa neba* nađeno. Ono je nađeno na jednome od najsvetijih oltara u Jeruzalemu, a napisao ga nije neki anđeo, već sam Krist, i to svojom krvlju i zlatnim slovima.

Pismo je puno prijetnji strašnim kaznama koje će stići one koji ne svetkuju nedjelju ili se usuđuju tog dana raditi.

Ovaj lažni dokument glasi: »Ja sam Gospod koji sam vam zapovjedio da svetkujete sveti dan Gospodnji... Ja sam vam svojim rukama dao zakon na gori Sinaju, ali ga vi niste držali. Za vas sam došao na svijet, ali vi niste držali moje blagdane. Kako ste zli! Niste svetkovali dan Gospodnji, dan moga uskrsnuća! Kunem vam se svojom desnicom ako ne budete držali dan Gospodnji i blagdane mojih svetaca, poslat ću na vas poganske narode koji će vas ubijati. Kunem vam se svojim prijestoljem i svojim herubimima da vam neću poslati druge poslanice, već da ću otvoriti nebesa i učiniti ću da na vas pada, usred noći, kamenje, drvlje i ki-puća voda... Poslat ću na vas zvijeri sa lavovskim glavama, sa ženskom kosom i sa kamiljim repovima, koje će vas požderati... Kao što sam učinio sa Sodomom i Gomorom, spalit ću tjelesa svih onih koji ne budu svetkovali sveti dan Gospodnji... Napusti-

te zlo, pokajte se zbog svojih grijeha, i znajte da ste spašeni zahvaljujući svakodnevnim molitvama moje presvete majke Marije i mojih svetih anđela...«¹⁷

Ova »*Nebeska poslanica*« prevedena je kasnije na grčki, armenki, sirijski, arapski i etiopski jezik, te je imala naročito veliki uspjeh na Istoku.

Veliki utjecaj imala je »*Nebeska poslanica*« i u Irskoj. Poslanica je sačuvana u dokumentu pod naslovom *Cam Domnaig* ili *Zakon o nedjelji*, zajedno sa nizom čudesnih kazni koje su pogodile prijestupnike nedjelje. U tom »*Isusovom pismu*« je izvještaj o dramatičnim događajima koji su pratili slanje poslanice: cijela zemlja se tresla od sunčevog izlaska do njegovog zalaska; kame-nje i drvlje je letjelo po zraku, i otvorio se grob Sv. Petra. Sve nevolje koje su u prošlosti zadesile svijet ili ga danas stižu, prema tvrđenju pisca ovog dokumenta, posljedice su prestupanja nedjelje.

Nisu svi sa istom lakovjernošću prihvaćali »*Nebesku poslanicu*«. Kad je o toj poslanici čuo Licinijan, biskup iz Kartagene, oko 582, odgovorio je svom prijatelju biskupu Vincentiju, koji ga je o toj poslanici obavijestio »da pod novim zavjetom ne postoji nikakva zabrana što se tiče rada na dan Gospodnji; zapravo, dodao je Licinijan, ako vjernik ne ide toga dana u crkvu, bolje je da se posveti nekoj korisnoj aktivnosti.«

Vode crkve u Francuskoj osudile su propovijedi koje su se pozivale na »*Nebesku poslanicu*«. U dokumentu *Admonitio generalis (789)* poslanica je nazvana najgorim i najlažnijim spisom koji treba da se spali da narod ne bi bio doveden u zabludu.

Proučavajući pitanje subote i nedjelje u toku srednjeg vijeka mogli smo ustanoviti slijedeće: prvo, što se tiče nedjelje konstata-rali smo da se u početku naglasak nije stavljao na fizički odmor, već na duhovni odmor: ne grijehiti — to znači svetkovati dan Gospodnji ili nedjelju. To je nauka većine ranih crkvenih učitelja. Pored nedjelje, kao uspomene na uskrsnuće, mnoge crkve su slavile i subotu, kao uspomenu na stvaranje svijeta. To je naročito karakteristično za istočne crkve.

Na zapadu je kasnije sasvim preovladalo mišljenje da se treba svetkovati samo nedjelja, i to po uzoru na biblijsku subotu. U prilog svetkovanja nedjelje propovjednici se pozivaju na Dekalog, ali narod se slabo odaziva njihovom pozivu da ne radi nikakva

posla u dan Gospodnji ili nedjelju. Kad su se biblijska uvjeravanja pokazala bezuspješna, crkva počinje izdavati svoje zakona u pogledu svetkovanja nedjelje, traži podršku u državnim zakonima, a služi se također lažnim čudesima i, kao što smo vidjeli, strašnim prijetnjama takozvanog »Kristovog pisma« ili »Nebeske poslanice«, kako bi narod privoljela ili natjerala da svetkuje nedjelju na pravilan način. Sve ove metode pokazale su se kod većeg broja vjernika rimske crkve bezuspješne. Situacija nije bolja ni danas. Većina koristi nedjelju i danas za razonodu ili za neki posao radije negoli da je svetkuje na biblijski način. Sigurno se vjernici odnose tako indiferentno prema nedjelji jer znaju ili osjećaju da je ona *ljudska* a ne božanska ustanova.

Drugo, što se tiče subote mogli smo ustanoviti, na osnovi pouzdanih dokumenata, da se još u 5. stoljeću u mnogim kršćanskim crkvama svetkovala subota. Proglašavanje subote radnim danom, kako je to učinio 29. Kanon Laodicejskog sabora 364. godine, a ni Konstantinov zakon o obaveznom svetkovanju nedjelje nisu mogli odvratiti prave Kristove sljedbenike da napuste svetkovanje subote koju je sam Gospod osnovao u raju, ponovo svečano proglasio sa brda Sinaja, zapisao zajedno sa ostalih devet zapovijedi svojom rukom na dvije kamene ploče, i koju su svetkovali Krist, apostoli i prvi kršćani. Tijekom cijelog srednjeg vijeka bilo je u Etiopiji, na Istoku, kao i u mnogim zemljama Zapada, većih ili manjih grupa vjernika koji su svetkovali subotu, smatrajući da se treba većma pokoravati Bogu nego ljudima i većma poštivati Božju riječ negoli ljudske tradicije i ljudske naredbe.

¹ Codex Justinianus, Corpus Juris Civilis, livre III, titre 12.

² Didascalia et Constitutiones Apostolorum, ed. by F. X. Funk /Paderborn, 1905/p. 409; ANF 7:469.

³ Ch. J. Hefele, Histoire des conciles, Paris, Letouzet et Ané, 1907. T. I, 2^{ed} pp. 995-1008.

⁴ Socrates, ibid. 5:22. NPNF/2 2:132.

⁵ Sozomen, ibid. 7,19 /NPNF/2 2:390.

⁶ Grgur Veliki, epistles, knjiga 13. prva poslanica rimskim građanima

⁷ Mansi 13:852.

⁸ Hefélé, Histoire des conciles, trans. H. Leclercque, Paris 1907, 3/2:1224.

⁹ Cardinal Humbert /PDI 143:936.937.

¹⁰ Epist. 1.24 (PG 120: 778)

¹¹ Matija Vlačić Ilirik, Katalog svjedoka istine, str. 192.

¹² Daniel Augsburger, The Sabbath and Lord's Day during the Middle Ages, citat u The Sabbath in Scripture and History, p. 209.

¹³ Daniel Augsburger, op. cit. p. 208.209.

¹⁴ J. Gardner, Lollardy and Reformation in England, vol. IV, p. 54.

¹⁵ L. Augsburger, op. cit. p. 198.

¹⁶ Mansi, 19: 370.371.

¹⁷ Mansi, Hist. conciliorum; citat u J. Vuilleumier, Le jour du repos à travers les âges, p. 138.139.

22. POGLAVLJE

SUBOTA I NEDJELJA U DOBA REFORMACIJE

Srednjovjekovna rimokatolička crkva je postavila dvostruki temelj za tjedno svetkovanje nedjelje: (1) tvrdila je da subotna zapovijed Dekaloga još uvijek važi za kršćane i (2) da je tjedni dan određen za svetkovanje (*što znači obustavljanje običnih poslova*) prenijet od subote na nedjelju vlašću katoličke crkve. I danas se rimokatolička crkva poziva na Dekalog kad od svojih vjernika traži da svetkuju nedjelju.

Čime rimokatolička crkva opravdava zamjenu koju je izvršila prenijevši svetkovanje sa subote na nedjelju?

U kasnoj srednjovjekovnoj teologiji pojavljuje se tumačenje da u četvrtoj Božjoj zapovijedi treba razlikovati dva aspekta: jedan moralni i jedan ceremonijalni. Po tom tumačenju moralni element u četvrtoj zapovijedi jest što ona traži da čovjek odvoji neko vrijeme za Boga, a ceremonijalni elemenat odnosi se na određivanje dana, što može biti bilo koji dan. To tumačenje iznio je najprije skolastik Aleksander iz Halesa, a dalje ga je razvio Toma Akvinski (1225-1274). Prema tome, po učenju Tome Akvinskog Bog zahtijeva da mu posvetimo određeno vrijeme. U starom zavjetu Bog je tražio da to bude sedmi dan — subota, a crkva je izabrala da to bude nedjelja — dan Kristova uskrsnuća. Toma Akvinski također ističe da je prirodni zakon temelj moralnog zakona i da je zapovijed da se čovjek jedan dan u tjednu odmara prirodni zakon.

Kako može četvrta zapovijed biti ceremonijalna zato što određuje sedmi dan, a moralna zato što određuje da se odvoji jedan dan za odmor i bogoslužje?

Prema učenju Tome Akvinskog moralni aspekt subote se temelji na prirodnom zakonu, tj. na potrebi da se odvoji određeno

vrijeme za odmor i bogoslužje. Ceremonijalni aspekt subote, s druge strane, određen je njenim simbolizmom: ona je uspomena na stvaranje i predlika počinka u Bogu, bilo u ovom životu, Božjom milošću, bilo u budućem životu, slavom.¹

»Zaista je čudnovato kako subota može biti ceremonijalna, tj. ukinuta i nevažna zato što simbolizira Božje savršeno stvaranje i odmor koji možemo naći u Bogu kako u sadašnjem tako i u budućem životu? Odbaciti kao ceremonijalno ono što je zapravo prvobitna poruka sedmog dana subote, naime, da je Bog savršeni Stvoritelj, koji pruža odmor, duševni spokoj i zajedništvo svojim stvorenjima, znači uništiti također sam moralni temelj za posvećivanje bilo kojeg vremena za bogoslužje.² Toma Akvinski je kasnije počeo sumnjati u svoje tumačenje o ceremonijalnom dijelu u suboti. Tako, npr., on ističe da postoji razlika između drugih simboličkih praznika Staroga zavjeta i subote. U jednom svom komentaru on ističe da Krist nije ukinuo zapovijed o svetkovanju subote već praznovjerna tumačenja farizeja koji su od subote učinili teško breme učeći da čovjek ne smije u subotu činiti ni dobra djela, što je suprotno namjerama Božjeg zakona.³

Tokom vremena se zaboravilo na ovo Tomino kolebanje u pogledu njegovog tumačenja o ceremonijalnom dijelu subote. Crkva se još uvijek pridržava njegovog učenja o moralnom i ceremonijalnom aspektu subote, koje je postalo standardno tumačenje u nastajanju da se obrani pravo crkve što se tiče uvođenja i svetkovanja nedjelje i drugih blagdana.

Reformatori 16. stoljeća: Luther, Zwingli i Calvin prihvatili su tradiciju i praksu srednjovjekovne katoličke crkve u odnosu na svetkovanje nedjelje s malim razlikama u pogledu značenja tog praznika i uzdržavanja od rada.

U vezi s danom odmora i bogoslužja Luther piše: »Iako su svi dani jednaki, slobodni i otvoreni, ipak je korisno, dobro i potrebno da se jedan dan svetkuje, bila to subota ili nedjelja, ili koji drugi dan, budući da Bog želi da vlada u svijetu gdje postoji red i mir.«⁴

Luther ne vjeruje da je Bog odredio da dan odmora bude nedjelja. Po njemu to može biti svaki dan. Budući da su reformatori naglašavali nauku o spasenju putem vjere u Krista i odbacivali vjerski legalizam, prirodno je očekivati da su oni manje striktni u pogledu zabranjivanja pojedine vrste posla na dan sedmičnog blagdana.

Svi Lutherovi suradnici nisu bili ovog mišljenja. Lutherov stariji kolega Andreas Carlstadt tražio je da se sedmični blagdan strože svetkuje nego što je to zahtijevao Luther. Carlstadt je čak postavio pitanje da li kršćani svetkuju pravi dan. On govori o nedjelji kao o danu koji su ljudi uspostavili, a o suboti se izražava kao o blagdanu o kome bi trebalo raspravljati.⁵

Luther je oštro reagirao na Carlstadtovo pisanje o suboti: »Ako Carlstadt bude više pisao o suboti«, izjavio je Luther, »prestat će se svetkovati nedjelja i svetkovat će se subota. On će nas učiniti u svemu Židovima, čak će tražiti da se obrezujemo.«⁶

Švicarski reformator H. Zwingli (1484-1531) imao je sličan pogled o svetkovanju nedjelje kao Luther. Međutim, Martin Bucer (1491-1551), koji je propagirao reformaciju u Strassburgu, isticao je potrebu strožeg svetkovanja nedjelje, kako je to zahtijevala i katolička crkva. Bucerov stav u odnosu na svetkovanje nedjelje prihvatili su kasnije i engleski puritanci.

Jean Calvin (1509-1564), koji je kao reformator djelovao uglavnom u Ženevi, iznio je svoj stav o suboti i nedjelji u svom čuvenom djelu *Institutio Christianae Religionis*, Bazel 1536 (*Načela krćanske vjere*). To je djelo Calvin više puta prerađivao i dopunjavao. Četvrto izdanje na francuskom jeziku objavljeno je 1559. godine. U vezi sa subotnom zapovijedi Calvin ističe tri činjenice: (1) subota je moralna ustanova od životne važnosti za duhovno rastenje; (2) ona je temelj za javno bogoslužje; (3) ona ima duboku socijalnu vrijednost jer osigurava odmor slugama. Iako Calvin ima tako visoko mišljenje o značenju subote, on ipak ne osuđuje, već nalazi opravdanje što su kršćani zamijenili subotu nedjeljom. Po njegovu mišljenju, subota je našla svoje ispunjenje u Kristu, i zato se može zamijeniti nedjeljom, danom Kristova uskrsnuća.

U svojim raspravama s katolicima o pitanjima vjere, protestanti su uvijek isticali da je njihovo načelo Sola Scriptura, tj. Biblija jedini temelj vjere. Ali ovo načelo protestanti nisu mogli opravdati kada se vodila rasprava o pitanju dana odmora. Tako, npr., 1534. godine vođena je vjerska rasprava između reformatora Farel, starijeg Calvinovog suradnika u Ženevi, i dominikanca Guya Furbitya, doktora Sorbone.

Kad je Farel izjavio da ljudi nemaju pravo uvesti nikakve svoje uredbe u crkvu, Furbity je odgovorio da je Bog zapovjedio Ži-

dovima da svetkuju subotu, »ali je crkva vlašću koju je primila promijenila subotu u nedjelju zbog Kristova uskrsnuća«. Furbity je dodao: »Mi svetkujemo nedjelju zbog zapovijedi i zakona crkve, a ne zbog Božje zapovijedi; onaj koji bi želio doslovno slijediti Božju zapovijed morao bi svetkovati subotu.«⁷ Protestantski propovjednik je odgovorio da su svi dani jednako sveti, i da kršćanin svetkuje nedjelju da bi slušao na bogoslužju Božju riječ i omogućio bližnjima odmor. Na to je dominikanac odgovorio: »Ako bi bilo dovoljno da se svetkuje bilo koji dan u tjednu, pojedinac bi mogao izabrati dan po volji što bi vodilo općoj zbrci. Zato je ponovo istakao da Biblija nalaže svetkovanje subote, a svetkovanje nedjelje se temelji jedino na autoritetu katoličke crkve.«⁸

U doba reformacije bilo je, međutim, kršćana koji su dosljednije provodili načelo Sola Scriptura, tj. da je Biblija jedini temelj vjere. To su bili takozvani anabaptisti. To ime znači »oni koji ponovo krštavaju«. Ovo ime dali su im njihovi neprijatelji zato što su ti kršćani vjerovali da sakrament krštenja mogu primiti samo odrasli, tj. oni koji mogu ispuniti uvjet koji se traži od krštenika, a to je: da vjeruje u Krista kao svog osobnog Spasitelja i da se pokaje. (*Marko 16, 15. 16; Djela apostolska 2, 38*)

Anabaptista je bilo po cijeloj Evropi, a među njima je bilo i onih koji su vjerovali ne samo u krštenje odraslih uronjavanjem već i u svetkovanje sedmog dana subote, kako to zapovijeda četvrta zapovijed Dekaloga.

Među najistaknutije vođe anabaptista koji su svetkovali subotu spadaju Oswald Glait i Andreas Fischer.

Oswald Glait je bio ranije katolički svećenik, a kasnije je postao anabaptistički propovjednik.

Oko 1527. je shvatio da je subota Božji dan odmora, te ju je počeo svetkovati i propagirati među anabaptistima u Moravskoj, Šleziji i Češkoj. Zbog svog učenja podnio je mnoga progonstva i konačno je pretrpio mučeničku smrt: nakon što je bio više od godinu dana u zatvoru u Beču zbog svoje vjere, izveden je noću izvan grada da ga narod ne bi mogao vidjeti ili čuti, i bačen je u Dunav.

Glait je napisao i jednu knjižicu o suboti (*Buchlen von Sabbath*) oko 1530, koja nije sačuvana, ali je sačuvan odgovor ili pobijanje te knjižice od strane Caspera Schwenkfelda. Iz Schwenkfel-

dova odgovora vidi se što je Glait vjerovao u pogledu subote i na čemu je temeljio svoje svetkovanje subote: (1) Glait je vjerovao da je subota osnovana u raju i da su je svetkovali Adam i patrijarsi prije Mojsija; (2) vjerovao je da je obrezanje dato Abrahamu, ali subota i druge moralne zapovijedi postojale su od nastajanja svijeta; (3) vjerovao je da su sinovi Izraelovi svetkovali subotu prije Sinaja, kako to svjedoči 2. Mojsijeva, 16. poglavlje. Najjači temelj za Glaitovo svetkovanje subote, kaže Schwenkfeld, je broj deset zapovijedi. Bog nije dao osam ili devet zapovijedi, već deset zapovijedi, koje želi da svatko poštuje. Tko prestupi jednu zapovijed, kriv je za sve (*Poslanica Jakovljeva 2, 10*).

Andreas Fischer bio je također ranije svećenik i zatim anabaptist, koji je prihvatio svetkovanje subote i bio najuži Glaitov suradnik. Sačuvan je polemički traktat protiv Fischerova učenja o suboti, koji je napisao Valentin Crautwalt. Iz tog traktata se vidi što je Fischer vjerovao o suboti i što je bio temelj njegovog svetkovanja subote. Njegovi dokazi u prilog svetkovanja subote bili su slijedeći: (1) Deset zapovijedi su deset zavjetnih riječi, i tko prestupi subotu, prestupa zapovijedi Gospodnje; (2) Mojsije, proroci i Novi zavjet zapovijedaju da držimo Deset zapovijedi, a subota je jedna od tih deset; (3) Kada Novi zavjet spominje riječ zakon, to je zakon koji obuhvaća i subotu. Pavao i drugi apostoli održavali su sastanke u subotu; i Krist, apostoli i svi prvi crkveni oci svetkovali su subotu; (4) papa Viktor i car Konstantin su bili prvi koji su zapovjedili da se svetkuje nedjelja (*Sunčev dan*); (5) Deset zapovijedi su vječne.⁹

Zanimljiva je i slijedeća Fischerova izjava o suboti, koja je odraz njegovog osobnog razmišljanja o Svetom pismu. On je kazao: »Sveto pismo vrlo često spominje subotu. Kad bih u Svetom pismu našao toliko tekstova o nedjelji, svetkovao bih nedjelju.«

Glait i Fischer su temeljili svoje propovijedanje i podučavanje na načelu reformacije: samo Sveto pismo je temelj naše vjere i života. Ovo stanovište reformacije pružalo im je moćan temelj dokazivanja, i njihovo objavljivanje subote kao obaveznog kršćanskog praznika praćeno je znatnim uspjehom.

U doba reformacije bilo je po cijeloj Evropi grupa kršćana koji su svetkovali subotu. Ovdje ćemo spomenuti neke od njih.

U Ugarskoj i Transilvaniji pokret svetkovanja subote bio je vrlo snažan pri kraju 16. stoljeća. Na čelu tog pokreta bio je Na-

gy-Szabo, koga je nasljedio Andreas Eossi, bogati plemić. Eossi je putem pisane riječi i propovijedanjem organizirao veći broj grupa koje su svetkovale subotu u Ugarskoj pri kraju 16. stoljeća. Eossijevo djelo nastavio je njegov posinak Simon Pechy, koji je pod Ferdinandom II postao državni kancelar. Zbog svog vjerskog uvjerenja izgubio je naklonost dvora i bio bačen u zatvor u kome je proveo devet godina. Vrijeme u zatvoru posvetio je pripremajući komentar o Prvoj Mojsijevoj knjizi i sastavljajući duhovne pjesme, od kojih je veći broj ispjevan u čast subote.

Svetkovatelji subote bili su u Ugarskoj i Transilvaniji teško progonjeni u 15. i 16. stoljeću. Protiv njih ustao je mađarski sabor, a posebno su se isticali kao progonitelji tih kršćana knezovi Sigmond Bathory, Gabriel Bathory i Berhen.

Progonstva, naročito ona od 1638-1640., imala su za posljedicu da se svetkovanje subote proširilo i izvan Transilvanije. Širenju pokreta mnogo su doprinijeli i spisi spomenutih vođa, Eossija i Pechya.

U Norveškoj, Finskoj i Švedskoj bilo je znatnih grupa kršćana koji su svetkovali subotu. Očite dokaze o postojanju tih grupa kršćana u srednjem vijeku imamo u odlukama koncila katoličke crkve donijetih protiv njih u Berganu, Norveška, godine 1435. i u Oslu (*Kristianija*) slijedeće godine. Ovi koncili su zabranjivali uzdržavanje od rada subotom.¹⁰

Dalji dokaz u pogledu svetkovanja subote u Norveškoj imamo iz perioda kada je već Lutherovo učenje stiglo u Skandinavske zemlje. Postoji, na primjer, edikt Christofera Huitfeldta, gospodara Bergena, Stavangera i Vardola, iz god. 1544., koji se između ostaloga odnosi na činjenicu da još uvijek ima nekih u Aardalu i Sognyu, koji usprkos upozorenja datog u prošloj godini, svetkuju subotu. Ovaj edikt određuje da mora platiti globu od deset maraka svatko tko bi bio zatečen da svetkuje subotu.¹¹

Dokaze o postojanju svetkovatelja subote u Skandinavskim zemljama imamo i u jednom pismu švedskog kralja Gustava I Vaze iz godine 1544. On je podupirao širenje Lutherove nauke, a zabranjivao je da se svetkuje subota. Veliki protivnik svetkovatelja subote bio je i kralj Gustav II Adolf.

Osim u Transilvaniji i Skandinavskim zemljama bilo je u vrijeme reformacije svetkovatelja subote u Nizozemskoj, Rusiji, Francuskoj, Španjolskoj i u drugim zemljama Evrope.

U Španjolskoj, npr., zbog jakog katoličkog utjecaja bilo je manje svetkovatelja subote negoli u nordijskim zemljama. Među španjolskim reformatorima ističe se Constantino Ponce de la Fuente. Nakon završenih studija u Algali i Sevilli, Constantino djeluje kao propovjednik, a 1548. krenuo je s princom Filipom na put po Evropi kao njegov kapelan. Uskoro nakon povratka u Sevillu 1555. bio je uhapšen od strane inkvizicije i bačen u zatvor, gdje je umro u veljači 1560.

Constantino je pripadao grupi nezavisnih reformatora, tj. nije podržavao u svemu Luthera i druge reformatore. On ističe da je Bog odredio jedan dan koji treba da njemu posvetimo, čime priznajemo da je On naš Gospodar i Gospodar našeg vremena. Constantino ističe da kršćanin treba da drži Deset zapovijedi, ako ne želi biti Božji neprijatelj. Ali on također naročito upozorava da je svetkovanje subote dio poslušnosti Dekalogu.¹²

Srednjovjekovna tradicija o nedjelji kao danu kršćanskog bogoslužja nastavlja se u Evropi i u doba reformacije. Nedjelju svetkuju katolici i protestanti, ali zanimljivo je, kao što smo se mogli uvjeriti iz ovog poglavlja, da je u mnogim zemljama Evrope bio znatan broj iskrenih kršćana koji su vjerno proučavali Sveto pismo i donijeli odluku da poštuju svog Stvoritelja svetkujući subotu jer je to u skladu sa četvrtom Božjom zapovijedi.

¹ Toma Akvinski, *Summa Theologica*, Part. I-II; Q. 100.5. p. 1042

² S. Bacchiocchi, *Divine Rest for human Restlessness*, p. 45.46.

³ Toma Akvinski, op. cit. Part. I-II. Q. 107.3. p. 1111.

⁴ Kenneth A., Strand, *The Sabbath in Scripture and History*, p. 216.

⁵ Ibid. p. 217.

⁶ Ibid. p. 217.

⁷ Ibid. 218.219.

⁸ Ibid. p. 219.

⁹ Gerhard F. Hasel, *Sabbatarian Anabaptists of the Sixteenth Century*, AUSS 5, 1967. (*The Sabbath in Scripture and History*, p. 220-222).

¹⁰ J. N. Andrews and L. Conradi, *History of the Sabbath and First Day of the Week*, 4 ed. pp. 672.673.

¹¹ Ibid. p. 675.

¹² Mario Veloso, *The Reformation in Seville, 1530-1560*, pp. 88-117.

SUBOTA I NEDJELJA U NOVIJE DOBA

U ovom poglavlju razmatrat ćemo pitanje dana odmora i bogoslužja u Engleskoj u 17. stoljeću kao i na Novom kontinentu nakon doseljenja prvih kolonista na taj kontinent.

Za vrijeme kralja Henrika VIII (1509-1547) došlo je do raskida Engleske s katoličkom crkvom. Parlamenat je 1534. proglasio Henrika glavom engleske crkve. Ukinuta je papinska jurisdikcija u Engleskoj, smanjene su povlastice klera i sekularizirana samostanska i crkvena imanja. Crkva je pod Henrikom VIII, iako odvojena od Rima, ostala i dalje uglavnom katolička. Za vrijeme Eduarda VI (1547-1553) u Engleskoj je sprovedena reformacija koja se, usprkos katoličkoj reakciji za vrijeme Marije (1553-1558), poznate pod nadimkom »krvava«, održala, i kasnije pod kraljicom Elizabetom (1558-1603) učvrstila. Ova crkva naziva se anglikanskom. Reakcija koju je izazvala krvava Marijina strahovlada učinila je više za utvrđivanje protestantizma u Engleskoj negoli naklonost njenog prethodnika. Pod Elizabetom Engleska je postala pretežno protestantska zemlja, osamdeset od sto stanovnika je primilo protestantizam anglikanskog tipa.

Protestantizam u Engleskoj nije bio jedinstven. Unutar anglikanske crkve javlja se već za vrijeme kraljice Elizabete, a još više za vrijeme njenog nasljednika Jakova I (1603-1625), pokret koji je imao za cilj da očisti englesku crkvu od tragova rimske crkve. Pristalice tog pokreta dobili su nadimak »puritanci«. Puritanci su tražili da bogoslužje bude jednostavnije, da se više pažnje obraća propovijedanju Božje riječi a manje obredima, i da se nedjelja strože svetkuje.

Neki puritanci su tražili da crkvom upravljaju prezbiteri ili starješine, a ne biskupi.

Još radikalniji od puritanaca bili su separatisti ili independenti. Dok su puritanci željeli ostati unutar anglikanske crkve trudeći se da je očiste, separatisti ili independenti, kao i anabaptisti na kontinentu, smatrali su da crkvu trebaju sačinjavati obraćeni, koji su se odvojili od državne crkve. Separatisti su se razvili u kongregacionaliste, koji su isticali punu autonomiju mjesne crkve.

Anglikanska crkva je zauzela neprijateljski stav prema puritancima i separatistima. Uslijedili su progoni koji su primorali ove kršćane da sebi potraže novu domovinu. Godine 1620. se prva grupa ovih kršćana prevezla brodom Mayflower u Ameriku.

Kakav su stav zauzimali anglikanci i puritanci prema danu odmora a bogoslužja?

I jedni i drugi slagali su se u tome da je nedjelja kršćanski praznik, ali su se razlikovali u načinu kako treba da se ona svetkuje.

Glavni pobornik puritanskog gledišta o načinu svetkovanja nedjelje bio je puritanski propovjednik i pisac Nicholas Bownd. Bownd ističe da je Bog u početku uspostavio subotu kao dan počinka i bogoslužja. On ju je objavio kasnije i u Dekalogu. Prema tome, dan odmora i bogoslužja nije čovjekova ustanova ni crkvena ustanova. Subotna zapovijed, kao i ostale zapovijedi Dekaloga, je vječna, i prema tome obavezuje našu savjest. Njome priznajemo Božji autoritet ili vlast Božju nad sobom. Dužni smo toga dana prisustvovati javnom bogoslužju gdje se jasno čita i tumači Božja riječ i gdje se upućuju molitve Bogu na narodnom jeziku za utvrđivanje naroda u vjeri i pobožnosti.¹

U razvijanju svoje ideje o suboti Bownd je dokazivao da iako je Gospodnji dan ili subota promijenjena, Stari zavjet još uvijek sadrži principe njenog svetkovanja. Moralna i vječna priroda subote ukazuje nedvosmisleno na Božju suverenost koja se proteže na cijeli život. Prema tome, u kršćansku subotu, tj. nedjelju, treba ostaviti po strani svaki posao i svaku rekreaciju.

Anglikanska crkva je oštro reagirala protiv ovog Bowndovog učenja. Zabranjeno je objavljivanje i čitanje njegovih spisa, a njemu i njegovim pristalicama zabranjeno je i propovijedanje u anglikanskim crkvama. Mnogi anglikanski biskupi su smatrali da bi Bowndovo učenje moglo vjerne vratiti »židovskom legalizmu« i ograničiti »slobodu kršćanima«.

U znak opozicije sve jačem zahtjevu puritanaca za reformom svetkovanja nedjelje, Jakov I je 1618. godine izdao svoju čuvenu knjigu, *Knjigu o sportovima (Book Of Sports)*. Tom knjigom za branije se puritanski način svetkovanja nedjelje i daje se odobrenje da ljudi mogu nedjeljno vrijeme koristiti kako žele — mogu ga posvetiti sportu, zabavama, posjećivanju kazališta, itd.

Nadbiskup William Laud je tražio da se puritanci u svemu potčine anglikanskoj crkvi, a kad oni nisu na to pristali, počeo je progoniti one koji su pozivajući se na svoju savjest odbili svaki kompromis. To je neizbježno vodilo ka potpunom odvajanju puritanaca od anglikanske crkve za vrijeme vlade Karla I (1625-1649).

Sada želimo skrenuti pažnju na drugu grupu puritanaca, koji su vjerovali da su kršćani dužni svetkovati sedmi dan — subotu, a ne nedjelju. Ova je grupa predstavljala manjinu među puritanima. Ovi kršćani su stajali čvrsto na stanovištu da Dekalog ili Deset zapovijedi još važe za sve ljude, i da se razlika između Starog i Novog zavjeta ne odnosi na dan odmora.

Jedan od najranijih puritanaca koji je vjerovao i zastupao gladište da su kršćani dužni svetkovati subotu bio je puritanski propovjednik John Trask (1583-1636). Zajedno s Hamletom Jacksonom on je proučavao Bibliju i stekao uvjerenje da se četvrta zapovijed odnosi na pravu i trajnu subotu Gospodnju. Trask je organizirao grupu sljedbenika koji su počeli svetkovati subotu. Zbog propovijedanja subote, Trask je bio bačen u zatvor. Njegovi sljedbenici se nisu pokolebali u svom vjerovanju u subotu.²

Drugi značajan pobornik subote u Engleskoj bio je Theophilus Brabourne (*Teofil Brebourn*). Historičari ga s pravom proglašavaju najznačajnijim i najuspješnijim pobornikom istine o suboti. U toku od trideset godina objavio je četiri volumena svog životnog djela u kome objašnjava i brani istinu o suboti. Naslov je djelu: *Obrana najstarije i najsvetije Božje ustanove — subote*.

Nakon što je dokazao da je četvrta zapovijed u svojoj cjelini moralna, da u njoj nema ničega ceremonijalnog, Brabourne brani položaj subote i ističe da ona mora biti vječni blagdan u kršćanskoj crkvi i da su kršćani dužni da je svetkuju. »Savjest me moja veže«, izjavio je on, »i prije sam spreman žrtvovati život nego li se odreći ove istine«.

Slijedeći istaknuti zastupnik svetkovanja subote bio je Thomas Bampfield. On ističe Isusove riječi da nije došao da promijeni zakon i proroke već da ih ispuni (*Matej 5, 17*). Bampfield također citira Djela apostolska 20, 7. i dokazuje da je »prvi dan« u kome su se kršćani sastali da lome kruh bio subota večer, bolje reći noć od subote na nedjelju, a Pavao je u nedjelju ujutro krenuo na put. U tom tekstu nema nikakvog dokaza u prilog svetkovanja nedjelje. Raspravljajući o tekstovima kao što su Kološanima 2, 14–17. i Efežanima 1, 15. 16. Bampfield nastoji dokazati da se ovi tekstovi ne odnose na subotu Dekaloga, već na ceremonijalne levitske subote ili godišnje praznike.

Bampfield se poziva i na povijest da bi dokazao da su mnogi u ranijim stoljećima kršćanstva svetkovali subotu. Među ostalima citira takve autore kao što su Ambrozije i Chrysostom.

Bampfieldov kritičan i odlučan stav u odnosu na subotu izazvao je odvajanje od ostalih puritanaca, zagovornika strogog svetkovanja nedjelje. Braneci svetkovanje subote, Bampfield se poziva na dva osnovna puritanska načela: prvo, kršćani treba da se pokoravaju Kristu; i, drugo, Kristova volja je otkrivena u Bibliji.

Budući da su puritanci koji su svetkovali nedjelju bili u većini, oni su ove druge koji su branili subotu nazvali radikalima i reacionarima, i čak hereticima, i zauzeli su prema njima neprijateljski stav, kao i anglikanska crkva.

Ovdje smo spomenuli samo nekoliko najistaknutijih zastupnika svetkovanja subote u Engleskoj. Novija istraživanja su pokazala da je u Engleskoj u 17. stoljeću bilo mnogo više svetkovatelja subote nego što se to do sada mislilo.⁴

Subota i nedjelja na Novom kontinentu

Vjerske i političke prilike u Engleskoj u 17. stoljeću primorale su mnoge puritance da se odvoje od anglikanske crkve i da napuste svoju domovinu. Mnogi od njih su najprije mislili da će naći novu domovinu u Nizozemskoj, ali kad su se uvjerali da ni u Nizozemskoj ne mogu živjeti u slobodi koju su tražili i zbog koje su napustili Englesku, odlučili su potražiti novi dom u Novom svijetu. Godine 1620. doplovila je prva grupa iseljenika jedrenjakom

Mayflower u Ameriku i nastanila se u New Plymouthu. Godine 1629. došla je nova, veća grupa puritanaca i priključila se onima u New Plymouthu.

Jedna od najvećih briga ovih doseljenika puritanaca bila je da strogo svetkovanje nedjelje bude vitalni dio njihovog iskustva u Novom svijetu. Jedan od vodećih branitelja strogog svetkovanja nedjelje u Americi bio je Thomas Shepard, koji je stigao u Ameriku 1635, nakon što je podnio mnoga stradanja od strane nadbiskupa Lauda.

Budući da su se među doseljenicima počeli pojavljivati i pojedinci koji bi se mogli nazvati antinomijancima ili libertincima, a koji su se protivili strogom svetkovanju nedjelje, doseljenici, kao organizirano društvo, počeli su izglasavati zakone protiv skvrnjenja dana Gospodnjeg, i kazne za prestupanje ili nepoštivanje nedjelje bile su često prilično stroge i teške.

Kao u Engleskoj, tako i u Novom svijetu puritanci su bili podijeljeni, ne toliko po pitanju načina svetkovanja dana odmora, koliko po pitanju da li dan odmora i bogoslužja treba biti subota ili nedjelja. Jasno je da su oni koji su zastupali svetkovanje subote bili u manjini, te su od strane većine smatrani radikalima i hereticima. Ovi kršćani su čvrsto vjerovali da se njihovo stanište zasniva na Božjoj riječi i da je ono logični produkt njenog učenja. Na svoje protivnike, koji su učili da je subota moralna zapovijed i vječna, ali da je promijenjena u nedjelju, gledali su kao na hotimične prijestupnike Božjeg zakona.

Takozvani baptisti sedmog dana bili su prva grupa engleskih puritanaca koji su u Americi zastupali svetkovanje subote kao dana Gospodnjeg. Neki od njih doputovali su u Ameriku na jedrenjaku Mayflower 1620. godine.

Godine 1664. je Stephen Mumford (*Stiven Mamford*) stigao u Newport, Rhode Island, iz Engleske i »donio sa sobom uvjerenje da su Deset zapovijedi, kakve su objavljene sa gore Sinaja, moralne i nepromjenljive, i da je jedna protivukršćanska sila promijenila subotu i uspostavila prvi dan tjedna — nedjelju«. Mumford je počeo propovijedati istinu o suboti među baptistima u Newportu, i već 1671. osnovana je prva crkva baptista sedmog dana u Americi. Crkva baptista sedmog dana u Newportu bila je duži niz godina središte za sve one koji su svetkovali subotu u Rhode Islandu i Connecticutu. Ona se stalno povećavala novim

doseljenicima iz Engleske i novim obraćenicima u Rhode—Islandskoj koloniji.

Godine 1684., Abel Noble, propovjednik Crkve baptista sedmog dana u Londonu, doselio se u Philadelphiju. Tu je on osnovao drugu crkvu baptista sedmog dana i postao glavni zastupnik svetkovanja subote u Pennsylvaniji. Baptisti sedmog dana bili su prvi pobornici svetkovanja subote u Novom svijetu.

Kao u Engleskoj, tako i u Americi, baptisti sedmog dana bili su često progonjeni zbog svoje vjere, čak i u Rhode Islandu, u koje je bilo proglašeno načelo vjerske slobode. Broj pripadnika svetkovatelja subote se povećavao usprkos progonstvima, kažnjavanju zatvorom i globama. Godine 1801. baptisti sedmog dana povezani su jedinstvenom organizacijom koja je uzela naziv Generalna konferencija baptista sedmog dana.

Adventisti sedmog dana

Godine 1843. Generalna konferencija baptista sedmog dana odredila je da 1. studenoga te godine bude dan molitve i posta da bi Bog i drugim kršćanima pomogao da uvide svetost subote.

Ovu molitvu je Bog uslišio iznad njihovog očekivanja već iduće godine preko udovice Rachele Oakes, baptistkinje sedmog dana, koja se kamsije udala za N. Prestona. Rachel Oakes došla je u proljeće 1844. u posjet svojoj kćerki u mali gradić Washington, u državi New Hampshire. Budući da u tom gradiću nije bilo Crkve baptista sedmog dana, odlučila je da u nedjelju prisustvuje bogoslužju u adventističkoj crkvi. Te nedjelje je u toj crkvi trebala biti održana večera Gospodnja i propovjednik Frederick Wheeler je u svojoj propovijedi naglasio da je poslušnost Božjim zapovijedima najbolja priprema za večeru Gospodnju ili pričest. Poslije propovijedi Rachel Oakes je rekla pastoru Wheeleru da bi bilo bolje da odgodi večeru Gospodnju dok ne budu članovi njegove crkve i on zaista poštivali Božje zapovijedi. Wheeler je tražio objašnjenje te primjedbe. R. Oakes mu je skrenula pažnju na subotu koja se nalazi u četvrtoj zapovijedi Dekaloga, i koja je vječna i nepromjenjiva, kao i ostalih devet zapovijedi.

Frederick Wheeler je prihvatio istinu o sedmom danu suboti i počeo ju je propovijedati. On je bio prvi propovjednik adventi-

stičke crkve koji je počeo svetkovati subotu. Uskoro je znatan broj članova njegove crkve, uključivši više članova obitelji Farnsworth, počeo svetkovati subotu. Preko Wheelera počeli su i drugi adventistički propovjednici prihvatiti istinu o suboti. Među ovima bio je prvi Thomas M. Preble koji je 1845. u časopisu Hope of Izrael (*Nada Izraelova*) napisao jedan opširan člana u kome je pokazao da se sedmi dan mora svetkovati kao dan odmora ili subota. Preko ovog članka upoznao je istinu o suboti adventistički propovjednik kapetan Joseph Bates. Bates je odmah otišao u posjet propovjedniku F. Wheeleru da bi se još više upoznao sa ovom istinom. Nakon što je čitavu noć i znatan dio slijedećeg dana proveo u proučavanju Biblije s F. Wheelerom, Bates se vratio kući u New Bedford. Prelazeći preko mosta između New Bedfor-da i Fairhavena, Bates je sreo svog prijatelja J. M. Halla koji ga je zapitao: »Što ima novog, kapetane Bates?« Bates je radosno odgovorio: »Novost je to da je sedmi dan subota dan Gospod-nji!« Slijedeće subote je i Hall počeo svetkovati subotu.

Batesa se može s pravom nazvati apostolom subote u redovi-ma adventista. U kolovozu 1846. Bates je objavio svoj traktat pod naslovom »*Sedmi dan subota — vječni znak.*« Preko tog traktata prihvatili su mnogi drugi adventisti istinu o suboti, a među ovima posebno treba spomenuti Jamesa White i njegovu suprugu Ellen White, najistaknutije propovjednike adventne vi-jesti.

Godine 1848. održali su adventisti šest takozvanih »Subotnih konferencija«. Na tim konferencijama glavni govornici su bili Jo-seph Bates, James White i Ellen White. Njihov glavni predmet proučavanja bio je subota, treća andeoska vijest (*Otkrivenje 14, 9–12*) i njen odnos prema suboti, te posljednji događaji u proročanstvu.

Proučavajući treću andeosku vijest koja glasi: »Tko se god po-kloni Zvijeri i ikoni njezinoj, i primi žig na čelo svoje ili na ruku svoju, on će piti od vina gnjeva Božjega«, adventisti su shvatili da Otkrivenje govori o dva suprotna znaka koje ljudi primaju u svom umu prije završetka vremena milosti i Kristovog ponovnog dolaska — »pečat Božji« ili »žig Zvijerin«. Adventisti su otkrili da je subota, četvrta Božja zapovijed, »Božji pečat«, koji primaju oni koji su nanovo rođeni Duhom Svetim i koji vjerom u Krista svetkuju subotu.

Istina o suboti kao »Božjem pečatu« nalazi se, dakle, u trećoj andeoskoj vijesti, ali ona se nalazi i u prvoj andeoskoj vijesti ko-ja nas poziva »da se poklonimo onome koji je stvorio nebo i zem-lju i more i izvore vodene«. (*Otkrivenje 14, 7*) Upravo subota je uspostavljena zato da nas vječno podsjeća na Boga kao Stvorite-lja neba i zemlje, te da nas tako čuva od idolopoklonstva i nevjerstva.

Istina o suboti koju su adventisti prihvatili postala je moćna veza koja je sjedinila do tada raštrkane vjernike adventne nade. Do 1848. svetkovanje subote bio je predmet osobnog uvjerenja pojedinaca među adventistima, a od 1849. subota je postala prih-vaćena istina i pravilo među adventistima, koji 1861. uzimaju službeni naziv Crkva adventista sedmog dana. U ovom nazivu istaknute su dvije osnovne istine adventističkog vjerovanja; vje-ra u adventus, tj. u skori Kristov drugi dolazak, i vjera u neprom-jenljivost Božjih zapovijedi, uključivši i sedmi dan, tj. subotu, ko-ja je test istinske vjernosti Isusu.

U našoj zemlji ima adventističkih crkava u svim našim repu-blikama i autonomnim pokrajinama. Budući da su Adventisti sedmog dana (*kod nas poznati pod službenim nazivom Kršćans-ka adventistička crkva*), i najutjecajnija kršćanska zajednica ko-ja svetkuje subotu, to ćemo u slijedećem poglavlju odgovoriti na pitanje: zašto kršćani adventisti pridavaju toliku važnost suboti?

¹ Nicholas Bownd, *The Doctrine of the Sabbath plainly layed forth and soundly proved*, Lon-don, 1595, pp. 5.6.

² J. L. Gamble and Charles H. Green, *the Sabbath in British Isles, (Seventh Day Baptists in Europe and America. Plainfield, N. Y. 1910, pp. 107-109.)*

³ T. Brabourne, *A Defence of that most Ancient, and Sacred Ordinance of God, the Sabbath (Sabbath in Scripture and History, p. 237)*

⁴ B. w. Ball, *The English Connection*; Cambridge, 1981., pp. 138-158.

V

ZNAČENJE, TRAJNA VAŽNOST I OBNOVA SUBOTNOG POČINKA

»I tvoji će sazidati stare ruševine, i podignut ćeš temelje koji će stajati od koljena do koljena, i prozvat ćeš se: koji sazida razvaline i opravi putove za naselje.« (Izaija 58,12)

»Ovdje je postojanost svetih, koji drže zapovijedi Božje i vjeru Isusovu.« (Otkrivenje 14,12)

TEOLOŠKI TEMELJ SUBOTE

Teološki temelj subote kao dana odmora i bogoslužja je četvrta Božja zapovijed koja glasi: »Sjeti se da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i obavljaš sav svoj posao. A sedmoga je dana subota, počinak posvećen Gospodu, Bogu tvojemu. Tada nemoj raditi nikakva posla: ni ti, ni sin tvoj, ni kći tvoja, ni sluga tvoj, ni sluškinja tvoja, ni živinče tvoje, ni stranac koji se nade unutar vrata tvojih; jer je za šest dana stvorio Gospod nebo i zemlju, more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinio. Zato je Gospod blagoslovio i posvetio dan subotni.« 2. Mojsijeva 20, 8–11.

Ovu zapovijed, kao i ostalih devet, sam je Gospod objavio s gore Sinaja, a zatim svojom rukom napisao na dvije kamene ploče, koje je Mojsije, po Božjem nalogu, pohranio u Kovčegu, najsvetijem predmetu zemaljskog Svetišta (2. Mojsijeva 24, 12; 31, 18; 40,20; 1. Carevima 8, 9.)

Kovčeg u kome su bile pohranjene Božje zapovijedi naziva se Kovčeg svjedočanstva ili Kovčeg zavjeta. Što znače ta dva imena?

Kovčeg u kome se nalazio Dekalog ili dvije ploče s Deset zapovijedi naziva se zato Kovčegom svjedočanstva jer su se u njemu nalazile zapovijedi koje *svjedoče* o Božjem karakteru, otkrivaju glavne osobine Božje prirode ili Božjeg karaktera, a to su: pravda, vjernost, istinitost, ljubav. Deset zapovijedi su otkrivenje vječnih Božjih načela vjernosti, pravednosti, moralne čistoće, istinitosti i ljubavi (2. Mojsijeva 34, 6. 7). Prve četiri zapovijedi, koje govore o našoj vjernosti prema Bogu, uključivši i petu, koja govori o poštivanju roditelja — otkrivaju načelo vjernosti; šesta, koja zapovijeda da poštujemo tuđi život, te osma i deseta, koje zapovijedaju da poštujemo tuđu imovinu, otkrivaju načelo pra-

vednosti; a deveta, koja zabranjuje lažno svjedočenje, otkriva načelo istinitosti.

Grieh je prijestup Zakona, prijestup bilo kojeg od ovih velikih i vječnih Božjih načela. »Tko god počinja grijeh, krši zakon i grijeh je kršenje (*prijestup*) zakona (1. Ivanova poslanica 3, 4). Biblija definira grijeh kao promašaj cilja — a cilj koji nam je Bog postavio jest da uz pomoć Božje milosti tako živimo da u svome životu otkrivamo vječna načela vjernosti, pravednosti, moralne čistoće, istinitosti i ljubavi. Pomanjkanje ili nedostatak bilo koje moralne kvalitete u našem životu ruši naš integritet i svrstava nas u red prijestupnika. »Uistinu, ako tko vrši sav Zakon, a pogriješi samo u jednome, postaje krivac za sve. Jer onaj koji je rekao: »Ne čini preljuba!« rekao je i »Ne ubij!«, ako ne učiniš preljuba, a ubiješ, postaješ prijestupnik Zakona.« (Poslanica Jakovljeva 2, 10)

Ovo važi i za četvrtu zapovijed kojom Bog zapovijeda da šest dana radimo i obavljamo sav svoj posao, a sedmi dan da posvetimo njemu. I ovo je moralna zapovijed, kao i ostalih devet, jer nas poziva na vjernost i poslušnost Bogu, koji je naš Stvoritelj i Otkupitelj. Biblija iznosi više primjera koji pokazuju da Bog nije ravnodušan prema prijestupnicima njegovog zakona. Hotimična povreda četvrte zapovijedi, tj. obaveze da se poštuje dan posvećen Bogu, kažnjavala se u Starom zavjetu, po Božjoj odredbi, najstrožom kaznom, kao i hotimično ubojstvo i preljub (3. Mojsijeva 15, 32–36). Teško možemo zamisliti da bi Bog nekada izražavao tako oštro negodovanje prema prijestupnicima subote, a danas bi bio prema njima indiferentan, ili bi osuđivao prijestupnike nedjelje. To bi bilo u suprotnosti s Božjom prirodom: »Jer ja, Gospod, ne mijenjam se, a vi se, sinovi Jakovljevi, mijenjate bez prestanka!« (Malahija 3, 6) Kao što je Bog vječan i nepromjenljiv, tako su i njegove zapovijedi vječne i nepromjenjive (Matej 5, 17–19). Mi svetujemo subotu, jer je nepoštivanje te zapovijedi i danas grijeh, tj. znak nedostatka vjernosti i *ljubavi prema Bogu*.

Rekli smo da se kovčeg u kome su se nekada čuvale Božje zapovijedi nazivao i Kovčeg zavjeta ili saveza.

Zašto mu je dato to ime? Zato jer su deset zapovijedi bile temelj zavjeta ili saveza koji je Bog sklopio sa Izraelom nakon objavljivanja Deset zapovijedi s gore Sinaja. Zavjet ili savez koji je

Bog nekada sklopio s Izraelom na podnožju Sinaja, nakon što ga je izveo iz egipatskog ropstva, naziva se »starim zavjetom ili savezom«. To je bio legalni ugovor ili savez. Prema tom ugovoru Bog je obećao da će biti njihov Bog, a oni će biti njegov osobit narod, i to pod uvjetom ako budu držali njegove zapovijedi (2. Mojsijeva 19, 5. 6). *Narod je obećao da će držati sve njegove zapovijedi. Ugovor je bio ratificiran krvlju životinje. (2 Mojsijeva 24, 3–8)*

U to vrijeme Izraelci nisu razumjeli što u stvari obuhvaća taj ugovor. Oni su se složili sa ciljem i uvjetom ugovora i odgovorili su: »Učinit ćemo sve što je rekao Gospod!« (2. Mojsijeva 24, 3) Shvatili su ideju o potrebi poslušnosti. Ali nisu shvatili kako mogu uistinu biti poslušni Bogu. Mislili su da to mogu postići svojom silom nastojeći da pokažu vanjsku poslušnost u odnosu na božanske zahtjeve. Oni su uskoro taj ugovor prestopili načinivši zlatno tele kome su se klanjali. (2. Mojsijeva 32, 7. 8)

Svi pokušaji od strane Gospoda da pokaže Izraelcima da im je potrebno *ново srce* i *božanska milost* da bi mogli uistinu biti Bogu poslušni, pokazali su se bezuspješni, izuzev kod rijetkih pojedinaca.

Preko proroka Jeremije Bog obećava da će u budućnosti sklopiti sa svojim narodom nov zavjet ili savez: »Evo, idu dani, govori Gospod, kad ću učiniti s domom Izraelovim i s domom Judinim nov zavjet (savez). Ne kao onaj zavjet, koji učinih s ocima njihovim kad ih izvedoh iz Egipta, jer onaj zavjet moj oni pokvariše... Nego ovo je zavjet što ću učiniti s domom Izraelovim poslije ovih dana, govori Gospod: metnut ću zakon svoj u njih, i na srca njihova napisat ću ga, i bit ću im Bog, i oni će mi biti moj narod.« (Jeremija 31, 31–33)

Koja je razlika između starog i novog saveza? Glavna razlika mogli bismo reći jest u tome što se novi savez temelji na *boljem* obećanju i ratificiran je *Kristovom* krvlju. »I sad, naš Veliki Svećenik« dobio je toliko uzvišeniju službu koliko je posrednik *boljega* saveza, *boljega* jer se temelji na boljim obećanjima. Da je zbilja onaj prvi bio besprijekoran, ne bi se tražilo mjesto za drugi. Koreći ih, naime, Bog izjavljuje: 'Evo dolazi vrijeme — veli Gospod — u koje ću s domom Izraelovim i s domom Judinim sklopiti novi savez, različit od saveza koji učinih s ocima njihovim onoga dana kad ih uzeh za ruku da ih izvedem iz zemlje egipats-

ke. Budući da oni nisu ostali vjerni savezu mome, i ja sam njih, veli Gospod, zanemario. Ovo je savez koji ću sklopiti s domom Izraelovim poslije onog vremena, veli Gospod: Staviti ću svoje zakone u misli njihove, i na srcima njihovim napisati ću ih, i bit ću im Bog, i oni će biti moj narod.« (Hebrejima 8, 6–10)

Novi zavjet je Isus najavio prilikom posljednje večere koju je održao sa svojim učenicima kada je rekao: »Jer je ovo krv moja novoga saveza koja će se proliti za mnoge radi otpuštanja grijeha.« (Matej 26,27.28) Isus je ovdje dao učenicima obećanje da će postati njihov Jamac, njihova Zamjena, On će svojom krvlju steći za njih otkupljenje, tj. oproštenje grijeha (1. Petrova, 1, 18. 19), a svojim uskrnućem i posredničkom službom opravdanje i pomirenje, tj. oslobođenje od sile grijeha i život u skladu s Božjim zapovijedima. (Rimljanima 4, 25; 5, 8–10) Novi zavjet, koji Krist ostvaruje u srcu i životu onih koji ga vjerom i predanjem primaju za svog osobnog Spasitelja obuhvaća: oproštenje grijeha, pobjedu nad grijehom darom Svetoga Duha koji Božji zakon upisuje na njihova obnovljena srca i dovodi ih u sklad s Božjom voljom, te članstvo u velikoj Božjoj obitelji ovdje na Zemlji i u budućnosti, u Božjem kraljevstvu slave.

Pod novim zavjetom Krist svojim Duhom upisuje Božji zakon — velika načela pravednosti, vjernosti, istinitosti, čistoće i ljubavi u srca i misli svojih sljedbenika, i to ih čini Božjom djecom, kao i nasljednicima novog neba i nove zemlje. Krist nije došao da ukine zakon, ili koju od zapovijedi Dekaloga, već da ih svojim Duhom *utvrdi* u životu svojih vjernih sljedbenika. Adventisti svetkuju subotu jer novim zavjetom Bog nije ukinuo moralni zakon koji je objavio u Starom zavjetu, već ga upisuje u srca svoje Duhom Svetim nanovo rođene djece.

Teološki temelj subote kao Božjeg dana odmora i bogoslužja je četvra zapovijed Dekaloga. Ona nas poziva na vjernost i poslušnost Bogu koja je temelj svakog istinskog bogoslužja. Tu vjernost i poslušnost daruje Krist novim savezom svakome tko se vjerom i pokajanjem njemu odazove i odluči da mu slijedi.

Ovdje želimo naglasiti da adventisti, koji ističu potrebu poslušnosti svim Božjim zapovijedima pa i četvrtoj koja zapovijeda da svetkujemo subotu, ne vjeruju i ne uče da se opravdanje i spasenje postiže ili zaslužuje držanjem Božjih zapovijedi, ali uče da je poslušnost Božjim zapovijedima dokaz opravdanja i uvjet spasenja. (Rimljanima 5, 21; Otkrivenje 22, 14)

Naš Osloboditelj i Spasitelj je jedino Krist, koji nam je postao, kao što kaže apostol Pavao, »mudrost od Boga, pravednost, posvećenje i otkupljenje.« (1. Korinćanima 1,30)

Prava vjera u Krista ne isključuje poslušnost Božjem zakonu, već vodi poslušnosti svim Božjim zapovijedima, uključivši i četvrtu.

Teološki temelj subote nije samo četvrta Božja zapovijed već i Kristov primjer u pogledu svetkovanja subote, njegov jasan stav u pogledu nepromjenljivosti Božjeg moralnog zakona, kao i stav apostola prema suboti i ostalim zapovijedima Dekaloga.

Apostol Luka nas izvještava da je Isusov običaj od malena bio da redovno pohađa bogoslužje subotom. »I dođe u Nazaret gdje je odrastao, te po svom običaju u subotu uđe u sinagogu. Zatim ustade da čita. Pruže mu svitak proroka Izaije.« Luka 4, 16.

Pri kraju svoje zemaljske službe, u svom proročkom govoru na Maslinskoj gori, govoreći o teškoćama u vezi s razorenjem Jeruzalema, Isus je između ostaloga rekao: »Nego se molite Bogu da ne bude vaš bijeg u zimu ni u subotu.« Matej 24, 20. Učenici nisu znali kada će morati napustiti Jeruzalem, ali su mogli da se mole Bogu da smanji stradanja i opasnosti koje budu pratile njihov bijeg iz Jeruzalema u gore. Zimi bi bijeg bio veoma otežan kako u pogledu stanovanja, prehrane i očuvanja zdravlja, tako i zbog nabujalosti Jordana, što bi otežalo prijelaz na drugu stranu rijeke.

Isus im je rekao da se mole da bijeg ne bude u subotu. Sigurno da bi bijeg u subotu mogao biti skopčan s raznim teškoćama. Mogla bi gradska vrata biti zatvorena. Ali kršćani su se trebali moliti da bijeg ne bude u subotu da bi mogli svetkovati subotu kao dan odmora, kao što je to Božja namjera. Uzbudjenje, napetost, strah, putovanje poremetili bi subotnu atmosferu i subotni počinak.

Isus je šestog dana tjedna završio svoju misiju na zemlji, umro je na križu, a u subotu je počivao u grobu. Isus nije subotu pribio na križ. Njegovi učenici svetkuju subotu i poslije Isusove smrti. »A žene koje bijahu došle s Isusom iz Galileje, idahu za Josipom, i vidješe grob i kako se tijelo metnu. Vrativši se pak pripraviše mirise i miro; i u subotu ostaše na miru po zakonu.« (Luka 23, 55. 56)

Isus je učio da je Božji zakon — Deset zapovijedi, vječan i nepromjenljiv: »Ne mislite da sam ja došao da pokvarim zakon i

proroke«, rekao je on u svojoj čuvenoj propovijedi na Gori blaženstva, »nijesam došao da pokvarim, nego da ispunim. Jer vam zaista kažem: dokle nebo i zemlja stoji, neće nestati ni najmanjeg slova ili jedne tittle iz zakona dok se sve ne izvrši.« Matej 5, 17. 18.

Kristovi apostoli poslije Isusovog uskrsnuća svetkuju subotu, jer je ona dio Božjeg moralnog zakona koji je vječan. Uzmimo samo primjer apostola Pavla, koga su Židovi optuživali da krši zakon. Kako se on brani? On stalno ističe da ni u čemu nije prekršio zakon i običaje otačke. Tako, npr., pred sucem Feliksom i Židovima on izjavljuje: »Ovo ti pak priznajem da u putu, koji ovi nazivaju hereza, tako služim Bogu otačkome vjerujući sve što je napisano u Zakonu i u prorocima.« (Djela 24, 14)

Pred sucem Festom opet Pavao izjavljuje: »Niti zakonu židovskome ni caru što sagriješih.« Djela 25, 8.

Kad je bio dopremljen kao zatvorenik u Rim, Pavao je i pred tamošnjim židovskim starješinama izjavio: »Ljudi braćo, ja ništa ne učinih protivno narodu ili običajima otačkim; i Jeruzalemljani predaše me kao sužnja u ruke Rimljana.« (Djela 28, 17) Pavao se uvijek brani istim riječima: »Nisam učinio ništa što bi bilo protivno zakonu i običajima otačkim!« Zar bi Pavao mogao ovo reći da je učio da ne treba držati ili svetkovati subotu? Židovi bi mu s pravom mogli reći: »Pavle, ti lažeš, jer sam ne svetkuješ subotu i druge učiš da je ne trebaju svetkovati!« Oni mu to nisu rekli, niti su mu mogli reći, jer je on bio dosljedan svom stavu prema Božjim zapovijedima, a taj stav glasi: »Obrezanje je ništa i neobrezanje je ništa; nego držanje zapovijedi Božjih je sve.« (1. Korinćanima 7, 19) To je bio stav i drugih apostola. Apostol Ivan je kazao: »Jer je ovo ljubav Božja da zapovijedi njegove držimo.« (1. Ivanova 5, 3); a apostol Jakov je rekao: »Jer koji sav zakon održi, a sagriješi u jednome, kriv je za sve. Jer onaj koji je rekao: 'Ne čini preljuba', rekao je i: 'Ne ubij', ako dakle ne učiniš preljuba, a ubiješ, postao si prijestupnik zakona.« (Jakov 2, 10. 11) Nema sumnje da su apostoli i nakon Isusovog uskrsnuća učili da kršćani trebaju poštivati sve Božje zapovijedi, uključivši i zapovijed o subotnom počinku, koju je i Isus poštivao i ostavio nam primjer kako da je svetkujemo. Pravi kršćanin je onaj koji u svemu nastoji nasljedovati Krista. »Koji govori da u njemu stoji, taj treba tako da hodi kao što je on hodio.« (1. Ivanova 2, 6)

U zaključku ovog razmatranja želimo istaći slijedeće:

Prvo, teološki temelj za svetkovanje subote je četvrta zapovijed, kao i Kristov primjer i njegovo učenje dok je bio u tijelu na zemlji.

Drugo, sve Božje zapovijedi otkrivaju vječna načela pravednosti, vjernosti, istinitosti i ljubavi. One otkrivaju Božju prirodu, Božji karakter i njegovu volju. Grijeh je prijestup tih načela, jednoga ili svih, nedostatak ili pomanjkanje ovih vječnih Božjih kvaliteta u našem životu i karakteru. Svetkovanjem subote izražavamo svoju vjernost i poslušnost onome koji nas je stvorio i koji je Gospodar svega.

Treće, »novi zavjet« ili »novi savez« ne znači ukidanje moralnog zakona već *utvrđivanje* vječnih načela vjernosti, pravednosti, čistoće, istinitosti i ljubavi Duhom Svetim u našim mislima i našem srcu i življenje u skladu s tim načelima, kako bismo ispunili Božju namjeru da budemo so i svjetlost ovome svijetu.

Četvrto, Kristovi apostoli i nakon Kristova uskrsnuća uzdižu sve Božje zapovijedi i ističu da se moramo u svemu ugledati na Krista. (1. Ivanova 2, 6)

Peto, mi se ne spasavamo držanjem Božjih zapovijedi niti svetkovanjem subote. Mi *ne zaslužujemo* spasenje. Ono je dar Božji u Kristu (*Rimljanima 6, 23.*) koji primamo vjerom i predanjem, ali *poslušnost je rod vjere i dokaz da smo zaista prihvatili Krista kao svog Spasitelja i Gospoda.*

ZNAČENJE I TRAJNA VAŽNOST SUBOTE

Subota sama po sebi je dan kao i ostali dani. Ona ne garantira duhovnost. Židovi su svetkovali subotu, ali su odbacili Krista kao Gospodara subote i na kraju su ga razapeli. Međutim, subota može imati ogromno značenje i važnost, i to ona ima kada *označava naš osobni odnos prema Bogu i kada unapređuje taj odnos, kada unapređuje našu zajednicu s Bogom.*

U čemu je značenje i važnost subote? Kako može subota unapređivati našu vezu s Bogom?

Istaknuti teolog Sakae Kubo ističe šest značenja subote u kojima leži njena trajna važnost. Ovdje ćemo ukratko iznijeti ta značenja.

Prvo, subota je znak ili uspomena na Boga kao našeg Stvoritelja. (1. Mojsijeva 2, 2. 3) Ona nas podsjeća na Božju *aktivnost u toku šest dana stvaranja i na Božji odmor* ili prestanak stvaranja u sedmi dan, u subotu. Od kolikog je to značenja za nas u ovo vrijeme? S. Kubo kaže slijedeće: »Oni koji uistinu svetkuju subotu u znak priznavanja Boga kao Stvoritelja neće pasti u iskušenje da pomisle i vjeruju da je svijet nastao slučajno i kao posljedica *neplanirane evolucione aktivnosti.* Njima svijet ne može biti produkt slučaja. Svuda gdje prevladava evolucionistički pogled na svijet, subota igra važnu ulogu jer *sprečava da čovjek postane plijen tog nazora.* Ona služi kao bedem protiv evolucionističkog pogleda koji smatra da život nema apsolutnih mjerila u moralnosti ili nekog višeg smisla, budući da je nastao slučajno.«¹

Subota ukazuje na Božju stvaralačku aktivnost ali i na njegov *počinak* od njegove stvaralačke aktivnosti. »Kao znak Božjeg počinka, ona ukazuje na *odvajanje određenog vremena*, u kojemu će se Bog i čovjek moći *sastati, družiti i prijateljevati.* Kao

¹ SDA Bible Commentary, vol. V, p. 500.

znak *Božjeg odmora*, subota nas poziva da otpočinem u sedmi dan od svojih aktivnosti *da bismo imali vremena za Boga*. U raju je čovjek uživao ovu savršenu zajednicu s Bogom licem u lice. *Grieh* je prekinuo ovu neposrednu zajednicu, ali Bog nije napustio čovjeka. Subota je i dalje bila sredstvo koje je unapređivalo čovjekovo druženje s Bogom. Krist u tijelu je tu zajednicu s Bogom obnovio, a poslije svog uzašašća poslao je Svetog Duha među nas da bismo još uvijek mogli osjećati njegovu prisutnost u ovom svijetu grijeha. Krist će opet doći, i kad bude došao, tada će biti savršeno obnovljena zajednica Boga s čovjekom i čovjeka s Bogom. (*Otkrivenje 21, 3. 22*) Na novoj zemlji zajednica koja je otpočela između Boga i čovjeka prilikom stvaranja u dan subotni bit će opet *obnovljena* (*Izaija 66, 22. 23*).

Drugo, subota je znak Boga kao našeg *Gospodara*; Bog je Stvoritelj, a mi smo njegova stvorenja. Kao naš Stvoritelj, On ima nad nama suvereno pravo. On je naš *Gospodar*.

Subota nas podsjeća da mi ne možemo zapovijedati Bogu *kako ćemo ga obožavati*. Ne možemo reći Bogu da nam je lakše da mu posvetimo kao dan bogoslužja prvi, drugi ili koji drugi dan. Biranjem kojeg drugog dana osim sedmog — subote, *mi odbacujemo Boga kao našeg Gospodara, odbacujemo njegovu suverenost nad našim životom. Bog želi da ima poslušnu crkvu, a subota je znak te poslušnosti i priznavanja Božje suverenosti nad našim životom. Poslušnost je i temelj pravog bogoslužja u duhu i istini*.

Treće, subota je znak Boga kao *Duha*. »U početku kad je želio razgovarati s čovjekom, Bog nije izabrao neko naročito mjesto gdje će se čovjek sresti s njime. On je za to posvetio *dio vremena*. A vrijeme ima dvije osobite karakteristike: ono je *univerzalno* — svima stoji jednako na raspolaganju i drugo, *ono nije nešto prostorno, materijalno*. Vrijeme, možemo reći, simbolizira duhovnu Božju prirodu. Žena Samarjanka je postavila Isusu pitanje: »Gdje treba da se molimo Bogu?« Isus joj je odgovorio: »Ide vrijeme i već je nastalo, kad će se pravi klanjaoci moliti Bogu duhom i istinom, jer Otac hoće takovih klanjaoca. Bog je Duh i koji mu se mole, duhom i istinom treba da mu se mole.« (*Ivan 4, 20–24*) Za ženu Samarjanku je bilo važno *mjesto*, a za Isusa je važan *način pristupanja Bogu*. Za pravo bogoslužje potrebno je *vrijeme*, nešto nematerijalno, *i srce iskreno, koje ljubi Gospoda*.

Bog je odredio i *posvetio vrijeme, a ne predmet ili mjesto, da bi spriječio čovjekovu sklonost da obožava mrtve stvari, ili Boga preko djela ljudskih ruku — slika i kipova, ili preko ljudskih posrednika*.

Četvrto, subota je znak Boga *kao Oca*. Spomenuli smo ranije da nas subota podsjeća na Boga kao Stvoritelja i, prema tome, i na ljudski rod kao na stvorenja koja su djelo Božjih ruku. U *Očenašu* nas Isus uči da se molimo: »Oče naš..« Svi pravi kršćani moraju priznati da nas ovom molitvom Isus uči da se trebamo smatrati međusobno braćom i sestrama, ne samo na osnovi stvaranja već i na osnovi preporođenja Božjim Duhom kojim postajemo uistinu članovi nebeske obitelji. Time subota naglašava jednakost svih pred Bogom.

Priznanje da imamo zajedničkog Stvoritelja i zajedničkog Oca trebalo bi da nam pomogne da se međusobno odnosimo *kao članovi iste obitelji*. Nitko ne bi smio sebe smatrati višim ili boljim od drugoga *zbog svoje rase, jezika ili narodnosti*. Subota koja ukazuje na Boga kao Stvoritelja i na Boga kao Oca poziva crkvu da se uvijek treba smatrati internacionalnim pokretom bez rasnih, nacionalnih, kulturnih ili ekonomskih barijera između svojih vjernika. Subota poziva na bratstvo svih naroda, koji imaju istog Oca, a osobito na tijesnu duhovnu zajednicu onih koji su postali udovi Kristova tijela. Ovo je veoma potrebno upravo u ovo vrijeme kad je svijet toliko razjedinjen.

Peto, subota ukazuje na Boga kao *Otkupitelja*.

U petoj knjizi Mojsijevoj 5, 15. čitamo:

»Drži dan od odmora i švećkuj ga, kao što ti je *zapovjedio* Gospod Bog tvoj... I pamti da si bio rob u zemlji Egipatskoj, i Gospod Bog tvoj izvede te odande rukom krepkom i mišicom podignutom. Zato ti je Gospod Bog Tvoj zapovjedio da svetkuješ dan odmora.« (*5. Mojsijeva 5, 12. 15*)

Neki teolozi, među njima i pravoslavni teolog L. M. navode ovaj redak i iz njega izvode zaključak da je Bog dao subotu samo Židovima, i to iz razloga da ih podsjeća na oslobođenje iz egipatskog ropstva. Ovo je smišljeno iskrivljavanje i prešućivanje biblijske istine. Ovi teolozi ne uviđaju ili ne žele prihvatiti činjenicu da je Bog u prvom redu dao subotu iz razloga da podsjeća sve ljude da je On Stvoritelj svega i utemeljitelj subote (*2. Mojsijeva 20, 8–11*). Bog je dao subotu iz više razloga, o čemu upravo

ovdje razmišljamo. Jedan razlog ne isključuje drugi. Subota je data svim ljudima kao uspomena na stvaranje i na Stvoritelja, a Židove je trebala podsjećati ne samo na stvaranje svijeta u toku šest dana, već im je trebala pomoći da razmišljaju o velikom djelu oslobođenja iz ropstva i o Bogu kao *Osloboditelju ili Otkupitelju*.

Subota je i nama data da nas podsjeća na otkupljenje ili oslobođenje iz našeg ropstva, iz ropstva grijeha. Tako subota ukazuje ne samo na stvaranje i na Stvoritelja, već i na *otkupljenje i na Otkupitelja*.

Kao što je Bog završio svoju stvaralačku aktivnost šestog dana i počimao sedmog dana, tako je i Krist dovršio svoje otkupiteljsko djelo šestog dana, kada je na križu uzviknuo: »Svrši se!«, a počimao je u grobu u subotu. Budući da subota podsjeća na stvaranje i otkupljenje, važno je da shvatimo da sada, nakon što je Krist dovršio djelo otkupljenja na križu, subota poprma još jedno značenje — ona je simbol tog otkupljenja. *Opće otkupljenje, otkupljenje izvršeno na križu, mora postati subjektivno otkupljenje, a to ono postaje kada ga vjerom prihvatimo i kada ono biva krštenjem zapečaćeno. Subota nas dakle podsjeća kako na Kristovo opće djelo spasenja izvršeno na križu, tako i na osobno spasenje putem prihvaćanja Božje blagodati vjerom, čime postaje nova stvorenja u Kristu. (2. Korinćanima 5, 17)*

Subota nas dakle podsjeća na Božje djelo stvaranja, na naše otkupljenje koje je Kristovo djelo, i na naše *ново stvaranje ili preporođenje*. Subota je znak Božje stvaralačke moći u nama; ali ona nema nikakvog značenja ako Božja stvaralačka sila ne izvrši svoje djelo obnove u životu onoga koji taj dan svetkuje. *Svetost bića mora da se združi sa svetošću vremena.*

Šesto, subota je znak koji nas podsjeća da je *Bog onaj koji nas posvećuje* »I subote svoje dadoh im da su znak između mene i njih da bi znali da sam ja Gospod koji ih posvećujem.« (Ezekiel, 20, 12) U svjetlosti ovih riječi jasno je da je subota znak koji nas podsjeća da je Bog onaj koji nas *opravdava i posvećuje*. Opravdanja i posvećenje je Božje djelo, koje prihvaćamo vjerom.

Bog može posvetiti hram, i to posvećenje je isključivi akt Božje volje. Ali, tako ne biva s ljudima. Ljudi se moraju *odazvati* Božjem pozivu da bi ih Bog posvetio. Vjera mora roditi rod — ljubav, a ljubav znači izvršavanje Božje volje, Božjih zapovijedi.

(*Galaćanima 5, 6; 1. Ivanova 5, 3*) Prema tome, kada Bog kaže da je subota znak koji nas podsjeća da je On onaj koji nas posvećuje, to znači da je opravdanje i posvećenje Kristovo djelo, a ljubav i poslušnost s naše strane su dokaz da smo mi prihvatili to spasenje. Subota uvijek ukazuje na novo stvaranje i na život posvećenja, svetosti i poslušnosti. Moguće je da netko »drži« subotu, kao što su je držali Židovi u Kristovo vrijeme, a da živi na način koji svjedoči da on nema nikakve unutarnje veze s Kristom. Takav pokazuje da nema nikakvog razumijevanja o značenju subote. Subota je znak lojalnosti Bogu, znak vjernosti. »Držati« subotu, a ne živjeti posvećenim životom, to bi značilo kao da je moguće u isto vrijeme biti vjeran Bogu i nevjeran, lojalan i nelojalan.

Iz ovoga što smo ovdje iznijeli vidimo od kolikog je značenja subota za nas kršćane posljednje Kristove crkve. Nedjelja nema tog značenja, jer je ona ljudska ustanova a ne božanska. Subota je važna jer nas podsjeća na Boga Stvoritelja i na njegovu suverenost nad nama; podsjeća nas na njega koji je Duh, i koji očekuje od nas obožavanje u duhu i u istini. Podsjeća nas na njega kao na našeg nebeskog Oca koji očekuje da se prema svim ljudima odnosimo kao prema braći; podsjeća nas na njega kao na moćnog Otkupitelja koji je svojom žrtvom na križu svim ljudima omogućio spasenje, svakome koji ga vjerom i pokajanjem prima kao svog osobnog Spasitelja; podsjeća nas na Boga kao na onoga koji nas posvećuje, to jest dovodi u jedinstvo sa svojom voljom pod uvjetom da se mi na Božju inicijativu odazovemo vjerom i ljubavlju, a ljubav znači dragovoljna poslušnost Božjoj volji, njegovim zapovijedima.

Kršćanstvo danas trebalo bi shvatiti veliko značenje subote kao poziva na predanje Bogu i poslušnost. Propovjednici danas mnogo govore o opravdanju ili opraštanju grijeha, ali ne ističu potrebu posvećenja, života u skladu s Božjom voljom, koje je dokaz da smo zaista u Kristu opravdani.

Ne treba miješati svetkovanje subote sa legalizmom. Nedomnamjerni teolozi, u namjeri da diskreditiraju Crkvu adventista sedmog dana ili adventiste, koji drže sve Božje zapovijedi, uključivši i subotu, spotiču im da su legalisti, to jest da uče da se držanjem zakona i subote čovjek spasava. Ovi teolozi ne poznaju učenje adventista ili namjerno ne žele da ga upoznaju, jer im je omiljela većma laž nego istina. Adventisti ne uče da se čovjek

spasava onim što on čini: ni svetkovanjem subote, ni poslušnošću ostalim Božjim zapovijedima niti dobrim djelima. Spasenje je Kristovo djelo. »Krist je naša mudrost od Boga, opravdanje, posvećenje i izbavljenje.« (1. Korinćanima 1, 30) Poslušnost Bogu i njegovim zapovijedima, obnovljen život darom Svetoga Duha i Božje riječi su *rod vjere, dokaz opravdanja i znak naše ljubavi prema Bogu*. Iako se mi ne spasavamo našom poslušnošću, već onim što je Krist nekada učinio za nas na križu, i onim što On danas čini u nama darom Svetoga Duha i svojom Riječju, — poslušnost je i danas uvjet spasenja, kao što je bio za naše praroditelje u raj, i znak naše ljubavi i zahvalnosti za primljeno spasenje u Kristu.

26. POGLAVLJE

SVETKOVANJE SUBOTE KAO SLUŽBA BOGU

Pravi kršćanin služi Bogu svaki dan. Ipak, služba koju posvećujemo Bogu u toku običnih dana tjedna razlikuje se od službe subotom. Zašto? Svakodnevna služba Bogu je služba u kojoj Spasitelju dajemo određeno mjesto dok obavljamo svoje svakodnevnne poslove. Subotna služba, u drugu ruku, jest služba u kojoj Kristu posvećujemo izričitu i nepodijeljenu pažnju. Sve svjetovne poslove prekidamo da bismo svu pažnju posvetili Kristu kao naročito cijenjenom gostu.

Prekidanje svjetovnih poslova da bismo se stavili na raspolaganje Kristu predstavlja već u sebi akt bogoslužja. Time dokazujemo da smo svjesno odlučili slaviti Boga u njegovom svetom danu. Počivanje ili subotni odmor uključuje u sebi i različite aktivnosti koje su dio pravog svetkovanja subote.

Danas se opaža tendencija da se odvoji bogoslužje od počinka ili odmora, koji je, zapravo, sadržaj četvrte zapovijedi. Često se napominje da kraći radni tjedan daje čovjeku dva ili više slobodnih dana, tako da zapovijed o odmaranju nije više toliko primjenjiva u pogledu potreba suvremenog čovjeka. Takav pogled na dan odmora gubi iz vida činjenicu da Sveto pismo definira subotu *ne samo kao dan koji je dat čovjeku za odmor (antropocentrični počinak), već kao Božji počinak (teocentrični počinak)*. Subota je data čovjeku (Marko 2,27), ali ona pripada Bogu (2. Mojsijeva 20, 10; Marko 2,28). »Sedmi je dan *odmor Gospodu Bogu tvojemu*.« Ako bi subota bila data samo zato da zadovolji čovjekove fizičke, društvene i ekonomske potrebe, onda bi ona zaista bila ljudski praznik, koji danas ne bi imao osobitu važnost, jer čovjek danas u razvijenim zemljama raspolaže s dva i više slobodnih dana u tjednu. Ali središte subotnog odmora nije

¹ Sakae Kubo, The Sabbath sign of a relationship; [Ministry, June 1983; pp. 4–7.]

čovjek, već Bog: »Sedmi je dan subota, odmor, svet Gospodu.« (2. Mojsijeva 31,15; 16,23.25; 35,2; 3. Mojsijeva 23,3)

Bogu nije potreban odmor ljudskih bića. *On želi da ljudska bića priznaju i prihvate njegovu vlast, njegovo upravljanje nad njihovim životima i vremenom.* Svjesno posvećivanje subotnog vremena Bogu je simbol čovjekovog potpunog odazivanja Bogu i priznavanja njegove vlasti i upravljanja nad njime i njegovim vremenom. To je akt bogoslužja koji se ne iscrpljuje u jednom satu službe u crkvi, već akt koji traje dvadeset i četiri sata. Takvo potpuno posvećenje Bogu nije moguće za vrijeme tjedna kad je um obuzet mnogim hitnim zahtjevima.

Subota je lijek i zaštita od prekomjernog rada. Ima ljudi koji žive samo za svoj posao i misle da je njihov posao zamjena za Božju brigu i staranje. Subotni odmor, svojim stavljanjem granice radu, određen je da suzbije iskušenje da se uzdiže rad kao neko božanstvo. Subota nas uči da je Gospod Bog gospodar svega rada koji čovjek obavlja u toku tjedna i u toku cijelog svog života. Ona nam zapovijeda da obavljamo svoj posao u toku šest dana najbolje što možemo, ali da se ne uzdamo u njega. Zašto? Jer krajnji cilj našeg života nije rad kao takav, već naš počinak u Bogu. Subotni odmor je simbol ove uzvišene čovjekove sudbine. On nas uči da rad u toku šest dana nalazi svoj cilj i svoje značenje u odmoru sedmog dana. Ovaj vremenski odmor je ujedno predlika i predukus vječnog odmora koji čeka Božji narod na obnovljenoj zemlji.

Dok su jedni u iskušenju da obožavaju rad, da žive samo za rad, drugi idu u drugu krajnost: misle samo kako da se rasonode, kako da provedu slobodno vrijeme. Takvima rad nije cilj već sredstvo za postizanje cilja — da se ima čime platiti rasonoda.

Vjerujući da dokolica, zabavljanje ili čak sam fizički odmor mogu obnoviti iscrpljeno tijelo, mnogi traže i troše novac jedino na odmor i rasonodu koje obećavaju svetišta našeg materijalističkog društva — nogometni stadiji, plesne dvorane, restorani, itd. Takva dokolica i zabave prividno otklanjaju umor, ali ostavljaju unutarnju duhovnu prazninu koja vodi još većoj iscrpljenosti i napetosti.

Prava obnova se postiže kada se duševne, fizičke i duhovne komponente našeg bića dovedu u skladno jedinstvo. Subota je sredstvo pomoću kojega Krist obnavlja sklad uma, tijela i duše.

Ovaj sklad i jedinstvo postiže se subotom pomoću duhovnih darova i prednosti koje nam pruža subota, pomažući nam da razumijemo smisao rada, slobodnog vremena i samog života.

Kazali smo da je subota data kao uspomena na stvaranje, ali i na otkupljenje. Ona je i simbol konačne obnove i počinka koji Bog nudi po Kristu, koji je došao da omogući taj počinak (*Matej 11,28; Luka 4,18–21*). Simbol je sredstvo pomoću kojega možemo vjerom već sada iskusiti realnost onoga što simbol predstavlja. Subotni odmor omogućuje nam da vjerom već sada iskusimo Kristovo djelo obnove, njegov odmor otkupljenja i budući odmor u Božjem kraljevstvu. Nedjelja nema tog značenja. Zašto? Zato što svetkovanje nedjelje nema biblijskog temelja. Nedjelju je crkva uspostavila najprije kao dan bogoslužja, a tek kasnije, od četvrtog stoljeća, i kao dan odmora. Danas je nedjelja uglavnom za mnoge kršćane samo dan rasonode.

Subotno bogoslužje

Kršćansko bogoslužje obavljalo se u početku po uzoru na subotno bogoslužje u sinagogi. Krist i apostoli posjećivali su bogoslužje u sinagogi. Ovaj njihov običaj podupire vrijednost i važnost zajedničkog bogoslužja. Vrijednost subotnog bogoslužja zavisi velikim dijelom od razumijevanja koje sudionici bogoslužja imaju o tome što oni čine i što je zapravo pravo bogoslužje. Bez ovog razumijevanja prisustvovanje tjednom bogoslužju može postati puka formalnost.

Prva je uloga subotnog bogoslužja *slavljenje i veličanje Božjih veličanstvenih djela*. Slaviti znači sudjelovati u zajedničkoj radosti koja proističe iz neobičnih ostvarenja, iz neobičnih uspjeha. Studenti slave dan diplomiranja; narod koji se u toku rata borio za svoju slobodu slavi dan pobjede, dan oslobođenja. Kad je neki značajan pothvat priveden s uspjehom svome kraju, prirodna je čovjekova težnja da podijeli radost te zgrade s drugima. Subotno bogoslužje je prilika kad se kršćani skupljaju da slave i da se raduju nad Božjim velikim djelima: nad čudesnim Božjim djelom stvaranja, nad njegovim slavnim djelom otkupljenja i nad njegovim mnogobrojnim manifestacijama njegove stalne ljubavi i brige. Slavljenje Božje sile, mudrosti i ljubavi i njegovih veličanstve-

nih djela vjernici izražavaju u subotnom bogoslužju *duhovnim pjesmama, muzičkim instrumentima, molitvama zahvalnosti* kao i *svojim darovima*. Slavljenje Božje dobrote i milosti sačinjava temelj svakog pravog bogoslužja (*Psalam 92,1–5.12–16*).

Subota nam pruža vrijeme i razlog za slavljenje i obožavanje Boga. Ona, kao simbol, uvijek nas podsjeća da je Bog stvorio čovjeka savršena, da po Kristu omogućava svima spasenje i da se On za nas stalno brine. To je razlog da ga uvijek slavimo, a subotu nam je dao kao posebno vrijeme za to.

Poučavanje kao dio bogoslužja

Kazali smo da je prva uloga subotnog bogoslužja *slavljenje Boga* zbog njegovih veličanstvenih djela, ali subotno bogoslužje je također vrijeme za *poučavanje u Božjim otkrivenjima*. Poučavanje ima cilj da nam otkrije Božji plan i njegovu volju za naš život.

Svako pravo bogoslužje koje posvećujemo Bogu i u običnim danima, proučavanje Božje riječi i molitva, pomaže nam da bolje upoznamo Boga i njegovu volju u pogledu našeg života. Međutim, subotno bogoslužje pruža nam bogatije iskustvo Božjeg otkrivenja. Zašto? Zato što je Bog obećao da će svojom posvećujućom prisutnošću biti na osobit način usred svoga naroda toga dana. Subotni odmor pruža nam posebnu priliku da osobnim proučavanjem Božje riječi kao i kolektivnim proučavanjem u crkvi iskusimo dublje otkrivenje Božje prirode i njegovih milosnih namjera. U službi poučavanja u Božjim otkrivenjima, kao dijelu subotnog bogoslužja, važnu funkciju igra propovjednik, jer preko njegovog propovijedanja Bog saopćava i otkriva svome narodu znanje o svojim spasenjskim namjerama i svoju volju u pogledu njihovog života.

Na osnovi svega što smo do sada kazali možemo zaključiti da su i *odmor* i bogoslužje sastavni dijelovi službe koju posvećujemo Bogu subotom. Sam čin odmaranja ili počivanja subotom predstavlja neformalan ali značajan čin bogoslužja, kojim vjernik izražava svoje predanje Bogu osjećajući božanski odmor u svom životu. Ovaj odmor ili počivanje omogućuje vjerniku da u zajedničkom bogoslužju slavi Gospoda za njegova dobra i za nje-

govu stalnu ljubav i brigovodstvo. Takvo slavljenje jača i produbljuje čovjekovo znanje o Bogu i njegovoj volji preobražavajući ga sve više u *Sliku* po kojoj je u početku čovjek bio stvoren i pripremajući ga za radosniju i uspješniju službu bližnjima i za nebesko kraljevstvo.

Subota je određena da nam pomogne da ponovno uspostavimo sklad i jedinstvo u našem cjelokupnom biću. Ona nas osposobljava da utvrdimo red prioriteta. Svakodnevni različiti poslovi koje obavljamo navode nas na iskušenje da gledamo na materijalne stvari kao na prioritet i najvišu vrijednost. Često smo tako zauzeti materijalnim stvarima i brigama da su naše duhovne potrebe pomračene i zanemarene. Međutim, subota nam pomaže da se oslobodimo ropstva materijalizma i da težimo za duhovnim vrijednostima i odnosima. Na taj način, utvrđivanjem redosljeda prioriteta, dajući prvo mjesto duhovnome, obnavlja se sklad i jedinstvo našeg bića.

Subotni odmor i subotno bogoslužje omogućuju nam moralnu i duhovnu obnovu. U subotu se povlačimo iz svakidašnje žurbe života da bismo ispitali prošli, sadašnji i budući moralni pravac u našem životu. Uzimamo vremena da utvrdimo svoje ciljeve, pobude i stavove prema Bogu, ljudima, nama samima i poslu.

Subota nas podsjeća da nam je Krist donio otpuštanje naših dugova, oproštenje, i tako se možemo radovati u duhovnoj slobodi. Oslobodeni Kristovom milošću od strahova i krivice prošlih neuspjeha, možemo sebi postaviti nove ciljeve svjesni da nam božanska sila i prisutnost Svetog Duha jamče njihovo postizanje.

Subota je Bogom određena da zadovolji čovjekovu potrebu za dubljom duhovnom vezom s Bogom. Kao simbol Božjeg zavjeta i njegove spremnosti da blagoslovi svoj narod svojom prisutnošću, subota poziva vjernika da uspostavi osobiti duhovni odnos s Bogom. Proroci priznaju i naglašavaju ovu važnu funkciju subote u pomaganju narodu da stekne i održi živu zajednicu s Bogom. Kad je Izrael pošao putem otpada, Gospod mu preko proroka Ezekijela upućuje poziv: »Subote moje svetkujte!« Zašto? »Da biste *znali*, to jest iskusili Božju posvećujuću prisutnost u svom životu (*Ezekijel 20,12.20*) Tako i prorok Izaija poziva Izraelce da »prozovu subotu *milinom*, to jest danom u kome će tražiti duhovno zadovoljstvo u vezi s Bogom radije negoli sebična materijalna uživanja (*Izaija 58,13*). To je, u stvari, izvor duhovne obnove koju Bog pruža svome narodu preko subote.

Subota kao dan posvećen Bogu ima dakle osobito važnu ulogu u životu kršćanina koji je svetkuje na ispravan način. Ona mu pruža potreban odmor kao i vrijeme za bogoslužje i razmišljanje. Ona nam je dana da se u njoj sjedinimo u slavljenju i radovanju nad čudesnim Božjim djelom stvaranja, otkupljenja i nad njegovim mnogim manifestacijama njegove stalne ljubavi i brige nad našim životom. Data nam je također da u njoj stičemo dublje poznanje o Bogu i njegovoj volji putem propovijedane riječi u Božjem domu kao i putem osobnog proučavanja; data nam je da u njoj iskusimo Božje oproštenje, da osjetimo Božju prisutnost, da izoštrimo svoju moralnu svijest, da utvrdimo prioritete i da obnovimo svoje predanje i posvećenje Bogu pripremajući nas za uspješniju i radosniju službu Bogu i bližnjima u ovome životu kao i za nebesko kraljevstvo.

27. POGLAVLJE

SVETKOVANJE SUBOTE KAO SLUŽBA BLIŽNJIMA

Kršćanska vjera nije egocentrična, nije usredsređena na sebe, već na druge. Krist nije došao na ovaj svijet da bi ovdje uživao život, već da bi donio život drugima, i to život u obilju, vječni život.

Humanitarna uloga subote

Subotno vrijeme nam je dano da ga podijelimo s drugima. Za mnoge je subota u Kristovo vrijeme bila dan u kojem su nastojali usavršiti sebe i pokazati svoju osobnu pravednost zaboravljajući pri tome ljubav i brigu za druge. Isus je želio svojim suvremenicima objasniti pravo značenje i cilj subote. To je učinio svojim ozdravljenjima izvršenim u subotu. Fizička i duševna ozdravljenja koja je Isus izvršio u subotu, kako akutnih tako i kroničnih bolesnika, dokazuju da je on subotno vrijeme stavio u službu evanđelja učinivši subotu danom u kojem je dijelio blagoslov spasenja drugima (*Ivan 9,4*).

Primjeri ozdravljenja koja je Isus izvršio u subotu jednostavno pokazuju da je Krist zastupao subotu kao vrijeme u kojem trebamo slaviti Boga ne na pasivan način, ne čineći ništa, kako su to uobičavali Židovi, već na aktivan način — djelima dobrotvornosti, da bismo udovoljili ljudskim potrebama. Nakon što je istakao da je subota načinjena za dobrobit ljudskih bića, Isus je nazvao sebe »Gospodarem subote«, koji jedini ima vlast da *protumači i objasni* kako treba shvatiti zakon o svetkovanju subote da bi Bog bio proslavljen i da bi to svetkovanje bilo čovjeku na

¹ S. Bacchiocchi, *Divine Rest for human Restlessness* pp. 174–186, kompendij.

blagoslov. Nakon Kristove tvrdnje da je on »Gospodar subote« slijedi ozdravljenje čovjeka sa suhom rukom. Ovim ozdravljenjem je Isus riječju i djelom naglasio humanitarnu ulogu subote. Isus nije pokazao svoju vlast nad subotom time što bi subotu ukinuo, što bi ukinuo četvrtu zapovijed, već time što je pokazao i otkrio njenu pravu ulogu — kao vrijeme u kojem slavimo Božju dobrotu i spasenje time što uzimamo vremena da činimo dobro i da pomažemo drugima da nađu put spasenja (*Matej 2,12; Marko 3,4; Luka 6,9*). Tko su ti »drugi« kojima je potrebno posvetiti brigu i ljubav u subotu? To su članovi naše obitelji kao i članovi šire ljudske obitelji kojima je potrebna naša pomoć.

Služba našim najbližima

Svakodnevní posao najčešće raštrka članove obitelji u različitim pravcima: suprug i supruga odlaze na svoj posao, a djeca u školu. Posao supruga često toliko angažira da ne dopije posvetiti potrebnu brigu djeci, a nema vremena ni za suprugu. *Subotni odmor pruža obitelji priliku da se nađe na okupu; pruža joj vrijeme za Boga, za sebe i za druge.*

Subota pruža vrijeme i mogućnost da se supružnici više približe jedno drugome i da učvrste i ojačaju svoju bračnu vezu. Subota i brak izražavaju uzajamno pripadanje: subota izražava pripadanje Bogu, a brak pripadanje svome bračnom drugu (*1. Mojsijeva 2,24; Matej 19,5.6*). Kršćanski bračni par koji koristi subotno vrijeme da bi obnovio svoje pripadanje i posvećenje Bogu, obnovit će neizbježno i svoje pripadanje jedno drugome.

Često brakovi dožive brodolom zbog neadekvatnog sporazumijevanja između bračnih partnera. Subota pruža supružnicima vrijeme i mogućnost da se približe jedno drugome i da jedno drugoga slušaju. Duh slavljenja i veličanja Boga zbog njegovih bezbrojnih dobročinstava motivirat će supružnike da se nesebično predaju jedno drugome. To se postiže na više načina: uzajamnom izmjenom misli, briga, radosti i dužnosti; zajedničkim šetnjama u prirodi i zajedničkim odmaranjem. Ovo zajedničko druženje supružnika koje im omogućuje subotno vrijeme osposobljava ih da nadvladaju svako otuđivanje uzrokovano napetošću minulog tjedna i da tako iskuse obnovljen osjećaj jedinstva i predanja Bogu i jedno drugome.

Subota pruža roditeljima mogućnost da više vremena u tom danu posvete svojoj djeci; da ih riječju i primjerom poučavaju pravilnom svetkovanju subote. *Roditelji koji koriste subotu za unapređivanje duhovnog odgoja svoje djece jačaju njihovu moralnu svijest i produbljuju njihovo predanje njima kao roditeljima i Bogu.*

Da bi postigli ovaj cilj, roditelji treba da učine da subota bude djeci najmiliji i najradosniji dan. Roditelji mogu to učiniti time što će za subotu pripremiti naročitu hranu, što će subotno vrijeme posvetiti osim Gospodu i svojoj djeci, više se s njima družiti, ići s njima u šetnju i omogućiti svojoj djeci aktivnosti koje su u skladu sa subotnim odmorom.

Služba bližnjima — dio subote

Subota je dan u kome slavimo Boga time što uzimamo vremena da pokažemo ljubav i brigu ne samo za naše najbliže već i za članove šire ljudske obitelji kojima je potrebna naša pomoć. Prorok Izaija pruža dramatičnu sliku kojom pokazuje kako pravo svetkovanje subote nalazi izražaj u brizi za socijalno ugrožene. Prorok povezuje pravi post, koji se sastoji u tome da puštamo na slobodu potlačene i da podijelimo kruh svoj s gladnima (*Izaija 58,6.7*), s pravim svetkovanjem subote koje se sastoji u nalaženju miline ne u osobnim uživanjima već u Gospodu (*Izaija 58,13.14*). U Evanđeljima je humanitarna uloga subote objašnjena i naglašena Kristovim riječima i djelima.

Slaviti subotu na pravilan način znači podijeliti blagoslove toga dana s drugima. Pripremajući hranu za subotu treba misliti i na mogućeg gosta. Subota nam daje mogućnost da podijelimo obrok i prijateljstvo s mogućim posjetiocem; da pokažemo ljubav i brigu prema osamljenima i starim osobama, kao i prema siročadi, bolesnima i obeshrabrenima. U subotu kad osjećamo na poseban način prisutnost i ljubav Božju, potaknuti smo da uzmemo vremena kako bismo svojim posjetom obradovali bolesne, utješili žalosne i pružili savjet i ohrabrenje onima kojima je potrebna pomoć. Svaka pomoć koju subotom pružamo onima kojima je potrebna pomoć služi na slavu Bogu a ujedno obogaćuje naš duhovni život osjećanjem radosti i zadovoljstva. »Tada će si-

nuti poput zore svjetlost tvoja, i zdravlje će tvoje brzo procva-
sti.« Izaija 58,8.

Subota i rekreacija

Subota nam pruža i vrijeme za rekreaciju. Riječ »rekreacija« znači »ponovo stvaranje« ili »obnavljanje«. Ovaj izraz podrazu-
mijeva aktivnosti koje imaju cilj da ponovo stvore ili obнове
energiju koju smo istrošili. U prethodnom poglavlju razmatrali
smo mogućnosti koje nam subota pruža za obnovu naših duhov-
nih energija, ali subota nam pruža i mogućnost za obnovu i
naših fizičkih moći. Očito je da ovdje nema formule koja bi osig-
urala fizičku obnovu svakoj osobi. Fizičke potrebe pojedinih oso-
ba variraju prema njihovoj dobi i profesiji. Drukčije su fizičke
potrebe i želje jednog dječaka, a drukčije starije osobe. Drukčije
su potrebe zemljoradnika, a drukčije jednog službenika koji je
čitav tjedan proveo unutar četiri zida. Ovdje nećemo nabrajati
aktivnosti koje bi bile pogodne za subotnu fizičku rekreaciju već
želimo samo istaći dva opća kriterija koji nam mogu pomoći da
izaberemo aktivnosti pogodne za subotnu rekreaciju.

Prvo, subotne rekreativne aktivnosti treba da su kristocent-
rične a ne egocentrične: subotom treba da slavimo Boga za nje-
gova dobročinstva stvaranja i otkupljenja. Prorok Izaija ističe da
subotne aktivnosti ne smiju imati cilj da »činimo što je nama
drago«, već da tražimo »milinu u Gospodu« (*Izaija 58,13.14*). Sve
aktivnosti toga dana treba da pridonose da više osjećamo Božju
prisutnost a ne da nas od nje udaljuju.

Drugo, subotne aktivnosti treba da su rekreativne prirode, to
jest treba da obnavljaju naše fizičke, mentalne i emocionalne
energije. Pri tome ne smijemo zaboraviti da ove subotne rekre-
acije moraju imati duhovne kvalitete kojima se razlikuju od
običnih svakodnevnih rekreacija. One predstavljaju obnovu koju
je Bog izvršio i koju će ostvariti još u većoj mjeri u životu svoga
naroda.

Na kraju ovog poglavlja pitamo se: što može subota pridonije-
ti u rješavanju hitnih ljudskih problema kao što su osjećaj Božje
odsutnosti, osjećaj osmaljenosti i zanemarivanje sve većeg broja

socijalno ugroženih u današnjem svijetu? Pravilno svetkovanje
subote znatno pridonosi rješavanju ovih problema. Subota
pruža vjerniku iskustvo Božje prisutnosti, otkriva mu uvijek iz-
nova Božju milost i dobrotu, daje mu potrebno vrijeme za
razmišljanje i unutarnju obnovu, kao i priliku da se više približi
članovima svoje obitelji i drugima kojima je potrebna njegova
pomoć.¹

¹ S. Bacchiocchi, op. cit. pp. 194–204. kompendij.

CRKVA »OSTATKA« I PROREČENA OBNOVA DANA ODMORA

Biblija često naziva obožavatelje pravoga Boga i istinske poštovatelje njegovog Zakona »ostatkom«. Tako se i u posljednjoj knjizi Biblije, u Apokalipsi ili Ivanovom Otkrivenju, Kristova crkva posljednjeg vremena naziva »ostatkom ženinog potomstva, koji drži zapovijedi Božje i ima svjedočanstvo Isusovo« (*Otkrivenje 12,17*). Taj »ostatak« je posljednji segment ili odsječak Kristove sedmerostruke novozavjetne crkve, koja je u Otkrivenju predstavljena simbolom sedam crkava: Efez, Smirna, Pergam, Tijatira, Sard, Filadelfija i Laodiceja. Ovih sedam maloazijskih crkava, kojima je Isus preko svoga sluga apostola Ivana uputio sedam poslanica (*Otkrivenje 2,1–3,22*), predstavljaju cjelokupnu novozavjetnu Kristovu crkvu u njezinom povijesnom razvitku od Kristovog uzašašća do njegovog ponovnog dolaska. Svaka od tih crkava predstavlja jedno razdoblje u tom razvitku, a Laodiceja predstavlja posljednje razdoblje ili posljednji odsječak Kristove sedmerostruke novozavjetne crkve. Ova crkva posljednjeg vremena ili crkva »ostatka« ima posebno obilježje po kojemu se razlikuje od ostalih crkava: ona drži zapovijedi Božje i ima vjeru Isusovu (*Otkrivenje 14,12*). *Isus tu crkvu naziva »uzanim putem«, kojim ide mali broj ljudi, za razliku od »širokog puta«, kojim ide veliko mnoštvo (Evangelje po Mateju 7,13.14)*. Oni koji idu tim putem grade svoje spasenje na »stijeni«, koja je sam Krist i njegova pouzdana proročka Riječ (*Matej 7,24.25; 1. Korinćanima 3,11; 2. poslanica Petrova 1,19.20*), za razliku od onih koji idu širokim putem i grade svoje spasenje na »pijesku«, to jest na ljudskim tradicijama, na ljudskim običajima i na ljudskoj filozofiji.

Zar velike kršćanske crkve ne zidaju na Stijeni, to jest na Kri-

stu i na njegovoj pouzdanoj Riječi — Bibliji? U nekim točkama svoga učenja i propovijedanja one se više oslanjaju na tradiciju i na ljudski autoritet negoli na Boga i na njegovu Riječ. To se odnosi između ostaloga na poštovanje biblijskog dana odmora — subotu, koju su te crkve napustile, oslanjajući se više na ljudski autoritet i tradiciju negoli na Boga i na njegovu izričitu zapovijed. To službeni predstavnici nekih od tih crkava iskreno priznaju.

Navest ću u prilog tome zanimljivo iskustvo Ralpa B. Nestlera, mladog čovjeka kojemu je otac bio protestant a majka katolikinja. Njemu je jednog dana došao u ruke adventistički časopis u kome je pročitao jedan članak o suboti, četvrtoj Božjoj zapovijedi kao danu odmora. Ovo ga je zbunilo jer je do sada vjerovao da je nedjelja od Boga određeni dan odmora. Obratio se svome propovjedniku s molbom da mu iz Biblije dokaže kako je došlo do promjene subote. Nezadovoljan odgovorom, obratio se većem broju drugih uglednih protestantskih teologa. Njihovi odgovori su ga još više zbunili. Ti teolozi nisu mogli navesti ni jedan biblijski dokaz kojim bi mogli opravdati promjenu subote u nedjelju. Sam Ralph Nestler dalje priča: »Uskoro me majka zapitala kakav me problem muči. Kad sam joj rekao o čemu se radi, ona je uskliknula: »Protestanti su neznalice! Ti treba da ideš k mome katoličkom svećeniku. On će ti dati pravi odgovor.«

»Ugovorila je sastanak sa svojim svećenikom u crkvi svetog Alojzija, Washington D. C. Svećenik nas je primio velikodušno i upitao kakav me problem muči. Zamolio sam ga da mi objasni kako je došlo do promjene subote, četvrte Božje zapovijedi. On mi je odgovorio: 'Rimokatolička crkva je promijenila subotu i uspostavila nedjelju kao blagdan'. Dao sam mu Bibliju i zamolio sam ga da mi iz Biblije dokaže da je crkva imala vlast to učiniti. On mi je vratio Bibliju rekavši: 'Toga u Bibliji nema. To se iz Biblije ne može dokazati'. Zatim sam ga zapitao o nauci o čistilištu, o obožavanju Marije i pojedinih osoba koje je crkva proglasila svecima, o ispovijedanju grijeha na uho svećenika, o davanju oprosta ili indulgencije. Na sva ova pitanja on je odgovorio: 'Toga u Bibliji nema. To se Biblijom ne može dokazati. Problem kod vas, gospodine Nestler, jest u tome što vi želite slijediti učenje Biblije, a mi slijedimo tradiciju'.

»Moja je majka bila duboko uznemirena. Počela je proučavati Bibliju koju joj je moj otac poklonio kao svadbeni dar. Pročitala

je cijelu Bibliju u toku devet mjeseci. Godinu dana kasnije odlučila je da postane član crkve »ostatka«, koja drži sve Božje zapovijedi i ima vjeru Isusovu. Ovaj svećenik, sa svojim iskrenim odgovorom, pomogao nam je da upoznamo istinu kakvu nam Biblija otkriva u Isusu Kristu.«¹

Spomenuti svećenik bio je autentičan tumač katoličkog gledišta o suboti i nedjelji. Dok pravoslavni i protestantski teolozi nastoje dokazati da su Isus i apostoli promijenili četvrtu zapovijed zamijenivši subotu nedjeljom, rimokatolički autoriteti priznaju da se ova promjena dogodila pod utjecajem i vlašću crkve. Već u četvrtom stoljeću biskup Euzebije Cezarejski kaže: »Sve što je trebalo činiti u subotu, mi smo prenijeli na dan Gospodnji.«² U svom čuvenom djelu »*Vjera naših otaca*«, kardinal Gibbons piše: »Vi možete pročitati Bibliju od knjige Postanka (*Prve knjige Mojsijeve*) do Apokalipse (*Ivanovog Otkrivenja*) i nećete naći ni jedan redak na osnovi kojega biste mogli zaključiti da Biblija zahtijeva svetkovanje nedjelje. Biblija nalaže svetkovanje subote, dana koji mi nismo nikada slavili.«³

Prorečena obnova dana odmora

Zašto Bog i njegova Riječ polažu toliku važnost na svetkovanje subote? Zašto je ona i danas važna?

Subota je pečat Božjeg djela stvaranja. Ona je pečat Božjeg zakona Deset zapovijedi ili Dekaloga. Ona je takode pečat kojim Bog zapečaćuje svoje vjerne sljedbenike.

Božje djelo stvaranja bilo je dovršeno tek kada je Bog sedmog dana prestao stvarati i taj dan blagoslovio i posvetio. Taj dan bio je pečat stvaranja i praznik rođenja naše planete i života na njoj.

Izvještaj o tome glasi: »Tako se dovrši nebo i zemlja sa svom vojskom nebeskom. I *sedmog dana* Bog dovrši svoje djelo koje učini. I počinu u *sedmi* dan od svega djela koje učini. I blagoslovi Bog *sedmi dan* i posveti ga, jer u taj dan počinu od svega djela svoga koje učini.« (1. Mojsijeva 2,1–3)

Sam Bog je u raju načinio jedan spomenik, spomenik ne od kamena, betona ili željeza, već *spomenik od vremena*. Taj spomenik dat je Adamu kao predstavniku cijelog ljudskog roda. Taj

spomenik može se usporediti sa svetištem koje čovjek može nositi sa sobom kuda god ide. Ovaj spomenik dat je čovjeku da ga uvijek podsjeća na njegovo porijeklo, na Boga kao izvor života, na Boga kao Stvoritelja svemira i suverenog Vladara neba i zemlje, kome dugujemo ljubav, zahvalnost, poštovanje i poslušnost.

Bog je kasnije, nakon što je oslobodio svoj narod iz egipatskog ropstva, obnovio ovaj spomenik. To je učinio četvrtom zapovijedi Dekaloga koja glasi: »Sjeti se da svetkuješ dan subotni. Šest dana radi i svrši sve poslove, a *sedmi je dan subota*, počinak posvećen Gospodu Bogu tvojemu. Tada nemoj raditi nikakva posla.. Jer je u šest dana stvorio Gospod nebo i zemlju, more i sve što je u njima, a sedmoga je dana počinuo. Zato je Gospod blagoslovio i posvetio dan subotni.« 2. Mojsijeva 20,8–11.

Sedmi dan nosi ime subota. Ova riječ dolazi od hebrejske riječi »šabat«, što znači odmor ili počinak. »Sedmi je dan subota, počinak posvećen Gospodu«, opominje nas četvrta Božja zapovijed.

Četvrta zapovijed je jedina zapovijed koja nam otkriva pravoga, živoga, svemogućeg i svemudrog Boga koji je sve mudro stvorio i koji je izvor svakog dobra, kome dugujemo postojanje i život, i koji je dostojan da ga obožavamo. Kao spomenik koji nas podsjeća na Stvoritelja, subota je zaštita od idolopoklonstva i nevjerstva, i znak vjernosti Stvoritelju, znak priznavanja njegove vlasti, njegovog vrhovnog autoriteta.

Subota je pečat Božjeg zakona. U svakom pečatu nalaze se tri elementa: titula ili ime organa koji izdaje pečat, njegova funkcija i područje njegovog upravljanja ili vlasti. Upravo ova tri elementa se nalaze u četvrtoj zapovijedi. Tu se ističe ime Božje — Jahve ili Gospod; njegova funkcija — stvoritelj; i područje njegovog upravljanja, njegove vlasti — nebo i zemlja. Pečat uvijek upućuje na autoritet od kojega potječe. Subota kao pečat upućuje na Stvoritelja. Oni koji su zapečaćeni tim pečatom, to jest koji na ispravan način svetkuju subotu, nastojeći da u njoj učvrste svoju zajednicu s Bogom, slavljenjem Boga javnim i privatnim bogoslužjem i djelima dobročinstva, priznaju time Božji autoritet i njegovu vlast. Oni se smatraju Božjim vlasništvom, i njima je cilj da služe Bogu i da njega proslave.

I nedjelja je znak ili žig, ali ona upućuje na ljudski autoritet, jer je ona ljudska a ne Božja ustanova. Oni koji svetkuju nedje-

lju, iako mnogi toga nisu svjesni, ne pokoravaju se Božjem autoritetu već ljudskom. Oni slijede tradiciju, a ne Bibliju.

Subotu Bog naziva i »znakom posvećenja«. »Subote moje svetkujte, jer su one znak između mene i vas, da znate da sam ja Gospod koji vas posvećujem.« (Ezekiel 20,12; 2. Mojsijeva 31,13.17)

Subota je dvostruki znak. S Božje strane ona je znak da je djelo izbavljenja i obnovljenja ili posvećenja Božje djelo. Od strane onih koji svetkuju subotu ona je znak njihove vjernosti i poslušnosti Bogu kao svom Stvoritelju i Otkupitelju. Vjernost i poslušnost Bogu je temelj pravog bogoslužja. Bez vjernosti i poslušnosti Bogu svako bogoslužje je prazna formalnost.

Na ove velike istine je moderno kršćanstvo zaboravilo. Vjera u Boga kao Stvoritelja je velikim dijelom odbačena. Mjesto Stvoritelja prirode obožava se priroda kao božanstvo. Često se čuju riječi: priroda je sve to stvorila; kao da priroda ima razum koji može stvarati planove ili nacрте i po njima stvarati djela. Moderni čovjek je deificirao prirodu, a odbacio je Stvoritelja prirode. On je odbacio Božji zakon — vječna načela pravednosti, vjernosti, moralne čistoće ili neporočnosti, istinitosti i ljubavi, a proglasio je sebe vrhovnim zakonom. Nije čudo što je sav svijet zapao danas u tešku krizu. Ona je u prvom redu posljedica duhovne krize — preziranja Božjih zapovijedi, koje su date za čovjekovu sreću, za njegovo sadašnje i vječno dobro. Gospod je kazao preko proroka Izaije: »O da si pazio na zapovijedi moje! Mir bi tvoj bio kao rijeka, i pravda tvoja kao valovi morski.« (Izaija 48,18) Mir i sreća su djelo pravde, a pravda je Krist i njegov Zakon koji Krist svojim Duhom, pošto nam je oprostio naše grijehе, želi urezati u naša srca i dati nam silu da živimo u skladu s njime. Crkvu »ostatka« koja drži Božje zapovijedi i vjeru Isusovu je Bog podigao kao univerzalni pokret sa ciljem da objavi današnjem svijetu posljednju Božju poruku milosti i mira. Ova je poruka u Otkrivenju opisana kao poruka trojice anđela. (Otkrivenje 14,6–12) Ona ima cilj da pripremi jedan narod za Kristov drugi dolazak.⁴

Zanimljivo je i značajno da prva anđeoska vijest poziva naš naraštaj na obožavanje i poštovanje Boga Stvoritelja. »Poklonite se onome koji je stvorio nebo i zemlju, more i izvore vodene!« (Otkrivenje 14,7) Ova je vijest identična s četvrtom Božjom zapo-

vijedi. Subotna zapovijed je data da nas uvijek podsjeća na Stvoritelja i na njegovo veliko djelo stvaranja, oslobođenja i posvećenja. Drugim riječima, poruka prvog anđela nas poziva na svetkovanje subote, koju je Bog podigao kao spomenik u spomen sebi i u svoju slavu.

Viješću drugog anđela Bog poziva one koji se još nalaze u križu otpalog kršćanstva da ga napuste da ne bi imali udjela u kazni strašnog Božjeg suda, koja će stići lažne obožavatelje (Otkrivenje 14,8–11).

Treća anđeoska vijest definira pravo bogoslužje i povlači razliku između pravog i lažnog bogoslužja. Pravo bogoslužje se temelji na poslušnosti svim božjim zapovijedima, a lažno na vanjskoj pobožnosti. Pravi obožavatelji imaju Božji pečat, znak da priznaju Božju vrhovnu vlast, a lažni obožavatelji nose pečat ili žig sile koja se usudila da promijeni Božji blagdan i Božji zakon (Danijel 7,25).

Obnoviteljska misija crkve »ostatka« opisana je u knjizi proroka Izaije riječima: »Tvoji će sazidati stare razvaline, i podići će temelje vjekovnih pokoljenja. Oni će se prozvati popravljачima pukotina i obnoviteljima puteva ka naselju«. Izaija 58,13 (Biblija Novi internacionalni prijevod).

Promjenom koju je izvršila crkvena hijerarhija zamijenivši Božji dan odmora ljudskom ustanovom — nedjeljom, učinjena je u Dekalogu pukotina. Bog je u svojoj riječi prevideo da će u posljednje vrijeme njegov narod, njegova crkva »ostatka« sazidati stare razvaline, to jest upozoriti svijet na nepromjenljivost i važnost svih Božjih zapovijedi, uključivši i subote.

Preko proroka Jeremije Bog nam upućuje poziv: »Stanite na putu, raspitajte se za stare staze: Koji je put dobar? Njime pođite, i naći ćete spokoj dušama svojim,« Jeremija 6,16.

Usred ovog nemirnog i nespokojnog svijeta mi možemo naći mir i spokojstvo. Pod kojim uvjetom? Pod uvjetom da stanemo začas na našem putu. Metafora navedenog teksta nas poziva da stanemo začas na raskršću puteva, u labirintu raznih vjeroispovijesti koje danas postoje u svijetu, te da se dobro raspitamo za stare ili iskonske staze, da izvidimo koji je put pravi da bismo stigli k željenom cilju. Sigurno je da nam Bog u svojoj riječi otkriva pravi put. Naše je da uzmemo Bibliju u ruke, da je proučavamo sa željom i molitvom da upoznamo pravi put, da bismo išli njime, to jest živjeli u skladu s Božjom voljom.

Stari put i pravi put koji nam Biblija otkriva — to je vjera u Krista i predanje Kristu kao jedini način spasenja, te poslušnost Božjoj volji kao temelj pravog bogoslužja i uvjet spasenja. Sam Isus je rekao: »Neće svaki koji govori: 'Gospode, Gospode!' ući u kraljevstvo nebesko, nego onaj koji vrši volju moga Oca koji je na nebesima.» (Matej 7,21)

Isus nas poziva: »Hodite k meni svi koji ste umorni i natovareni, i ja ću vas odmoriti. Uzmite jaram moj na sebe.. jer jaram je moj blag i breme je moje lako.« (Matej 11,28–30) Samo Krist može skinuti s nas teško breme grijeha. On je moćan izbavitelj. On želi ne samo skinuti s nas teško breme grijeha, ako ga vjerom prihvatimo kao svog osobnog Spasitelja, već je kadar da nas oslobodi i od sile grijeha i da obnovi u nama svoj lik. Obnovljenje u čovjeku Božjeg moralnog lika — to je jedini sigurni put spasenja. Pošto nam je oprostio grijeha, skinuo s nas teško breme, nemir i grižnju savjesti, Krist, svojim Svetim Duhom, poziva nas da uzmemo na sebe njegov jaram, koji je blag, i njegovo breme, koje je lako, a to je dragovoljna poslušnost njegovom Zakonu ljubavi. Ako se Kristu predamo, ako se ne protivimo nježnom utjecaju Božjeg Duga, On će otvoriti naša srca, usadit će u njih svoj Zakon i dat će nam snagu da živimo u skladu s njime. Život u skladu s Božjim zapovijedima nije uzrok spasenja, već dokaz i znak da smo primili spasenje vjerom i predanjem Kristu, koji je jedini naš Spasitelj i Posrednik na nebeskom prijestolju. Cilj naše poslušnosti Bogu nije da time zaslužimo spasenje, već da na taj način proslavimo Boga.

I pisac poslanice Hebrejima poziva nas na potpuno predanje Kristu kao uvjet za ulaženje u pravi odmor duše. Pošto smo prihvatili Krista kao svog Spasitelja i s njime njegov odmor, spremni smo da na pravi način svetkujemo subotu, koja je simbol Božjeg počinka, i da radosno ispunjavamo sve Božje zapovijedi. Pisac poslanice Hebrejima ističe da još ostaje *subotni počinak* Božjem narodu, i, »tko je ušao u taj počinak, i sam počiva od djela svojih, kao i Bog što je počinio od svojih«. Bog je počinio od djela svojih u sedmi dan, i Božja riječ nas poziva da po modelu ili uzoru koji nam je Bog dao (*Hebrejima 4,5; 1. Mojsijeva 2,2.3*), i mi počivamo u isti dan (*Hebrejima 4,9.10*).

Spasenje i vječni život je najveće blago koje Bog želi da sebi osiguramo u ovom životu koji je priprema za vječni život. Isus je

rekao: »Što vrijedi čovjeku ako dobije sav svijet, a izgubi svoj život« (*Matej 16,26*). Spasenje je dar Božji u Isusu Kristu, koji primamo vjerom, a poslušnost svim Božjim zapovijedima je rod prave Kristove vjere. To je put koji vodi pravoj radosti, miru, sreći i vječnom životu. Drugog puta nema. Bog nas poziva da podelimo tim putem.

¹ Ralph B. Nestler, An honest priest and the Advent hope, Adventist Review, april 14, 1983.
² Eusebius, Commentaria in Psalmos 91, PG 23, 1169–1172.
³ Gibbons, La foi de nos pères, Paris 1886, p. 107.
⁴ M. Golubić, Poruka trojice anđela iz Apokalipse; u ovoj knjizi iznijeta je važnost poruke trojice anđela iz Apokalipse za naše vrijeme. Knjiga je objavljena u nakladnoj kući »Znaci vremena«, Zagreb 1983.

Sadržaj

Predgovor	5
I SUBOTA U STAROM ZAVJETU	7
Porijeklo dana odmora	9
Dan koji je Bog blagoslovio i posvetio	14
Subota utemeljena pri stvaranju	19
Značenje subote utemeljene pri stvaranju	26
Četvrta zapovijed — svetkovanje subote	29
Subota u vrijeme starozavjetnih proroka	35
II SUBOTA U NOVOM ZAVJETU	41
Isus i subota — I dio	43
Isus i subota — II dio	49
Kristova javljanja poslije uskrsnuća	58
Tri novozavjetna teksta i porijeklo nedjelje	63
Jeruzalemski sabor i subota	72
Apostol Pavao i subota	76
Što je Krist ukinuo na križu?	81
Subota u poslanici Hebrejima	95
Kršćanska crkva u Jeruzalemu poslije 70. godine	99
III PORIJEKLO NEDJELJE	102
Rim i porijeklo nedjelje	104
Antižidovska propaganda i porijeklo nedjelje	108
Kult Sunca i porijeklo nedjelje	116
IV SUBOTA I NEDJELJA TIJEKOM STOLJEĆA	124
Subota i nedjelja od drugog do petog stoljeća	126
Subota u Egiptu i Etiopiji	131

Subota i nedjelja u srednjem vijeku	136
Subota i nedjelja u vrijeme reformacije	145
Subota i nedjelja u novije doba	152
V ZNAČENJE, TRAJNA VAŽNOST I SVETKOVANJE SUBOTE	160
Teološki temelj subote	162
Značenje i trajna važnost subote	169
Svetkovanje subote kao služba Bogu	175
Svetkovanje subote kao služba bližnjima	181
Crkva »ostatka« i prorečena reforma dana odmora	186